

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

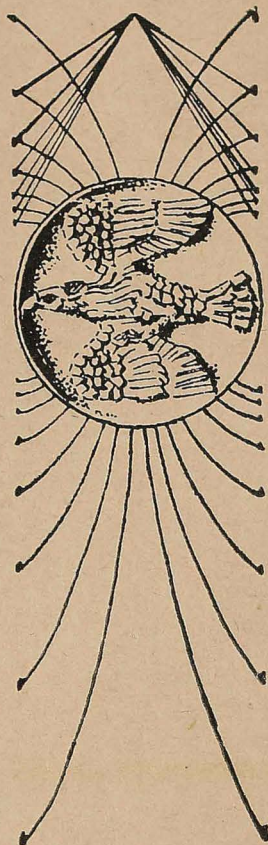
ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΕΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

ΜΑΗΣ

1961

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ :

L. Bachmann, "Ολγα Βότση, 'Α. Γα-
βρηλίδης, 'Α. Γεωργίου, Ρ. Celan,
Ibert, Δ. Κούλας, Γ. Μαρκίδης, Χ. Μη-
νάς, Κ. Μόντης, Ειρήνη Παναγή, Π.
Παναγιωτόπουλος, Θαν. Παπαϊωάννου,
Χρ. Παπαχρυσοστόμου, Μαρία Παττί-
χη, 'Α. Σαββίδης, Αύγη Σακαλλή, Δ.
Σκέττος, Λουλού Συμεωνίδου, Ten-
nyson, Κ. Τρανός, Τάκης Φυλακτού,
Δ. Χρίστης, 'Α. Χριστοφίδης, Κ.
Χρυσάνθης.

ΑΡ. 8

ΧΡΟΝΙΑ Α'

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Πνευματική ομάδα: Φρ. Βράχας, Κ. Μόντης, Τ. Φυλακτού,
'Α. Χριστοφίδης, Κ. Χρυσάνθης.

Γραμματέας: Κύπρος Χρυσάνθης, Λήδρας 114, Λευκωσία.

Ταμίας: Τάκης Φυλακτού, Γενικά 'Ασφάλεια Κύπρου, Λευκωσία.

'Ετησία συνδρομή £ 1,000 μίλς

'Ετησία συνδρομή έξωτερικού £ 3,000 μίλς

Τιμή τεύχους £ 0,100 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. Γ. ΣΑΒΒΙΑΗ: Κυρίακος Μάτσης (χάλκινη προτομή)	σ. 373
Κ. ΤΡΑΝΟΥ: Τότε, πρὶν καὶ τώρα καὶ πάντα (ἀνάμνηση)	374
Κ. ΜΟΝΤΗ: Καινούριες «Στιγμές» (ποιήματα)	376
Α. ΣΑΚΑΛΛΗ: Ποταμὸς — Δρόμοι — Κέδρος (ποιήματα)	377
Μ. ΠΑΤΤΙΧΗ: Ὅταν ἦρθα στὴν Κύπρο (ἀφήγημα)	378
Τ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ: File «Αἰτήσεις δι' ἐργασίαν» (ποίημα)	380
Ε. ΠΑΝΑΓΗ: Λάρακα (ποίημα)	381
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗ: ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΗ (μελέτη)	382
Ρ. ΣΕΛΑΝ (μετ. Ὀλγας Βότση): Οἱ στάμνες — Τοπίο — Γαλήνη (ποιήματα)	387
Λ. ΒΑΧΜΑΝΝ (μετ. Ὀλγας Βότση): Ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς φυγῆς — Ἀπὸ τὰ τραγούδια ἐνὸς νηιοῦ (ποιήματα)	388
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Τὸ δίλημμα (μονόπρακτο)	389
Α. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: Ἡ ἀγάπη (ποίημα)	395
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Ἐπιδημίες στὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης» (μελέτη)	396
Χ. ΜΗΝΑ: Ὁ ἀμπελοφυττὸς σ' ἀμπέλιν του (ποίημα)	397
Γ. ΜΑΡΚΙΑΗ: Γύρω ἀπὸ τὸν λιπέρι (μελέτη)	398
ΤΕΝΝΥΣΟΝ (μετ. Δ. Σκέττου): Ὀδυσσεύς (ποίημα)	403
ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Στὸν τάφο τοῦ λατρεμένου μου ἀδελφοῦ Νικόλα (ἐπίγραμμα)	404
Α. ΣΤΡΕΩΝΙΔΟΥ: Σκέψεις πάνω σὲ ἕξι ποιήματα τοῦ Κ. Χρυσάνθη ἐμπνευσμένα ἀπὸ μουσικὲς τοῦ Φρειδ. Σοπὲν (μελέτη)	405
Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: Φυλακισμένα μνήματα (ποίημα)	406

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ: Τ. Φυλακτοῦ: Σκέψεις καὶ διαλογισμοὶ — Δ.

Χρῖστῆ: Μιά συνέντευξη μετὰ τὴ Μυρσιώτισσα — Τ. Φυλακτοῦ: Μουσεῖο λαϊκῆς τέχνης στὸν Καρβά — Κ. Μόνη: Ρένος Ἀποστολίδης — Κ. Χρυσάνθη: Ταξιδιωτικά — ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ — Ἀ. Γαβριηλίδη: Μιά ἀξέπαινη δωρεά — ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ — Δ. Κούλα: Οἱ κλασσικοὶ καὶ ὁ Σαῖπρη, Ibert (μετ. Θ. Παπαϊωάννου): Θέματα μοντέρνας ποίησης — ΒΙΒΛΙΑ — Ἀ. Χρυσάνθη: Εἰρήνας Ἰωαννίδου «Στὴν ἀγκυλιὰ τῆς θάλασσας» — ΘΕΑΤΡΟ — Κ. Χρυσάνθη: Σακελλαρίου — Γιαννακοπούλου καὶ Ἀποστολίδη: «Τὰ Λιονταράκια», ὁ «δρ Νικολός» — ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ — Ἀ. Χρυστοφίδη: Θέλω νὰ ζῆσω τοῦ Wise, Ἡ Θεὰ τοῦ Gromwell, Ἐγὼ καὶ ὁ συνταγματάρχης τοῦ Glenville — ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ κλπ.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα : ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, Τ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ,

Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

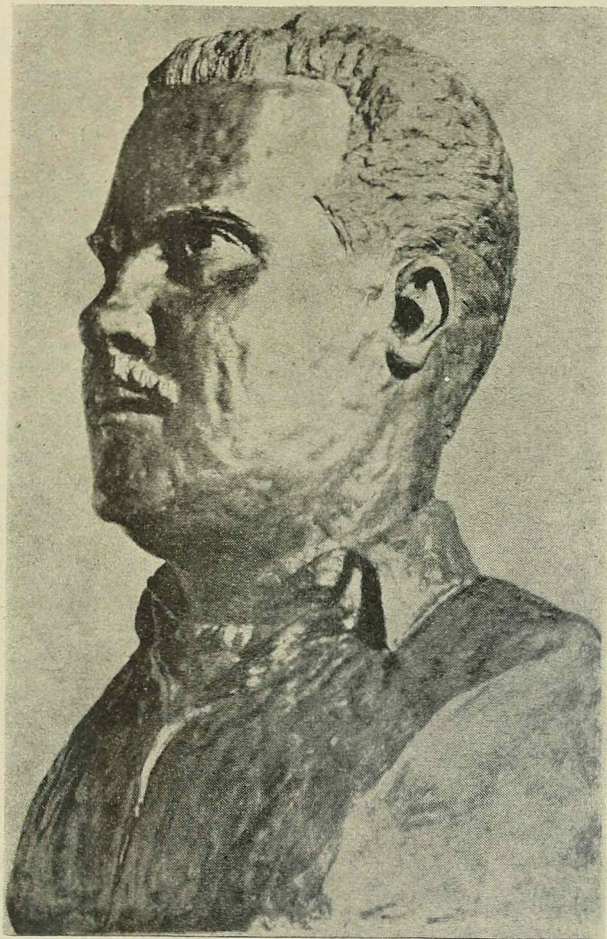
Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Διαχείριση : ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΧΡΟΝΙΑ Α΄.

ΜΑΗΣ 1961

ΑΡ. 8

Άνδρέα Γ. Σαββίδη: Κυριάκος Μάτσης
(Χάλκινη προτομή στο Δίκωμο)

ΑΠΟ ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ 1940

ΤΟΤΕ, ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΚΑΙ ΠΑΝΤΑ

Ποτέ ως τότε ό τόπος δέν είχε βρεθή μπροστά σέ τόσο μεγάλους κινδύνους όπως τό καλοκαίρι εκείνο του 1940 που ήταν για τους υπεύθυνους κυβερνήτες τής Ελλάδος, ένα εφιαλτικό καλοκαίρι. Η Γαλλία είχε καταρρεύσει στρατιωτικώς. Η Ίταλία είχε μπη στον πόλεμο στο πλευρό των Γερμανών, με τις δυνάμεις της άδικτες και έτοιμοπόλεμες. Η Σοβιετική Ρωσία είχε συνάψει με τον Χίτλερ σύμφωνο φιλίας και μη έπιθέσεως. Και η Μεγάλη Βρετανία εξακολουθούσε μόνη τον άγώνα που είχε μπη στη φάση για την επιβίωσή της με τη μαινόμενη μάχη του Λονδίνου.

Όσο για τα μικρά κράτη, τό ένα μετά τό άλλο έσπευδαν να κύψουν τον αυχένα εμπρός στον τρομερόν αυτόν στρατιωτικόν συνασπισμόν, που είχε κατακτήσει την Ευρώπη. Η Σλοβακία, η Ρουμανία, η Ούγγαρία και η Βουλγαρία συμμαχοΰσαν με τον Χίτλερ, η προσανατολιζοντο προς την συμμαχian μ' αυτόν.

Ποιά ήταν η θέσις τής Ελλάδος; Φανερά ήταν πα τα δείγματα των προθέσεων του Μουσολίνι. Είχε τροπλισθή τό εύδρομο «Έλλη» στον όρομο τής Τήνου ακριβώς την μεγάλη μέρα τής Θεοτόκου. Ό Άλβανός λήσταρχος Νταούτ Χότζα μεταβαπτιζότανε σε έθνομάρτυρα και στην Άλβανία οι λεγεώνες των μαυροχιτώνων άδευαν με τό ρυθμικό τους βήμα και τό βαρύ τους όπλισμό προς τα σύνορά μας.

Στις άρχές του Μαΐου του χρόνου εκείνου και πριν να εκδηλωθή κατά τής Γαλλίας η γερμανική επίθεση, η Κυβέρνησις τής Γιουγκοσλαβίας είνεν άπευθύνει στην Ελλάδα τό άγωνιώςδες ερώτημα: Τί θα έκανε η Έλλάς εάν η πολεμική μηχανή των Γερμανών έστρέψωτο εναντίον τής χώρας των Καορανόδογεβιτις; Η άπάντησις μας ήταν άπλή, άμεση και σαφής: Η Έλλάς θα έσπευδε σε βοήθεια τής συμμαχου της Γιουγκοσλαβίας με όλες τις δυνάμεις που διέθετε. Άλλά τότε τα πεδία των μαχών μετατοπίσθηκαν δυτικότερα και τα Βαλκάνια έκειναν ποσοωινά έξω από τό επίκεντρο τής κρίσεως. Όταν όμως, οι Ιταλικές προετοιμασίες φανερώθηκαν, η Έλληνική Κυβέρνησις άπνύθυνε τό Σεπτέμβριο του 1940, όπως είχε τό δικαίωμα, τό ίδιο ερώτημα στη Γιουγκοσλαβία: Τί θα έκανε η Γιουγκοσλαβική Κυβέρνησις εάν η Έλλάς ύφίστατο άπρόκλητον επίθεση;

Την άπάντησή της η Γιουγκοσλαβική Κυβέρνηση μās την έδωσε ύπερα από μια εβδομάδα. Άμεση δέν ήταν, ούτε άπλή. Ήταν όμως σαφής. Η σαφήνειά της όμως ήταν στην άνοηση.

Ήμουν τότε ό μόνος Γραμματέυς τής Ποσεθείας μας στο Βελιγράδι. Σε μένα ανέθεσαν να πάω την γιουγκοσλαβική άπάντηση στας Άθήνας, όπου έφθασα τό βοάδυ τής 5ης Οκτωβρίου. Τό άλλο πρωϊ έπήσα στο σπίτι μου ένα τηλεφώνημα: Ό Γιάννης Μεταξάς ήθελε να παρουσιαστώ μπροστά του.

Όταν μπήκα στο γραφείο του τό πρώτο πράμα που μου έκανε έντύπωση ήταν η ήρεμία που ήταν ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του. Ό κοντός αυτός άνθρωπος ήταν σαν μεγαλωμένος από κάποια άόρατη δύναμη. Εκεί μέσα

στό γραφείο ένοιωσα ένα βαθύ αίσθημα ασφαλείας.

Μέ κοιτάξε μέ όλην εκείνη τή σοβαρότητα πού ήταν γνωστό ότι ποτέ δέν τόν ένκατέλειπε, και ρώτησε :

— Έσύ έφερεις τήν άπάντηση τής Γιουγκοσλαβικής Κυβερνήσεως :

— Μάλιστα, κύριε Ποόεδρε, άπάντησα.

— Έξοεις τί λέει ή άπάντησις αυτή; ρώτησε ξανά.

— Μάλιστα, κύριε Ποόεδρε, ξεύρω.

— Τήν άπάντησιν αυτήν, είπεν, τήν κοίνουεν άρνητικόν. Έπάογει τίποτα από τάς συνομιλίαις πού είχεν εκεί ό Πρόεδρος μας πού νά τής δίδη άλλην έννοιαν;

— Από όσα γνωρίζω κύριε Ποόεδρε, δέν υπάογει άλλη έουμνηία.

Έκείνη τή στινιή πεοίμενα νά ξεσπάση σέ βίαιη άνανάντησι. Ό διάλογος είχε κάτι τό έντονα δραματικό. Άλλά στό ποόσωπο του Γιάννη Μεταξά πού παοακολουθοῦσα μέ άμείωτη ποοογή, δέν κοινήθηκε κανένας υψς. Έ εκφοοσή του διατήρησε τήν ίδια ήρεμία. κάτι θά έλεγα σάν άταοαξία.

— Μάλιστα... μάλιστα, είπε εκείνος, αλλά αυτό σάν νά τό έλεγε στόν έαυτό του.

Πέοασαν μερινα δευτερόλεπτα. Ό Μεταξάς τότε είπε :

— Κάθισε. Μήπως θιμῶνται τί νοάφει ό Έρόδοτος για τήν περίοδο πού προηγήθηκε τής μάχης του Μοαοθώνος;

— Όχι, άπήντησα, και στενωνοσήθηκα για τήν έννοιά μου. πα' όλον ότι ήξεοα καλά πός θά ήσαν πολλοί εκείνοι πού δέν είχαν υπ' όψιν τους τά άρχαία κείμενα.

Κάθισε και ό ίδιος πίσω από τό γραφείο του. Έβαλε τά νυαλιά του και πήοε ένα βιβλίο από ένα συρτάρι πού ήταν στήν άριστερή πλευρά του γραφείου.

— Έδῶ, είπε, άποῦ ξεούλισε μερικές σελίδες. Είναι ή ιστορία πού έγραψε ό Έρόδοτος. Διαβάσε αυτό τό κομμάτι. Δυνατά και καθαρά.

Ποίν άοχίσω νά διαβάζω έοοίξα μία ματιά στόν Μεταξά. Έ εκφοοση του ποοσώπου του μου φάνηκε ότι είχε πάοει κάποια τραχύτητα. Έτσι σάν ή αυτοπεποίθησή του νά γινότανε πύ άκλόνητη.

Τό κείμενο ήταν μεταξὺ άγκυλών :

«Τοείς χιλιάδες τοιήεις και έκατό μυριάδες Πεοσών έπλησίαζαν ποός »τὴν Άτικόν, λεπτατοῦντες και καταστρέφοντες τά πάντα στό δούμο τους...

»...Οί Άθηναίοι προετοιμάζοντο μέ ήρεμία νά άντικρύσουν τόν φοβεόν »αυτόν ένθρον και εύοισκαν μάλιστα και δικαιολογίες για τούς συμμάχους »των πού τούς ένκατέλειπαν στήν ὄοα εκείνη τής κοίσεως.

Έβλειςα τό βιβλίο και κοίταξα ξανά τό Μεταξά. Μου φάνηκε ένας άλλος άνθρωπος. Σάν γιγαντωμένος. Σάν νά διάταζε αυτός τή μοίσα. Άκολούθησαν στιγμές σιωπῆς. Άπό αυτές πού δίνουν τήν άπόλυτη πεποίθησι ότι γεννοῦν τίς μεγάλες άποφάσεις.

Τίς διέκοψε ό Μεταξάς :

— Όταν θά γυοίσεις στό Βελιγράδι, είπε, θά τοίς πῆς πός ή ιστορία θά έπαναληθῆ και θά έπαναληθῆ κατά γράμμα. Αυτή είναι ή άπόφασις τής Έλληνικής Κυβερνήσεως, αυτή είναι ή άπόφασις όλων τών Έλλήνων.

Άμα βγήκα από τό γραφείο του Μεταξά και άπαλλάχθηκα κάπως από τό μαγνητισμό πού σκόρπαγε γύρω του ή δυνατή του ποοσωπικότητα συλλο-

γίσθηκα γιά μιὰ στιγμή ἐάν εἶχε ἐκτιμήσει ὀρθά τὴν ἀπόφαση τοῦ κόσμου ἐκείνου πού τὴν τύχη του εἶδα ἀνάγλυφα νὰ ἐπισφραγίζεται μπροστά του.

Τὴν ἀπάντηση στοῦ ἐρώτημα αὐτὸ μᾶς τὴ μετέδωκε τὴν 28ῃ Ὀκτωβρίου, μὲ τὰ κύματα τοῦ ραδιοφώνου, ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν στρατιωτικῶν πού φείγανε ἀπὸ τοὺς σταθμοὺς γιά τὸ μέτωπο ὕστερα ἀπὸ τὸ διάγγελμα πού καὶ αὐτὸς τελείωνε, ὅπως καὶ τὸ ἄλλο μὲ τό:

«νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών».

Κ. ΤΡΑΝΟΣ
Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΕΣ «ΣΤΙΓΜΕΣ»

Τώρα πιά, ὅπως βλέπετε, μαζεύουμε τὰ πράγματά μας.
Δὲν ξέρω τί νὰ σᾶς πῶ, λυπᾶμαι πάρα πολύ.

Ἐμεῖς, νὰ σᾶς πῶ, τελειώσαμε μ' αὐτὸ τὸ νησί,
ἐμᾶς τέλειωσε τὸ χαμόγελό μας μ' αὐτὸ τὸ νησί.

Ὅλα ὅσα ζήσαμε,
ὅλα ὅσα ἀγαπήσαμε,
ὅλα ὅσα εἶπαμε δικὰ μας,
θὰ ἐπαναλαμβάνονται στὴν ἀπουσία μας
μ' ἄλλους νὰ τὰ ζοῦν,
ἄλλους νὰ τ' ἀγαποῦν,
ἄλλους νὰ τὰ λέν δικὰ τους.

Τ' ἀνάερο στραβὸ σκουφι τῶν δεκαῆξι χρόνων
μᾶς τὸ κάθισαν ὡς τ' αὐτιά,
ὡς τ' αὐτιά!

Τί λὲς τώρα! Πάλι καλὰ πού μᾶς ἄφησαν καὶ γεννηθήκαμε,
Δὲν ἦταν μικρὴ ἢ ζημιὰ τοῦ κόσμου.

Σᾶς λέω πὼς θὰ βγῶ στοῦ δρόμο
μ' ἓνα στίγμα ἀπὸ αἷμα στοῦ μέτωπο
καὶ ρωτήστε με.

Ἀπαντήστε μου μ' ἓνα «ναί»,
ἀπαντήστε μου μ' ἓνα «ὄχι»,
μὴ μ' ἀφήνετε περιθώριο γι' ἄλλες ἐρωτήσεις,
βοηθήστε με ν' ἀκουμπήσω σὲ μιὰ τελεία.

Δὲ μοιράζουν, τὸ σκοτάδι εἶναι περισσότερο ἀπ' τὸ φῶς.
Καὶ δὲν ξέρουμε κ' ἐμεῖς σὲ ποῖο ἀπ' τὰ δυὸ προσθέτομε.

Δὲ βλέπετε τὸν ἥλιο ποὺ κοκκινίζει ὅταν ἔρχεται,
δὲν τὸ βλέπετε ποὺ κοκκινίζει ὅταν φεύγει;
Τὶ ἄλλη ἀπόδειξι θέτε;

Θὰ στέλνουμε τὶς κραυγές μας
γιὰ νὰ παίρνουμε πίσω μιὰ ξεθωριασμένη ἠχώ;
Ὅχι. Δὲ θὰ μιλήσουμε ἂν δὲ μᾶς ξεκαθαρίσετε πρῶτα
τὶ ἔχετε βάνει ἀπέναντί μας,
τὶ ὁδηγίες τοῦ ἔχετε δώσει.

Νομίζω πὼς ζύσαμε πέρσι τέτοια ἐποχή.
Ἄρχίζω νὰ θυμᾶμαι ἀμυδρὰ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων.

Σὲ περιμέναμε ἢ Κυριακὴ κ' ἐγώ,
κρατούσαμε χέρια καὶ σὲ περιμέναμε.

Ἡ μεγαλύτερή μας ἀνακάλυψη
εἶν' οἱ σελίδες ποὺ γυρίζουν.

Εἶν' ἓνα ἀπλὸ περίβλημα.
Νόμισες πὼς ἦταν θάλασσα;

Συγγνώμη, στίχοι μου, ποὺ σᾶς ἔγραψα.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΗΣ

ΠΟΤΑΜΟΣ

Μόλις ὁ πεινασμένος ποταμὸς
Ἄνοιγε στόμα
Κατὰ πάνω μας,
Ἄρχισαμε τραγοῦδι.
Κι' ἀμέσως,
Ἄπ' τὰ σπλάγχνα του,
Ξεχύθηκε,
Στὰ πόδια μας,
Ὀλάνθιστο λειβάδι.

ΔΡΟΜΟΙ

Πήραμε τὸ δρόμο
Τοῦ κίτρινου κάμπου,
Τῆς μαδιᾶς θάλασσας,
Τοῦ κοραλλένιου φεγγαριοῦ,
Τοῦ ὄμορφου λόφου!
Πήραμε,
Ὅλους τοὺς δρόμους
Κι' ὅμως δὲν βρήκαμε

Τὴ χώρα ποὺ γυρεύουμε.
Ποῦ, καλὲ Χριστέ,
Θὰ τὴν βροῦμε;
—Στὸν κόρφο μου!

ΚΕΔΡΟΣ

Μὴν κατακρίνεις
Πατέρα,
Τὴν πράξι μας.
Ἄφαιρέσαμε
Τὸν φλοιὸ τοῦ Κέδρου
Γιὰ νὰ τυλίξουμε
Τὴν πληγωμένη κνήμη
Τοῦ Φοίβου.
Ἡ τσεκουριὰ μας,
Ἰέρεια καλοπροαίρετου Θεοῦ,
Γιγάντωσε τὸν Κέδρο.
Κύτταξε,
Τὰ χέρια του
Σηκώνουνε τὸν οὐρανό.

ΑΥΓΗ ΣΑΚΑΛΛΗ

ΟΤΑΝ ΗΡΘΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

(ἀφήγημα)

Τὸ φθινόπωρο μὲ τις δροσιές του θὰ φεύγαμε γιὰ τὴν Κύπρο, πολλοὶ καθηγητές. Θ' ἀγγίξαμε τὸ ὄνειρο τῆς μεγάλης Ἑλλάδας, μιά Ἑλλάδα μ' ὄλες τὶς δικές της χῶρες, τὶς χῶρες ποὺ πατιοῦνται καὶ μιλοῦνται ἀπὸ Ἕλληνες, πρὶν τὸν Ὀμηροῦ ἀκόμα. Θὰ διδάσκαμε τὰ παιδιά της, τὰ μικρά της παιδιά, ποὺ στὸ πρόσωπό μας, φιλοδοξούσαμε νὰ βλέπουν τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα.

Ἦτανε ὁ χρόνος πρὶν τὴν ἐκρηξη τοῦ μεγάλου ἀγῶνα. Ὁ χρόνος ποὺ δὲν ὑποψιαζόμαστε πὼς θὰ δικαιωνόταν ἡ ἀγάπη μας, ἡ ἀπόρασή μας. Ὁ χρόνος ποὺ δὲν ὑποψιαζόμαστε νὰ βρεθοῦμε ἔτσι κοντὰ στὴ μοῖρα τῆς φυλῆς μας, στὸν ἀγῶνα, στὴν καρτερία, στὴν θυσία.

Ἔτσι τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1954 ἔνα καράβι, ἀπ' αὐτὰ ποὺ πιάνον Χάιφα — Ἀλεξάνδρεια, μ' ἔφερνε στὴν Κύπρο... Τὸ πλοῖο ἄφησε τὸ Σαρωνικό, τὰ βουνὰ τῆς Ἀττικῆς ξέμακρα δουτήξαν στὰ νερά της καὶ χαθῆκαν. Μετὰ ἀπὸ ὧρες δὲν ἔβλεπα, δὲν ἤθελα νὰ βλέπω τ' ἀγαπημένα πρόσωπα ἀπορημένα. Ἦτανε στιγμὲς ποὺ τὸ θηλυκό μου γένος κύταξε νὰ μὲ πνίξη γιὰ τὸ ξαγκίστρωμα αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἡσυχὴ ζωῆ μου, στὸ σπῆτι μου, στὸν τόπο μου. Ἀγωνιζόμουν μ' ἕνα πόνο ὅλο χαρὰ ἐνῶ τὸ πλοῖο ξεμάκρυνε γιὰ τὸ Αἰγαῖο.

Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ὄς τὴ Ρόδο τὸ πλοῖο γλιστροῦσε ἀνάμεσα σὲ μικρὰ νησιά, ποὺ πρόβαλλαν ἀπὸ τὴ θάλασσα ἀπλά, φωτεινά, κάτασπρα ἢ ἄλλοτε γυμνά, μικρὰ ξερονήσια, ποὺ τότε-πότε ἔλεγες πὼς πῆγαιναν κ' αὐτὰ μὲ τὸ νερό, πὼς πλανιόταν. Τὸ μάτι μας εἶχε συντροφιά κ' ἡ ψυχὴ μας γέμιζε Ἑλλάδα, μιά Ἑλλάδα φῶς καὶ μυρωδιά. Ὅμως σὰν τὸ πλοῖο πέρασε τὴ Ρόδο, προχωρώντας πρὸς τὸ πέλαγος, τὸ μεταξὺ Ρόδου καὶ Κύπρου, ἔμεινε μόνο του καταμόναχο χωρὶς ἕνα μικρὸ νησάκι, ἕνα ἐρημονήσι, ἕνα φαλακρὸ βράχο. Μᾶς μεγάλωνε ἔτσι τὴν ἀπαντοχὴ πού, ὅσο πλησιάζαμε, γινοῦσαν ἀβάστακτῃ γιὰ τὴ στεριά τῆς Κύπρου.

Ἀκουμπισμένη στὴ κουπαστὴ ἄκουγα τὸ καράβι νὰ σχιζοῦ τὴ θάλασσα, νὰ χαράσσει ἕνα ἀτέλειτο, φωτεινὸ δρόμο, ἕνα δρόμο μὲ διαβάτες τὰ ἄσπρα καὶ πρασινωπὰ κύματα, κ' ἕνα σωρὸ μικρῶν δελφινιῶν τὶς γκριζωπὲς οὐρές. Ὁ

δρόμος στὸ πέλαγος λίγο-λίγο ἀποκοτῶσε κ' ἄλλες παρέες. Γινόταν ἀλήθεια, ζωὴ. Γέμισε συντροφίες, ἐρωτήματα, προσδοκίες. Γέμισε μ' ἕνα σωρὸ κεφαλάκια μὲ λαμὸ τεντωμένο πρὸς τὴν ἔδρα ἐνὸς μικροῦ, φτωχικοῦ σχολείου. Ἔτοιμα νὰ ρουφήξουν, νὰ δοκιμάσουν τὸν καρπὸ τῆς γνώσης. Νὰ χαροῦν στὸ πρόσωπό μας τὴν Ἑλλάδα. Ἐνα σωρὸ μάτια, μέσ' τοὺς ἀφροὺς τῶν κυμάτων, μάτια ἔτοιμα νὰ δοῦν, νὰ ἀγαπήσουν, μάτια ζωντανά, μάτια γεμάτα.

Ἔπειτα συνασθῆματα φόβου γιὰ τὸ πρῶτο σκαλοπάτι τῆς ζωῆς, ἐρωτήματα γιὰ τὸ τί θὰ βρῆς, πὼς θὰ τὸ βρῆς, νὰ ξεπροβάδουν σὰ γλιστερά φῆμα νὰ σὲ πνίξουν. Κι' ὄλ' αὐτὰ ἀνακατωμένα μὲ τὸν ἐνθουσιασμό τῶν 22 χρόνων, ποὺ φαντάζεται πὼς θὰ φτιάξει ψυχές, Ἕλληνες.

Καὶ τὸ πλοῖο κυλοῦσε, προχώραγε, ἔτραγε τὴν ἀπόσταση. Γεμισμένη στὴ κουπαστὴ, ξημερώματα τῆς δευτέρας νύκτας τοῦ ταξιδιοῦ, νοτισμένη ἀπὸ τὴν ἠγρασία τῆς θάλασσας, μὲ τὸ ρολοὶ σταματημένο, ξεδιάκρινε στὸ βάθος τοῦ δρόμου μας τὶς πρῶτες γραμμὲς τῆς Κύπρου, τὰ πρῶτα ὑψώματα τοῦ Τροόδου. Ἐψώματα, βουνοκορφές, ποὺ στὴν ἀπόλυτὴ γαλήνη τους ἄναβε τὶς φλόγες τῆς ἠ ἀνταρσία. Ἀχόρταγα, σὰν τὸ σκάφος παραπλεε τὰ Κυπριακὰ ἀκρογιάλια, ἀχόρταγα μὲ τὴ ψυχὴ ξεχειλισμένη ἀπὸ συγκίνηση, μὲ τὰ μάτια φορτωμένα δάκρυα, κύταξα τὴν Κύπρο, τὴν Κύπρο ποὺ πρόβαλε ἀπὸ τὴ θάλασσα βουνήσια, ὀρηκτικὴ, ὅπως ὀρηκτικὴ ξεπετάχθηκε ἀπὸ αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ἀκτές της, στὰ ἀχνόθωπα, ἀνοιχτόχρωμα ἀκρογιάλια της, θαλασσογεννημένη ἢ Ἀφροδίτη, ποὺ τάραξε ἢ ἔβαλε σὲ τάξη τὴν ἀνθρώπινη φύση.

Τὸ πλοῖο ἀπὸ κοντὰ παραλλήλιζε τὸ μεγάλο νησί. Λίγο-λίγο ἔχασα τὸ δρόμο μου, τὰ κύματά μου. Τὸ μάτι μου βῆκε ὄρια, βῆκε ἐμπόδια καὶ δὲν πλανιόταν ἄλλο. Ἦτανε τὰ πρῶτα σπτάκια, οἱ πρῶτοι δρόμοι τῆς περιοχῆς Πάφου — Λεμεσοῦ.

—Φθάνω. Στὴν Κύπρο πᾶτε; μιά φωνὴ μὲ ξεφρνιάζει.

—Ναί, ἀπάντησα, γιὰ τὰ σχολεῖα.

—᾽ὦ! ἔκανε.

—Κι' εἰσεῖς; ρώτησα.

—Κι' ἐγὼ γιὰ τὰ σχολεῖα. Εἶμαι μαθηματικός στη Λάρνακα, τὴ πόλη μὲ τὶς «φραινικοῦδες», ἂν ἔχετε ἀκούσει.

—Κοντεύουμε, μπαμπά; τὴ μικρὴ ζουβέντα διακόπτει ἕνα γλυκὸ ἀγοράκι, χλωμὸ ἀπὸ τοὺς ἐμετοὺς καὶ τὴ ζαλάδα τοῦ ταξιειδιοῦ, μ' ἕνα κομμάτι λυωμένης σοκολάτας στὸ χέρι.

—Εἶναι γυιὸς σας; ρωτῶ.

—Ναί, νὰ πιδ κεῖ καὶ ἡ γυναικα μου, ἔλατε νὰ σᾶς τὴ γνωρίσω.

Ἦτανε ὁ ἔξδομος χρόνος ποὺ πῆγανε ὁ καθηγητὴς Π. στὴν Κύπρο. Ἔνας ψηλὸς, καστανὸς ἄνδρας, ὄλο καλωσύνη καὶ ζωντάνια.

Δέχθηκε ἕνα χεῖμαρρο ἐρωτήσεις μου γιὰ τὴν Κύπρο, τὰ σχολεῖα, τὸν κόσμο. Κι' ἄκουσα ἕνα σωρὸ πράγματα. Πῶ ὄμορφα ἀπὸ τὸ βιβλίον γνωστοῦ λογοτέχνη ποὺ κρατοῦσα στὰ χέρια μου. Τὸ βιβλίον μοῦ ἔλεγε τὴ Κύπρο νησι μ' ἀρσενικὴ ὄμορφιά. Ὁ συνομητῆς μου, κι' ἐγὼ ἀργότερα, τῆς βροχὰ θηλυκὰ ὄμορφιά. Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου γνώρισε τὴν Κύπρο Αὐγούστο. Τὴν γνώρισε μὲ τὶς ἀτέραντες πεδιάδες τῆς ξερῆς, θειοσμένες καὶ ποτισμένες μὲ τὸν ἰδρωτὰ μόνο τοῦ «βροκᾶ» τῆς χωριάτη. Τὴ γνώρισε στὸ κορῦφωμα μᾶς τροπικῆς ζέστης, μᾶς ζέστης ποὺ σκάει τὴ μπανάνα καὶ βασανίζει τὶς λιγοστὲς καμῆλες τῆς. Ἐνῶ ἐγὼ εἶδα τὸ γλυκὸ χεῖμῶνα τῆς, τὶς πεδιάδες τῆς πράσινες, ζωντανές, τὶς πορτοκαλιές τῆς γεμμένες ἀπὸ τὰ πιδ εὐσχημα καὶ μὲ τὸ πιδ πλοῖστο πορτοκαλὶ χρῶμα, χρωματισμένα πορτοκάλια τῆς. Χάρηκα στὴν ἀνοιξί τῆς τὶς ροῆς καὶ ἄσπρες ἀμυγδαλιές, ἀφείδωλα σπαρμένες μέσα στὴν ἀπεραντοσύνη τῆς Μεσοαίτιακῆς πεδιάδας. Χάρηκα κι' ἐνοιωσα τὸ ἄνοιγμα τῶν πόρων τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἄνοιγμα σ' ἕνα ἐπιτακτικὸ κτύπο ὄλων τῶν ὥραιων τῆς ζωῆς. Τῆς ἀνοιξιάτικῆς ζωῆς, ποὺ παίρνει τὴν ἴδια μορφή γι' αὐτὸν ποὺ ἔμαθε νὰ σκέπτεται καὶ γι' αὐτὸν τὸν ἀπλὸ χωριάτη. Τῆς ζωῆς ποὺ γίνεται γλέντι, βιολί, ἔρωτας.

Τώρα πιδ τ' ἀράξαμε γιὰ καλὰ στὴ Λεμεσό μὲ τὸ σφύριγμα τοῦ φουγάρου καὶ τοὺς κρότους τῶν ἀλυσίδων τῆς ἀγχιρας.

—Καὶ τὰ Κυπριακά, καταλαβαίνετε διόλου; ἡ κουβέντα συνεχίστηκε.

—Ποιά; παραξενεύτηκε.

—Μὰ τὰ Κυπριακά.

—Τὰ Κυπριακά διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά μας; ἀπορημένα ρώτησα.

—Ὅχι βέβαια, χαμογέλασε. Ὅμως χωρὶς νὰ δῆτε πίσω σας, «βάλτε αὐτὶ» κι' ἀκούστε τί λένε οἱ κύριοι. Τὸ ἔκανα. Ἀλλὰ μὰ καὶ βροσκόμενον κοντύτερα στὴ γῆ τῆς Παλαιστίνης, σάν τὴ γυναικα τοῦ Λὸτ γύρισα νὰ δῶ. Μιά συντροφιά ἀπὸ μελαχινοὺς ἄνδρες μὲ κατάμαυρα γυαλιστερά μάτια καὶ μπόλικα ἀφημένα μαλιά, ξαναμένοι, συγκινημένοι συζητοῦσαν. Τί ἔλεγαν; Τί εἶπαν; Ὅση ὥρα ὠτακουστοῦσα τίποτε δὲν κατάλαβα.

—Καὶ τὰ παιδιά; τὰ παιδιὰ ἔτσι μιλᾶνε; φοβήθηκα ἐγὼ.

Ἐλέσατε πλατιά ἡ πλατιὰ καὶ μὲ ἡσύχασε ὅτι οἱ λίγες λέξεις τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου θὰ γινόντουσαν κτήμα μου σὲ λίγες μέρες.

—Κάντε μέρος, φωνάζει κάποιος καὶ μᾶς σπρώχνει. Ἦτανε οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὶς ἀποσκευές κι' ἄλλοι γιὰ τὰ διαβατήρια.

Ὅλα αὐτὰ τελειώνουν κάπως ἀργὰ καὶ σὲ κουράζουν. Σάν πατήσαμε κάτω βρεθήκαμε, ἀργοπορημένα, καθισμένοι στὸ τελευταῖο κἀθισμα ἐνὸς ἐπαρχιακοῦ αὐτοκινήτου. Ἔτοιμο γιὰ τὴ Λευκωσία.

Τρισήμισι ὄρες οἱ κοντοῦλες, ἀσημοῦλες χαρουπιές διαδέχονταν τὸ κοκκινόχωμα κι' ἐκεῖνον ἀμύπολλους λόφους μὲ δεσπόζοντα τὸν ψηλότερο, τὸ Σταυροβούνι. Τὸ τοπίο ἔτρεχε ἀντίθετα μᾶζι μας. Ἐνα τοπίο Μεσογειακὸ μὲ διόλου δυνατὲς ἐκπλήξεις.

Μπήκαμε στὴ νέα πόλη τῆς Λευκωσίας, μιά πόλη νεοκτισμένη μὲ σπῖτια ὄμορφα, μὲ κήπους πράσινους καὶ καλοστροφωμένους δρόμους. Καταλήξαμε στὴ παλιὰ πόλη μὲ τὰ μικρὰ σοκάκια καὶ τὰ στενά «κλωσμάτα» τῶν δρόμων τῆς.

Τὸ πέρασμα τῶν τάφων, τὰ μεσαιωνικὰ τεῖχη, ὁ μναρὸς κι' ἡ στέγη τῆς Ἀγίας Σοφίας, μ' ὄλη τὴν αἴγλη τῆς γοθθικῆς τέχνης τους, σοῦ ἔδιναν τὴν αἰσθητικὴ ζωντανῆς μεσαιωνικῆς πόλης.

Τὸ αὐτοκίνητο σταμάτησε μπροστὰ σ' ἕνα παλιὸ κτίριο. Ἦτανε τὸ σχολεῖο. Ἐνα σχολεῖο καλιό. Ἦ τεράστια πόρτα του θύμαξ ἡ μοναστήρι. Δυὸ ἀμπάρες στὴν πλάτη τῆς, ἕνας σπασμένος φεγγίτης στὴν κορφή τῆς. Ἄνοιγε σ' ἕνα προθάλαμο στρωμένο μὲ ἀσπρόμαυρο, ραγιασμένο πλακάκια καὶ γδαρμένους τοίχους ἀπὸ τὰ ἀκουμπισμένα ποδήλατα τῶν μαθητῶν. Στὸ βάθος δέσποξε μιά πέτρινη σκάλα, στριφτὴ στὴν κορφή τῆς. Στὸ τελευταῖο σκαλοπάτι ἕνας πλατὺς διάδρομος ἀπλωνόταν ἐκεῖ τὰ πλα-

κάκια ἦσαν τσιμεντένια ἄλλα ξέβαθα κ' ἄλλα ψηλότερα. Στὸ διάδρομο κορίτσια μπαινόβγαιναν στὶς μισάνοιχτες πόρτες τῶν δωματίων τους. Μέσα μου ὀλοκληρώνόταν ἡ ἐντύπωση τοῦ μεσαιωνικοῦ στοιχείου.

Μπῆρα στὸ γραφεῖο πού θύμιζε ὀντά ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ. Ἐνα πλήθος κορνίζες στοὺς τοίχους, ἀθλητικὰ ἐνθύμια, σημαῖες, ὁ Βασιλιάς μας, ἡ Βασίλισσα, ὁ Μακάριος ὁ Α', ὁ Β', ὁ Γ' καὶ προγράμματα μὲ σκουριασμένες πινέλους, στόλιζαν τὸ δωμάτιο. Τὸ ἐμπρὸς του μέρος ἐξεῖχε στὸ δρόμο. Ἦτανε ὁ «Μακροδρόμος». Ἐνας στενὸς δρόμος μὲ ραγιασμένα πεζοδρόμια ἔτσι πού νὰ θυμίζουν οκαλοπάτι. Ἐνα πλήθος πηγαινοερχόταν χαζεύοντας, φλερτάροντας, χωρὶς βιασὴν καὶ ρυθμῶ. Ὅλοι στριμωγμένοι δίπλα στὰ ποδήλατα καὶ τὰ ποδήλατα κολημένα στ' αὐτοκίνητα. Κοίταζα τοὺς πεζοὺς πού παρὰβγαιναν ὀλο αὐτὸ τὸ ξεμανητὸ τῶν τροχοφόρων. Πού καὶ πού ξεδιάνοιχτες κ' ἀπὸ καμιὰ Τουρκάλα μὲ μπλὲ ἢ μαδιὰ φορεσιά. Ἄπ' τὸ μέτωπο ξεδιάνοιγε ἕνα μακρὸ μαντήλι, ἀπομεινάκι τοῦ φερτζέ, πού σκέπαζε τοὺς ὤμους κ' ἔφθανε ὡς τὴν πλάτη. Ἀνάμεσα στὰ ξεστά, μελαχρινὰ κεφάλια πρόβαλε κ' ἀπὸ κανένα ξανθὸ μὲ τὴ σφιγὴ ἔκφραση τοῦ βορρᾶ καὶ τὸ μάτι τοῦ κατακτητῆ.

Τοὺς κοίταζα, τὰ κοίταζα ὅλα ἐνῶ τὸ σούρουπο ἔπεσε στὸ δρόμο καὶ στὸ δωμάτιο... Τότε κάτι σκοτεινίασε μέσα μου. Δὲν περίμενα τίποτε πιά γιατί ἔφθασα, ἦλθα. Ἦτανε τὸ τέμα; ἦτανε αὐτὸ πού γύρεψα; Ἦ κοῦραση στὴ μέση μου, τὰ χαλαρωμένα νεῦρα, τὸ τσουξίμο στὰ μάτια μου δῶσανε τόπο σὲ κάτι πού

ἐρχότανε νὰ μὲ τυλίξει. Στὸ φόβο, στὸ ἄγνωστο, σ' ἕνα σφίξιμο στὸ στήθος. Τὰ ἔβλεπα κάπως ἀλλοιώτικα. Μαχόμειν νὰ τὰ κάμω γνωστά μου. Ὅλα ἐκείνα τ' ἄγνωστα, τὸ παλιὸ σχολειό, τὶς σχολικὲς κορνίζες, τὰ γερασμένα πρόσωπα τῶν διευθυντῶν, τὸν «μακροδρόμο», τὸ ξανθὰ πρόσωπα ὅλα ἐκείνα πού πηγαινοερχόταν δίπλα στὰ αὐτοκίνητα, πάνω στὰ ποδήλατα. Μὰ αὐτὸ ἦταν; ἔλεγα καὶ ξανάλεγα στὸν ἑαυτὸ μου. Δὲν μπορεῖ νὰ γελάστηκα. — Ἴσως αὔριο. Φάναξα δυνατὰ, τίναξα τὸ κορμί, ἄφησα τὴ βαθιὰ πολυθρόνα καὶ βγήκα στὸ διάδρομο.

Ἐνα τσουῆμο κορίτσια μὲ περιεργαζόταν φαίνεται ὦρα τώρα ἀπὸ τὴ μισάνοιχτη πόρτα τοῦ γραφείου. Ὅταν κίνησα νὰ βγῶ γελᾶμια, τρεξίματα ἀπομακρύνθηκα.

Στάθηκα κ' ἔβλεπα.

—Κόρη, ἔ κόρη - κοροῦ, αὐτὴ εἶναι ἡ δασκάλα μας; ἀκουσα μιά νὰ λέει.

Πλησίασα κὶ ἀπλᾶ εἶπα:

—Ναί, ἐγὼ εἶμαι ἡ δασκάλα σας.

Κὶ ὅλα τὰ μάτια γύρισαν πάνω μου. Ἐνα πλήθος μάτια. Μάτια μὲ ὑγρὴ Κυπριακὴ μαυράδα, μάτια γεμάτα θαυπεράσινη θάλασσα, μάτια μάτια μ' ὅλη τὴν γλυκάδα τῆς Ἀνατολῆς. Κὶ ὅλα κατάμεστα, μ' ὅλη τὴν ἦβη ξύπνια, μ' ὅλη τὴ φλόγα ὀρθή. Ὅπως τᾶδελα, ὅπως τᾶδε στὸ δρόμο μου στὸ πέλαγος.

Τότε μίλησε ἡ ψυχὴ μου καὶ τὸ στόμα μου μίλησε. Δίγνη ὦρα καὶ ξεμάκρυνα. Ἀκουσα πίσω μου νὰ σιγολένε.

—Μ' ἄρεσαν τὰ λογοῦθμια τῆς.

Κατάλαβα τὴ λέξη, καὶ ξαφνικὰ, ὅλα γνωστά μου γίναν.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΤΤΙΚΗ

FILE «ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΔΙ' ΕΡΓΑΣΙΑΝ»

Σ' αὐτὸ τὸ «File» πού τυχαῖα ξεφυλλίζω

Σ' αὐτὸ τὸ σκονισμένο «File» εἶναι ἐνταφιασμένα

Ἄνοιχα κ' ἐλπίδες

Ἐκατὸ τόσων παιδιῶν.

«Ἀξιότιμε κύριε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν

Νὰ υποβάλω τὴν παρούσαν»

Γράφει ὁ Γλαῦκος Ν.....,

«Εὐελπιστοῦσα ὅτι ἡ αἰτησίς μου

Θὰ ληφθῆ δεόντως ὑπ' ὄψιν κλπ.»

Τελειώνει ἡ Νίκη Κ.....

Ἡ Δεσποινούλα, ὁ Λάκης, κ' ἡ Μαρούλα
 Κι' ἕνα σωρὸ ἄλλα ἄγνωστα ὀνόματα
 — Ἐκατὸν τόσα ὀνόματα παιδιῶν —
 Ποὺ ἔχουν καρδιές
 Ποὺ ἔχουνε ὄνειρα
 Ποὺ ἔχουνε φλόγα γιὰ τὴ ζωὴ
 (Ἡ Μαρούλα ἔχει ἀκόμα
 Πέντε μικρὰ ἀδελφάκια νὰ ταῖσι
 Κι' ὁ πατέρας της εἶναι ἄνεργος
 Τοὺς τελευταίους ὀχτὼ μῆνες.
 Ὁ Γλαῦκος ἔχει μάνα φθισικὴ
 Κι' ἡ Δεσποινούλα ἔθαιπε τὶς προάλλες τὸν πατέρα της
 Καὶ μένει μὲ τὴ μάνα της σὲ
 μιὰ μπαράγκα)
 — Ὅμως αὐτὰ δὲν γράφονται στὴν αἴτηση
 Τάματα κουβεντιάζοντας, ἀνώφελα, μαζύ τους.

Ἴδου τὸ φινάλε
 Αὐτῆς τῆς πράξης τῆς ζωῆς τους:-
 «Λυπούμεθα νὰ σᾶς πληροφορήσωμεν
 Ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ὑπάρχει
 Κενὴ θέσις».

(Σκέφτομαι ἀκόμα τ' ἀπορημένα παιδικὰ τους μάτια,
 Τὸν κόμπο στὸ λαιμό.
 Εἶναι δὲν εἶναι παιδιὰ τῶν 18 ἐτῶν).

ΤΑΚΗΣ Γ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ

Λ Α Ρ Ν Α Κ Α

Καὶ νῦν κλάψετε πιερὰ πάνω ἀπὸ τὴν ἀτάραχη λίμνη τῆς Λάρνακας.
 Τὴν εἶδα. Μεταφέρουν τὴν καρδιά της ἀπὸ κοσμικὴ συγκέντρωση
 σ' ἐπίσημες δεξιώσεις. Τὴν ἀκουσα. Ἐπιτήδειοι θεσιθῆρες
 ἀπὸ τοῦ βήματος τσακκίζονται μπροστὰ σὲ πλήρη καθίσματα
 ἀπὸ ἀστείους καὶ ἀφελείς. Οἱ ἀγνοὶ τρομαγμένοι μακρὰν πορεύονται
 καὶ ὦρα καθαρισμοῦ καὶ ἀπολυμάνσεως δὲν διαφαίνεται, ἐπειδὴ
 οἱ τὸ ἀργύριον ἐπιδεικνύοντες παντοῦ πρῶτοι, ἐπειδὴ οἱ θρασεῖς
 τὰ ἱερὰ καὶ ὅσα ἀνεμπόδιστοι νέμονται. Ἀφανεῖς οἱ ἄξιοι
 τῆς προδοσίας μετέχουν σιωποῦντες. Καὶ φωνὴ οὐδεμία καὶ κραυγὴ
 οὐδεμία κἂν νῆξις. Καὶ τὸ μέλλον σκοτεινὸ καὶ οἱ δρόμοι
 ἀδιέξοδοι. Ὅμως ἡ λέξις ἡ τελευταία δὲν ἀκούστη
 ἀκόμα. Καὶ ὅποια ἡ ἠχώ καὶ ὅποια
 ἡ ἀντήχισις τῶν γύρω βράχων στὸ καρτερικὸ τῶν
 ἀτένισμα πρὸς τὴ θάλασσα.

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΝΑΓΗ

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΗ

ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

Στις 7 του Νιόβρη του 1910, στον ξερμό σταθμό του 'Ασταπώδ ο Λέων Τολστόη έκλεισε τὰ μάτια, χωρίς νά δεχτή κανένα δικό κοντά του παρά μόνο την αγαπημένη κόρη του 'Αλεξάνδρα. Την γυναίκα του, που δὲν τὸν κατάλαβε ποτέ, δὲ θέλησε νά τή δῆ. Πέθανε 82 χρόνων, ὕστερα ἀπὸ μιὰ ζωὴ γεμάτη, πολυτάραχη, πολυσήμαντη. Ἡ ζωὴ του εἶναι ὑπόδειγμα πλήρους, ολοκληρωμένης ζωῆς, τὸ ἔργο του μεγάλο καὶ οὐσιαστικό.

Γεννήθηκε στὸ κυβερνεῖον τοῦ Καζάν ἀπὸ γονεῖς ἀριστοκράτες πὸ συνήθισαν νά ζοῦν γιὰ γενιὲς μὲ τὸν στρατὸ σὰν κυριώτερη φιλοδοξία τους, χωρίς ἀνησυχίες οἰκονομικές. Τριῶν χρόνων ἔχασε τὴ μητέρα του, τὴν κόρησα Βολκόνοβκα. Ἡ κόρησα πέθανε στὴ γέννα τοῦ τελευταίου καὶ τέταρτου παιδιοῦ της, τῆς μόνης κόρης της, τῆς Μασούκας. Τὰ ἄλλα της παιδιά ἦσαν ὁ Νικόλαος, ὁ Σέργιος καὶ ὁ Λέων. Μετὰ ἕξι χρόνια μῆσος καὶ ὁ πατέρας του, μιὰ εὐγενικὴ μορφή πὸ κληροδότησε στὸ γιὸ του φερόντας μῆσος γιὰ τὸν Τσάρο καὶ τὴ διαφθορὰ πὸν περιέβαλλε. Τὸν ἀποφρατισμένο Λέοντα ἀνάθεσταν μακρινοὶ συγγενεῖς, πὸ ἐξάσκησαν ἰσχυρὴ ἐπίδραση πάνω του. Ἡ θεία του ἡ κόρησα Ὅστεν Σάκεν, ἡ μακρινὴ του συγγενὴς Ἑργκόλσκαγια, πρὸ παντὸς ἢ Γιούσκοβα, πὸν γρηὶ ἀπέλυσε τοὺς ὑπηρετές της καὶ ἄρχισε νά μελετᾶ τοὺς ἁγίους. Ἀκόμα ὁ Γέρο — Γκρίτσα πὸν, καθὼς γράφει ἀργότερα ὁ Τολστόη: «Δὲν ἤξερε ἄλλο παρὰ νά κλαίη καὶ νά προσεύχεται», ὁ Γάλλος καὶ ὁ Γερμανὸς παιδαγωγὸς του, ὁ ὑπερευαίσθητος ἀδελφὸς του Νικόλαος πὸν κατὰ τὸν Τουρκένιεφ «δὲν τοῦ ἔλειπαν νά ἀναδειχθῆ μέγας συγγραφεὺς παρὰ μόνο μερὰ μιὰ μεγάλα ἐλαττώματα, ὅπως ἡ κενοδοξία». Εἶναι μορφές πὸν ἀργότερα θὰ τίς προβάλλη καλλιτεχνικὰ ὁ Τολστόη στὰ ἔργα του, καὶ θὰ γεμίσουν μερικὲς σελίδες του μὲ ἀθεράτευτη νοσταλγία.

Ἀρχίζει νά διαβάξῃ ἅπλιστα, προτοῦ ἀκόμα πάει στὸ πανεπιστήμιον, τοὺς Εὐρωπαϊοὺς καὶ τοὺς Ρώσους συγγραφεῖς. Ἡ μεγάλῃ του ἀγάπῃ μένει πάντα ὁ Ρουσσώ. Τὰ μεγαλόπνοα κηρύγματα τοῦ Γάλλου φιλοσόφου εὐδοιοῦν πολλὴ ἀπήχηση στὴ ψυχὴ τοῦ ἀνήσυχου νέου, πὸν πολλὰς φορὲς ἀπομνημονεύει ἀποσπάσματ' ἀπὸ τὰ ἔργα του καὶ τ' ἀπαγγέλλει δυνατὰ.

Δὲν εἶναι ἡ ἐπίδραση τοῦ Ρουσσώ παροδικὸ σύμπτωμα νεανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀργότερα θὰ μπορῆ κανεῖς νά τὴ διακρίνῃ σὲ πολλὰ ἔργα του, θὰ γίνῃ μετῶ οὐσιαστικὸ καὶ σὲ μεγάλες λογοτεχνικὲς συνθέσεις τοῦ Τολστόη. Διαβάξῃ ἐπίσης μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση τὸν Νίτσε πὸν μεσουρανοῦσε τότε στὴν Ἀγγλία.

Στὸ πανεπιστήμιον τοῦ Καζάν πὸν γράφτηκε ἔμεινε τρία χρόνια. Παρακολούθησε ἀνατολικὲς γλώσσες καὶ νομικά, ἀλλὰ δὲ βάσταξε νά συμπληρώσῃ τίς σπουδὲς του. Δὲν ἤθελε νά περιορίζεται ἀπὸ κανένα κανονισμὸ καὶ ἤδη ὁ στρατός, τὸ πάθος τῆς γέννας του, τὸν τραβοῦσε. Διάλεξε τὸν Καῦκασο καὶ γράφτηκε ἐθελοντῆς σ' ἕνα λόχο ἐκεῖ πὸν πρὶν ἀπ' αὐτὸν ὑπηρετήσαν ὁ Πούσκιν καὶ ὁ Λέμοντοφ, δίνοντας ἐπιπρόσθετη ποιητικὴ γοητεία στὸ στρατιωτικὸ ἔργο. Ἦταν ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ ὁ Τολστόη πολέμησε ἡρωϊκὰ στὴ μάχη τῆς Σεβαστουπόλεως, χωρίς νὰ ἐμποδίσῃ βέβαια τὴν τελικὴ ἤττα. Ἦδη ὅμως ὁ στρατὸς τὸν εἶχε ἀπογοητεύσει, ἐνὼ παράλληλα εἶχε προσελκύσῃ βίαια ἀπὸ τὴ ζωὴ. Κοινωνικὰ δὲν εἶχε γνωρίσει ἐπιτυχίες καὶ τὸν βασάνιζε ἡ ἀσχιμεία του πὸν τὸν ἔκαμνε νά νοιώθῃ μειωμένος στὰ σαλόνια. Δόθηκε μὲ πάθος στὶς ζωϊκὲς ἀπολαύσεις, ὑπακούοντας πὸν ἀκράτητο ἐρωτισμὸ του καὶ στὸ πάθος του γιὰ τὸ ποτὸ καὶ τὰ χαρτιά. Ὁ ἄνθρωπος πὸν ἀργότερα θὰ κηρύξῃ τὸν ἀσχιμισμό καὶ θὰ καταδικάσῃ τὸν σαρκικὸ ἔρωτα ἀκόμα καὶ στὸ γάμο δίνεται τώρα παθιασμένα σ' αὐτόν, μὴ μπορώντας νά καθιστάσῃ τίς δυνατὲς ὁρμές του. Ταυτόχρονα, εἶναι ἴσως αὐτὸ χαραιοφροστικὸ τῆς Ρωσσοικῆς φυλῆς, νοιώθει ἔντονη τὴν ἀνάγκη τοῦ θεσοκεῦσθαι καὶ ἀναζητεῖ τὴ θεομὴ πίστη, πὸν θὰ τὸν σώσῃ, νοιώθει τύψεις καὶ ἀνατέμνει τὰ αἰσθημάτων του: «εἶμαι ἀφόρητα ταπεινὸς στὴ λαχτάρα μου γιὰ διαφθορὰ. Ἡ πραγματικὴ διαφθορὰ θὰ ἦταν καλύτερη» λέει ὁ ἴδιος. Μελετᾶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τώρα νά διαμορφῶνῃ ἀμυδρὰ τὸ Χριστιανικὸ σύστημα πὸν θὰ διατυπώσῃ συγκεκομιμένα πὸ ἀργά. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὄλες οἱ συγγραφικὲς του δοκιμὲς περιορίζονται καθαρὰ στὴ λογοτεχνία. Τὰ πρῶτα του ἔργα ἀποτελοῦν τριλογία, γραμμένη μὲ βάση τίς ἀναμνήσεις του. Πρῶτα παρουσιάζεται ἡ τὴ «Σύγχρονη ἐπιθεώρηση» τοῦ Νεκράσσοφ σὲ ηλικία 24 ἐτῶν μὲ τὸ ἔργο του «Παιδικὴ ἡλικία». Ἀκολοθοῦν ἡ «προεφηβικὴ ἡλικία»

καὶ ἡ «Νιότη», ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία του στὸ στρατὸ βγαίνουν οἱ περιφρημαὶ «Διηγῆσεις τῆς Σεβαστουπόλεως» ποὺ θὰ ζάμουν τ' ὄνομά του γνωστὸ στοὺς λογοτεχνικούς κύκλους καὶ σ' ἕνα μέρος τοῦ κοινοῦ ποὺ σύντομα θὰ κατακτήσῃ.

Ἡ πείρα του ἀπὸ τὸ στρατὸ εἶναι πιά πιζορή, ὅπως ὅλων ἐξείνων που ξεζίνησαν μὲ παρωπίδες γιὰ τὸ στρατεύμα. Δὲν βλέπει πιά τὴν στρατιωτικὴ ζωὴ σάν μιὰ συνεχῆ ἐπίδειξη ἡρωϊσμοῦ, ἀντικρούει ἀπὸ κοντὰ τὴν ἀθλιότητα, τὴ ματαιότητα, τὴ φροῖζη, τὴν ἀπανθρωπιά τοῦ πολέμου. Κάμνει τρία ταξείδια στὴν Εὐρώπη, τὸ δεύτερο τοῦ 1860 πολὺ θλιβερό, γιὰ νὰ βρεθῆ κοντὰ σὸν ἀγαπημένο του ἀδελφὸ Νικόλαο ποὺ πεθαίνει στὸ Παρίσι, καὶ περνᾷ ἀπὸ τὴ Γερμανία, τὴ Γαλλία, τὴν Ἑλβετία, τὴν Ἰταλία φτάνοντας καὶ στὴν Ἀγγλία. Τὸ 1861 ζάμνει τὸ τελευταῖο του ταξίδι, ὕστερα πιά ἀποσύρεται σὲ αὐτοεξορία στὴ Σαμάρια. Στὸ δρόμο του γνωρίζεται μὲ τὴν οἰκογένεια τῶν Μπερς καὶ μὲ τὴν κόρη τους Σοφία, 20 χρόνια νεώτερη του, ποὺ εἶναι καὶ φαίνεται ἔξυπνη καὶ μορφωμένη. Στὴν ἐπιστροφή παντρεύεται τὴ Σοφία καὶ ἀποσύρεται ἀπὸ Γκιανάγια Πολιάνια, ὅπου θὰ περάσῃ τὰ ὑπόλοιπα χρόνια του. Ὁ γάμος του μὲ τὸν πρῶτο του σοβαδὸ ἔρωτα, τὴ Βαλέρια, ἐνανάγχεσε ἐπειδὴ ὁ Τολστόη ἔβαλε σάν ὄρο εἰκοσαετῆ ἥσυχο ἀποκλεισμὸ στὴν ἐξοχή. Ἡ γυναίκα του πρόθυμα τὸν ἀκολουθεῖ. Στὰ τεράστια κτήματα τους ζοῦν ζωὴ ἀριστοκρατικὴ, δίνουν δεξιότητες, ἔχουν ὑπηρετές μὲ λιθρέα, δούλους πολλούς, Ἡ Σοφία δὲν ἔχει λόγο νὰ παραπονητῆ. Ἀργότερα, ὅταν ὁ ἄντρας της θὰ θελήσῃ νὰ ἀκούσῃ τίς προσταγὰς τῆς μεγαλοφυΐας του καὶ θὰ ἀρχίσῃ νὰ ἐφαρμόζῃ τίς μεταρρυθμίσεις ποὺ θεωρεῖ ἀναγκαῖες, ἡ Σοφία θὰ ἰσχυροποιήσῃ καὶ θὰ κάμῃ τὴ ζωὴ μαρτύριο σὸν Τολστόη.

Ἄλλὰ εἶναι ἀκόμα μακρὰ τὰ χρόνια αὐτά. Ὁ Τολστόη ζῆ ἥσυχη, οἰκογενειακὴ ζωὴ, ἀποκτᾷ τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ 13 παιδιά του καὶ γράφει. Εἶναι ἡ εὐτυχέστερη καὶ λογοτεχνικὴ περίοδος τῆς ζωῆς του. Εἶχε ἤδη δημοσιεύσει τὸ «3 πεθαμένοι» τοὺς «Κοζάκους» τὴν «Πολικόσκα» καὶ ἀρχίζει τίς μεγάλες του συνθέσεις τὸ «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη» καὶ τὴν «Ἄννα Καρένινα». Ὁ Τολστόη μ' αὐτὰ τὰ ἔργα φτάνει στὸ ὕψιστο σημεῖο τῆς δημιουργικότητός του. Δουλεῖται σκληρὰ ἔξη χρόνια γιὰ νὰ γράψῃ τὸ «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη» καὶ τίς ἐκατοντάδες σελίδες τοῦ τεραστίου αὐτοῦ ἔργου τίς γράφει καὶ τίς ξαναγράφει, πεθμώντας νὰ φτάσῃ τὸ τέλειο στὴ μορφῇ. Τὸ θέλει πρῶτο μέρος τριλογίας ποὺ ποτὲ δὲν ἔγραψε καὶ ποὺ τὸ δεύτερο καὶ τρίτο μέρος θάχαν θέμα τὴν ἀτυχή ἐπανάσταση τοῦ 25 καὶ τὸν Κοιμαζὸ πόλεμο.

Ἡ Ἄννα Καρένινα εἶναι τὸ τελευταῖο σημεῖο στὴν ἀνοδικὴ πορεία τοῦ Τολστόη στὴν περιοχὴ τῆς λογοτεχνίας. Ἐγκαταλείπει τώρα τὴν λογοτεχνία καὶ ἀφιερώνει τὴ ζωὴ του στὴν φιλοσοφικὴ ἔρευνα. Τὴ ζητᾷ νὰ εἴρῃ; Ὅτι καὶ οἱ ὀπλοὶ, καλόκαρδοι ἥρωες του στὸ «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη» καὶ στὴν Ἄννα Καρένινα, ὁ Πιερ Μπεζουχοφ καὶ ὁ πολὺ ὁμιος του Λεβίν. Ψάχνει νὰ βοῆ τὴν ἀλήθεια.

Ἡ ζωὴ του δὲν τὸν ἱκανοποιοῦσε πιά. Ὁ γάμος περνᾷ κρίση, ἀπὸ τὴν ὁποία ποτὲ δὲ θὰ συνέλθῃ, χάνει δυὸ παιδιά του, κοιτάζει ἀπὸ κοντὰ τὴν ἄθλια ζωὴ τῶν μουζίκων, βλέποντας ἀπὸ κοντὰ τὴν κενότητα τοῦ βίου τῶν εὐγενῶν ἀηδιάζει. Οἱ τελευταῖες σελίδες τῆς Ἄννας Καρένινας, γίνονται οἱ πρῶτες τῆς καινούριας ζωῆς τοῦ Τολστόη. Κοντὰ στὴ γῆ, κοντὰ στοὺς ἀγρότες, θὰ δώσῃ ἕνα νέο νόημα στὴ ζωὴ του. Θεωρητικὰ εἶχε ἀντιμετωπίσει τὸ πρόβλημα ἀπὸ νέος. Εἴκοσι χρόνων ἔκαμε σχέδια γιὰ ἴδρυση σχολῆς γιὰ τὸ λαό. Τώρα μὲ πιά πολὺ ζῆλο ἀκολουθεῖ τὸν δρόμο τοῦτο καὶ δίνει κάθε εὐκαιρία γιὰ μόρφωση στοὺς χωρικούς του. Γράφει θεατρικὰ ἔργα διαποτισμένα ἀπὸ τίς κοινωνικὲς του ιδέες γιὰ τὸ θέατρο τοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποῦ ἔγινε προστάτης. Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Λεοντόβσκι, διευθυντὴ τοῦ θεάτρου τοῦ λαοῦ τῆς Μόσχας, γράφει «Τὸ κᾶτος τοῦ ζόφου», «Οἱ καρποὶ τοῦ διαφοτισμοῦ», «Τὸ ζωντανὸ πτώμα» καὶ τὸ ἀτέλειωτο «Τὸ φῶς ποὺ λάμπει στὸ σκοτάδι». Προσπαθεῖ νὰ κλύσῃ τὸ χάσμα ποὺ τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς χωρικούς ἀνεβάζοντας τὸ ἐπίπεδο ἐκείνων, ἐφαρμόζοντας τίς πολιτικὲς, κοινωνικὲς καὶ θρησκευτικὲς θεωρίες ποὺ διαμόρφωσε τὰ χρόνια αὐτά. Καλλιεργεῖ μαζί τους τὰ χωράφια, ζῆ μαζί τους, τοὺς καλεῖ ἀδελφοῦ. Δὲν πνύει νὰ γράφῃ κυρίως ἔργα φιλοσοφικὰ, πολιτικὰ, θρησκευτικὰ. Γράφει «τὰ Εὐαγγέλια» τὸ «Λογικόν, πίστη, προσευχὴ» τὴν «Χειρωνακτικὴ ἐργασία» τὴν «Διανοητικὴ ὁδὸς» τὸ «Εἰς τί σνίσταται ἡ πίστη μου». Πασχίζει νὰ πείσῃ τὸν κόσμο νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ στὴ ριζικὴ μεταβολὴ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ διακόπτει τὴ συγγραφὴ πολιτικοφιλοσοφικῶν κειμένων καὶ ἐπιστρέφει στὴ Λογοτεχνία, τὴν ὁποῖα ὅμως τώρα χρησιμοποιοῖ σάν ὄργανο τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θεωριῶν του. Ἡ Σονάτια τοῦ Κρόϋττσερ εἶναι ἕνα διάπυρο κήρυγμα ἐρωτικῆς ἐποχῆς καὶ ἡ Ἄνάστασις, τὸ τελευταῖο του λογοτεχνικὸ ἔργο, ἕνα μελοδραματικὸ κοινωνικὸ κήρυγμα, μὲ προφανεῖς τίς ἀντιδογματικὲς χριστιανικὲς του θεωρίες, ποὺ ἔκαμαν τὴν Ρωσικὴ ἐκ-

κλήσια να τον άφοριση. Μετά από τον άφορισμό του βέβαια δεν έπαυσε να συρρέη κόσμος στη Γιασανάγια Πολιάνα για να γνωρίση από κοντά τη σεβαστή μορφή του γέροντα συγγραφέα, δεν έσταμάτησαν να τον πλησιάζουν κορυφαιοί συγγραφείς και καλλιτέχνες για να συζητήσουν μαζί του προβλήματα της ζωής και της τέχνης και ν' άκούσουν τις συμβουλές του πατριάρχη της Ρωσικής λογοτεχνίας. Γράφει συνεχώς το ημερολόγιό του κι η γυναίκα του τον κατασκοπεύει, έλέγχει τα γραφήματά του, τον βασανίζει. Είχε ήδη πάρει την άπόφαση ο Τολστόη από το 1888 να μοιράση τα κτήματά του σ' εκείνους που τ' άδικαιούντο, στους μουζίκους, κι η γυναίκα του δεν μπόρεσε να τον παρακολουθήση ως το τέλος της εφαρμογής της ιδεολογίας του. 'Ο γάμος τους καταστράφηκε δριστικά κι όταν ο Τολστόη πέθανε στον ξερημο σταθμό του 'Ασταπόφ δεν θέλησε να δ'η ούτε τη γυναίκα του ούτε ιερέα. 'Η φιλοσοφία του τον χώρισε κι από την εκκλησία.

'Αλλά ποιά ήταν η φιλοσοφία του; Και ποιά η άξία της; Και ποιά η λογοτεχνική του άξια; Είναι χαρακτηριστικό πως στο πολύ κοινό είναι γνωστός μόνον ο λογοτέχνης Τολστόη. Σάν φιλόσοφος ήταν ερασιτέχνης, άν μπορώ να χρησιμοποιήσω τον όρο, που μπορεί να είχε δημιουργήσει δι' εαυτόν τις προϋποθέσεις μιās φιλοσοφημένης ζωής στηριγμένης σε συγκεκριμένα φιλοσοφικά διώματα, άλλ' άπότυχε να παρουσιάση συνεπές πρωτότυπο φιλοσοφικό σύστημα στα διάφορα συγγράματά του. Κυρίως ήθελε να είναι κοινωνικός άναμορφωτής. Δεν ήταν μεταφυσικός φιλόσοφος, δεν άρεσκόταν σε θεωρητικά πετάγματα του νου σε ιδεατές σφαιρες, δεν επιδίωκε να λύση τα θεμελιώδη προβλήματα του κόσμου από μεταφυσικής πλευράς, τις πρώτες άρχές, το πόνθεν, το που ό κόσμος. Σκοπός του ήταν να δώση πρακτικό σύστημα φιλοσοφίας που θα βοηθούσε τον άνθρωπον να ζη εύτυχιμένος. Κατά τούτο μόνον ήταν θεωρητική ή πρακτική φιλοσοφία του: 'Επλησίαζε επικίνδυνα την περιοχή της χίμαιρας, έπερνούσε τα άόριστα όρια της ούτοπίας κι έσυγγένευε ο εισηγητής του συστήματος με τον Πλάτωνα, τον Μουρ κι άλλους εκείνους που έπίστευαν στην άπόλυτη εφαρμογή θεωριών, πρακτικά ίσως άνεφάρμοστων.

'Αρνητικά η φιλοσοφία του Τολστόη είν ι πολλαπλή άπάρνησις. Είναι άπάρνησις των ήδονών, της έπιστήμης, του πολιτισμού, της πολιτείας, του σύγχρονου στον Τολστόη χριστιανικό καθεστῶτος. Οι ήδονές δεν προσφέρουν παρά μόνον τον κόρον και την άηδία, η έπιστήμη άσχολείται με τ' άπουσιώδη και δεν ξέρει, ούτε προσπαθει να μάθη, ούτε μπορεί να μάθη το ουσίωδες, που είναι ο σκοπός της ζωής. 'Ο πολιτισμός με τη οεία του δεν κάμνει τίποτε άλλο παρά να πολλαπλασιάζη τις άνάγκες του ανθρώπου και συνακόλουθα την άθλιότητά του. 'Η πολιτεία πάλι με την εκκλησία, επιβάλλουν τόσους περιορισμούς στον άνθρωπο, ώστε να έμποδίζουν την ελεύθερη άνάπτυξή του. Ποιά είναι τότε η πραγματική εύτυχία του ανθρώπου; Που πρέπει ο άνθρωπος να άναζητήση την εύδαιμονία, για να μη διαφνευθή στο τέλος οίκτρά; 'Ο άνθρωπος κατά τον Τολστόη πρέπει να αποβάλη το ζωώδες συστατικό του και ό, τι συντελεί στη διατήρηση του ζωώδους αυτού μέρους (δηλαδή την έπιστήμη, την πολιτεία κ.λ.π.) και να διατηρήση το θεϊον μέρος. Με ποιό τρόπο θα το κατορθώση; Δεν άρκει ν' άπαρνηθή τον πολιτισμό, πρέπει να επανέλθη στη φυσική ζωή. ('Ας θυμηθούμε την νεανική του άγάθη στο Ρουσσώ). Πρέπει να καταργήση κάθε πολιτικό και κοινωνικό θεσμό, την ιδιοκτησία, τους φόρους, τη θητεία, την έξουσία, τα δικαστήρια, τον πόλεμο, να άνατρέψη το Χριστιανικό καθεστῶς και να άκολουθήση τα διδάγματα της άρχέγονης μορφής Χριστιανισμού που, κατά τον Τολστόη, σκοπόν είχε την εκμηδένιση του ανθρώπου μέσα στον Θεό (είναι καλόν να έχουμε ύπ' όψιν πως ο Τολστόη στο πανεπιστήμιο του Καζάν μελετούσε και 'Ανατολικές γλώσσες). "Όλοι οι άνθρωποι πρέπει να κάμνουν όλων των ειδών τις δουλειές, από τις πιο χοντρές ως τις πιο πνευματικές. Να κτίζουν μόνου τους, να ράβουν μόνου τους κι αυτοί που θα κτίζουν, να διαβάσουν και να συζητούν κι βλας.

'Η ούσια του Χριστιανισμού δεν είναι το δόγμα, ύποστηρίζει ο Τολστόη (γι' αυτό και άφοριστήκε). Πολλές από τις άντιλήψεις για τον Χριστό έπινοήθησαν από τον κληρο με σκοπό να ύποδουλωθή το πλήθος. 'Η πεμπτοουσία του Χριστιανισμού μοροϋσε να θρεθ' στην έπί του όρους όμλια και από εκεί άποσπ'ά ο Τολστόη τα πέντε πρακτικά άξιώματα που προτείνει στην ανθρωπότητα.

- 1) Μή θυμώνετε με τον πλησίον σας.
- 2) Μή χωρίζεσθε από τη γυναίκα σας.
- 3) Μήν όρκίζεσθε καθόλου.
- 4) 'Αγαπάτε τους έχθρούς σας.
- 5) Μήν άνπιστέκεστε στο πονηρόν.

'Αν ο άνθρωπος άκολουθήση τον Τολστόη στο δρόμο που ύποδεικνύει, τότε αυτο-

μάτως οί όχληροί, άνασταλτικοί θεσμοί που επικρατοϋν στην κοινωνία θά παύσουν νά ύφίστανται κι ό άνθρωπος άπελευθερωμένος από τις προλήψεις, τους θρησκευτικούς έξαναγκασμούς, τις κοινωνικές δεσμεύσεις και την δυσβάστακτη επιβολή του πολιτικού θά προχωρήσει, άδέσμευτος ήθικά, τό φυσικό του δρόμο, που είναι και ό δρόμος τής άρετής.

Ό Τολστόη άντιλαμβάνεται γύρω του την δυσπιστία. Βλέπει την άμφιβολία και νοιώθει πώς τά κηρύγματά του που δυνατά τά άζει ό ίδιος και πειστικά, φτάνουν άπομακρυσμένη άντήχηση γνωστών, ξεχασμένων ήνων στ' αυτά των συγχρόνων του, την πεποίθησή του ότι όλα θά πών καλύτερα άν ή άνηρωπότης πεισθή νά τόν άκολουθήσει, άντιμάχεται ή βαθεία άπαισιοδοξία ότι ή κατάσταση θά βελτιωθή, άν διαλυθή ή κοινωνία, άν λείψουν τά δικαστήρια, άν δέν ύπόρχη άρχή, άν έκδιωχθή ό πολιτισμός. Ό ίδιος είναι πάντοτε αισίοδοξος. «●ά έλθη καιρός, έρχεται μάλιστα, που οί άληθινές άρχές τής ζωής, άδελφότης, ισότης, κοινοκτημοσύνη, ή μη άντίστασις εις τό κακόν με την βία θά φανούν τόσο άπλές και φυσικές, όσον σήμερα οί άρχές τής οικογενειακής ζωής».

Τό φιλοσοφικό του σύστημα περιέχει πολλές άντιφάσεις άλλα είναι συνεπής σ' αυτό κατά τοϋτο. Προσπάθησε τουλάχιστον ό ίδιος νά τό εφαρμόσει, νά ζήσει σύμφωνα με τις θεωρίες του, δίνοντας τό παράδειγμα στον κόσμο μιας άπλης, στο τέλος, φυσικής ζωής κοντά στη γή και στους χωρικούς. Στο νοϋ μας έρχεται ό Λεβίν τής Άννας Καρένινας νά ευτυγή άποσυρμένος στο χωράφια του, ύστερα συνειρμικά πιά ή Άννα Καρένινα, ό Πιερ Μπεζούχοφ, ό πρίγκιψ Άντρέι, ό Βρόσκη, όλα τά δημιουργήματα του παραγωγικού μυαλού του Τολστόη και άναλογιζόμαστε με πραγματική στοργή τόν Πλάστη, τόν μεγάλο Δημοουργό.

Αυτός είναι ό καλλιτέχνης Τολστόη, ό μεγάλος Τολστόη. Σάν άνθρωπος παρουσιάζει ένδιαφέρον, σάν τόν δοϋμε νά τριγυρίζει στα χωράφια του προσπαθώντας νά ανακαλύρη τό νόημα τής ζωής, ίσως ένα έλαφρό μειδιάμα νά πλαγιάει στα χείλη μας διακρίνοντας τον νά άποκηρύσσει γέρος τις ήδονές που χάρησε στα νεύρα του, και νά κηρύσσει την άγνότητα στο γάμο αυτός, που έκαμε 13 παιδιά, σάν φιλόσοφος είναι έντιμος γιατί δέν έμεινε μόνο στη θεωρία και έπεχείρησε νά εφαρμόσει τά φιλοσοφικά άναμασήματα παλαιότερων ιδεών, σάν Λογοτέχνης προκαλεί τόν θαυμασιόν. Τά καθώς λογοτεχνικά του έργα έχουν πάρει πιά τη θέση τους άνάμεσα στα καλύτερα δημιουργήματα του ανθρώπου κι οί ήρωες στους όποιους αυτός εμπύσνησε ζωοδότρα πνοή είναι γνώριμοί μας πιά. Στη ζωή μας άνεμείχθησαν διά παντός μαζί με τά φιλικά άγαπημένα μας πρόσωπα οί πολύ ζωντανές οικίες των μορφών που ξεπηδούν άνάγλυφα από τις σελίδες του Τολστόη, παίρνοντας θέση δίπλα στα άθάνατα χάρισμα φαντάσματα που άφησαν νά στοιχειώσουν τόν κόσμο με την παρουσία τους εγκαταλείποντας τά βιβλία οί μεγάλοι πλάστες.

Ό Τολστόη έζησε και έγραψε την πρώτη μεγάλη εποχή του μυθιστορηματος. Οι διαστάσεις που πήρε αυτό τό λογοτεχνικό είδος τόν 19ον αιώνα ήσαν άληθινά τιτανικές. Έπαιρνε άφοβα τη θέση του ήρωϊκού έπους των αρχαίων χρόνων και πολλά από τά χαρακτηριστικά του έπους διασώθησαν στο μυθιστόρημα. Η πλατεία αφήγηση, τό πολυπρόσωπον, ή έκθεση των κοινωνικών συνθηκών καθιστούν τό μυθιστόρημα φυσικό διάδοχο του έπους και πρόσφορο μέσο για τις πιο φιλόδοξες συνθέσεις. Αυτή είναι ή εποχή που ό Σαντάλ δίνει άριστοτεχνικά την εικόνα τής μετανάπολεοντείου εποχής στο «Κόκκινο και τό μαύρο», ό Μπαλζάκ κοιτάζει με ψυχρό μάτι την κοινωνία του Παρισιού, ό Ντίκενς ζωγραφίζει με συμπάθεια και νουισμό τη θλιβερή κατάσταση του Λονδίνου, ό Θάκερσαιη σατιρίζει άμειλικτα στο Vanity Fair την Άγγλική άριστοκρατία, ό Γκόγκολ με τις «Νεκρές Ψυχές» κάμνει τό ίδιο για τη Ρωσική άριστοκρατία κι ό Ντοστογιέβσκη έπιχειρεί τις εις βάθος παρατηρήσεις του για τά δυό άκρα τής Ρωσικής κοινωνίας. Ίσως όμως ό πιο γνήσιος συνεχιστής τής παραδόσεως του έπους στο μυθιστόρημα νά είναι ό Τολστόη. Η άφηγηματική άνεση, ή διήγηση που άφουγοράζεται την καρδιά τής γής και του ανθρώπου κι άκολουθεί τόν ρυθμό τής ζωής, τό άπεγνάδιαστο ύψος, ή άριστη γνώση των ανθρωπίνων, χαρακτηριστικά του έπους, βρίσκονται άνόθευτα στον Τολστόη, που επί πλέον δοκιμάζει και τις πιο φιλόδοξες συνθέσεις. Κοιτάζει σάν από ψηλά πανοραμικά τη ζωή, τό όραμά της είναι πλατύ και βαθύ, τό ξετύλιγμά της άγρο και μεγαλοπρεπές και μεταφέρει τό όραμα τοϋτο αυτόοιο, μεγαλωμένο μοναχά από τη συμβολή τής πραγματικής τέχνης στις λαξευτές σελίδες του. Τό γράμμα του έχει καλλιτεχνική πληρότητα, τό έργο του ζωική ουσία.

Πιο άργά βέβαια στη ζωή του ή φιλοσοφική του ένασχολήθη κι οί μεταρρυθμιστικές του ιδέες έδωσαν ένα κάπως παράχορδο διδακτικό τόνο στο γράμμα του που ται-

οιάζει μόνο στα προπαγανδιστικά υπό την καλύτερη έννοια του όρου έργα του και ἀφείρεσαν πολύ από την αξία του μεταγενέστερου λογοτεχνικού του έργου. Τὸ θεατρικὸ του ἔργο, ὅλο τῆς περιόδου αὐτῆς, βασικὰ πάσχει ἀπὸ πληθωρισμὸ ἰδεῶν καὶ προδιαγεγραμμένο σχέδιο δράσεως ἐκ τοῦ συγγραφῆως σύμφωνα μὲ τὴν ἀντιλήψει του. Ἄναμεσα στὴν παραγωγή του τῆς περιόδου αὐτῆς ξεχωρίζει «ὁ θάνατος τοῦ Ἰβάν Γλιτς», τοῦ δικαστῆ πού ἀθεράπευτα ἀρρωστος περιμένει τὸν θάνατο πού δὲν ἔρχεται παρὰ σὰν ἀναγνώριση πὼς ἡ ζωὴ του ἦταν ἀδίκη, ἔργο πού καταγράφει τὶς πρώτες θεμελιώδεις ἀρχὲς τῆς Τέχνης τοῦ Τολστόη καὶ ἀποδεικνύει ἀκόμη μιὰ φορὰ πὼς ὁ πῶς πειστικὸς τρόπος γιὰ μεταφορὰ ἰδεῶν εἶναι ἡ δημιουργία τέχνης πού δὲν θὰ ξεκινᾷ γιὰ νὰ μεταδώσει ἰδέες. Ὁ Τολστόη τῆς δεύτερης περιόδου ἀποκόρηξε τὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας τῆς πρώτης περιόδου, ἀλλὰ θὰ ζήση χάρις στὰ πρώτα ἔργα του. Στους «Κοζάκου», πού ἔγραψε καὶ ἔφηνε ὡσπὺν τὸ συμπλήρωσε σὲ δέκα χρόνια ἀπὸ τὸ 1852 ὡς τὸ 1862, στὸ «Ἄννα Καρένινα» καὶ στὸ «Πόλεμος καὶ Εἰρήνη». Ἐξοχοὶ πίνακες τῆς ἀπδοαντῆς Ρωσσίας, ὅπου οἱ μορφῆς ξεχωρίζουν καλύτερα χάρις στὸ πετυχημένο βάθος καὶ ὅπου τὸ φόντο, ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς, ἔχει τόση σημασία ὅση καὶ οἱ ἐξαιρέτα διαγεγραμμένες μορφῆς. Ἡ λογοτεχνικὴ παρουσίαση τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὸν Τολστόη παίρνει τὴ μορφή ντοκουμέντου μὲ σημασία ἀνεκτίμητη, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν Ζάν—Κριστόφ στὸν αἰῶνα μας. Στὶς μνημειώδεις αὐτὲς συνθέσεις ἔκλεισε χωρὶς ἀμφιβολία πολὺν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὁ Ὀλένιν τῶν Κοζάκων, ὁ Λεβὶν καὶ ὁ Πιέρ δὲν εἶναι παρὰ προβολῆς τῆς προσωπικότητός του. Ἄν στους Κοζάκου θέλησε νὰ δώσει τὴ χωριάτικη ζωὴ — ὁ Τουργένιεφ τὸ χαρακτήρησε σὰν τὸ πῶς τέλειο δημιούργημα τῆς Ρωσικῆς λογοτεχνίας — στὴν Ἄννα Καρένινα τὴν ἀστυχὴ ζωὴ περισσότερο καὶ τὸ δόγμα τῆς εὐαισθησίας μέσα σὲ ἀποπνεκτικὸ περιβάλλον, στὸ Πόλεμος καὶ Εἰρήνη ἔδωσε ὅλη τὴ Ρωσία. Ὁ πρόκληση Ἄντρέι καὶ ὁ Πιέρ, ἡ Νατάσα καὶ ἡ Σόνια καὶ ὅλες οἱ ἄλλες μορφῆς πού κινλοφοροῦν καὶ ζωντανεῖναι τὶς σελίδες τοῦ τεράστιου αὐτοῦ ἔργου ἔχουν διαστάσεις δημοτικῶν ἡρώων, καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1812 στὴ Ρωσία προσφέρει τόσα στὴν προέκταση τῶν ἀνθρώπων ὅσα καὶ ὁ πόλεμος τῆς Τροίας. Τὸ ἀνόμασαν τὸ καλύτερο μυθιστόρημα πού γράφτηκε ποτέ. Ἴσως νὰ εἶναι. Μπορεῖ νὰ μὴ διαθέτῃ τὸ βάθος τῶν ἔργων τοῦ Ντοστογιέβσκι ἔχει ὅμως πολλὰ χαρακτηριστικὰ πού τὸ καθιστοῦν μοναδικό. Εἶναι ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ λογοτέχνη Τολστόη μαζεμένα στὴν τεράστια αὐτὴ προσπάθεια. Οἱ δυνάμεις, πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς, τοῦ συγγραφέα μπῆκαν σὲ ἐνέργεια, σ' ἓνα θέμα ἀχανὲς σὰν τὶς στέπες τῆς Ρωσσίας καὶ βοήθησαν τὸν συγγραφέα νὰ ἐξετάσῃ μὲ ἀλάθητη ἐπιστημονικὴ ἀκριβεία, στὶς λεπτομέρειες, στὴν παρουσίαση, στὴν ἀπόδοση, στὴν ἀλήθεια καὶ μὲ ἀνθρώπινο πάθος στὴν ἀπόμακρη συμμετοχὴ του στὶς περιπέτειες τῶν ἡρώων τοὺς ἀνθρώπους, τὸν Ἄνθρωπο, νὰ κινεῖται σ' ἓνα πλαίσιο ἀκριβέστατα ἀποδοσμένο, ἐπικὸ στὶς διαστάσεις, πληθωρικὸ στὰ προβλήματα πού θέτει, μεγεθυντικὸ φασὸ τῶν ἀνθρώπινων ἀδυναμιῶν ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξιοπρελείας, τοῦ ἡρωϊκοῦ πνεύματος τῆς ὑπομονῆς στὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀλήθειας πού ἐπιδεικνύει ὁ ἄνθρωπος τὶς κρίσιμες στιγμῆς, τὶς καίριες γιὰ τὴ βάση τῆς προσωπικότητός του στιγμῆς.

Ἀπὸ τ' ἄλλο μεγάλο ἔργο του, γραμμένο σὲ ἀνυπέβλητο κλασσικὸ στυλ διηγήσεως, ξεπηδᾷ ἡ τραγικὴ Καρένινα, μιὰ Μποβαρὺ πῶς ἀποκομμένη καὶ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ δημιούργη τῆς, δραματικὴ καὶ ἀνθρώπινη, πού δὲ μπορεῖ νὰ λείψῃ ἀπὸ καμιά πινακοθηκὴ λογοτεχνικῶν ἡρωίδων. Στὴν πραγματικότητα εἶναι ἐλάχιστοι ἔχειναι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού ἐδημιούργησαν ὁ Τολστόη πού μπορεῖ νὰ εἶναι εὐκόλα νὰ λησμονησῇ. Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο κατόρθωμα ἐνὸς λογοτέχνη, καὶ ὁ Τολστόη στάθηκε μεγάλος καλλιτέχνης, μεγάλος Δημιουργός. Ὅταν ἔκλεισε τὰ μάτια στὸν σταθμὸ τοῦ Ἄσπασφ τὸ 1910, σταμάτησε νὰ κτυπᾷ ἡ καρδιά τῆς Ρωσσίας, γιὰ τὴ ζωὴ του στάθηκε καὶ ἡ ζωντανὴ συνείδηση τοῦ τόπου του.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

‘Ο Paul Celan (1920) και η Ingeborg Bachmann (1926) είναι από τους γνωστότερους ποιητές της σημερινής Γερμανίας. Το έργο τους έχει επαινεθῆ πολὺ ἀπὸ τὴν κριτικὴ καὶ τιμηθῆ μὲ βραβεΐα. Θεωροῦνται καὶ οἱ δυὸ ἡ ἐλπίδα τῶν γερμανικῶν γραμμάτων. Ἡ Bachmann ἀποτελεῖ μιὰ ξεχωριστὴ φωνὴ μέσα στὴ μοντέρνα ποίηση, ἐνῶ ὁ Celan, ἴσως πρὸ λυρικός ἀπ’ αὐτήν, ἔχει ἐπιηρεασθῆ ἀπὸ τοὺς σύγχρονους Γάλλους ποιητές.

Ἔργα τοῦ πρώτου: «Παπαρούνα καὶ Μνήμη» 1952, «Ἀπὸ κατόφλι καὶ κατόφλι» 1955, «Γλωσσικὸ Κιγκλίδωμα» 1959, καθὼς καὶ μεταφράσεις τοῦ Ρεμπώ καὶ τῶν Ρώσων Γιεσσένιν καὶ Μάντελσταμ. Ἔργα τῆς δευτέρας: «Πίστωση Χρόνου» 1952, «Ἐπίκληση τῆς Μεγάλης Ἄρκτου» 1956, «Ὁ καλὸς Θεὸς τοῦ Μαγγάταν» 1958, (θεατρικὸ). Ἡ Bachmann ἐγκαινίασε πέρυσι γιὰ ἓνα ἐξάμηνο τὴν ἔδρα ποιητικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Φραγκφούρτης.

PAUL CELAN

ΟΙ ΣΤΑΜΝΕΣ

Στὰ μακριὰ τραπέζια τοῦ χρόνου
πίνουν τοῦ Θεοῦ οἱ στάμνες.
Πίνουν ὡς τὸν πάτο τὰ μάτια ἐκείνων ποὺ βλέπουν καὶ τῶν τυφλῶν τὰ μάτια.
τῶν δυνατῶν ἴσκιων τὶς καρδιές,
τὰ βαθουλωμένα μάγουλα τοῦ βραδιοῦ.
Εἶναι οἱ πρὸ δυνατοὶ πότες:
φέρνηνουν στὸ στόμα τους τὸ ἄδειο καὶ τὸ γεμάτο
καὶ δὲν ξεχειλίζουν ὅπως ἐσὺ ἢ ἐγώ.

ΤΟΠΙΟ

Σεῖς λεῦκες ψηλές — ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς γῆς!
Σεῖς μαῦρα ἔλη εὐτυχίας — τὶς καθρεφτίζετε θανάσιμα!
Σὲ εἶδα, ἀδελφή, νὰ στέκεις σ’ αὐτὴ τὴ λάμψη.

ΓΑΛΗΝΗ

Γαλήνη! Βυθίζω στὴν καρδιά σου τὸ ἀγκάθι,
γιατὶ τὸ ρόδο, τὸ ρόδο
μὲ τοὺς ἴσκιους στέκει μὲς στὸν καθρέφτη, ματώνει!
Εἶχε κιόλας ματώσει, καθὼς σμίγαμε τὸ ναὶ καὶ τὸ ὄχι,
καθὼς ρουφούσαμε,
γιατὶ ἓνα ποτήρι ἔσπασε πέφτοντας ἀπὸ τὸ τραπέζι:
ὁ ἦχος του ἐξάγγειλε μιὰ νύχτα, ποὺ τὸ σκοτάδι της θὰ κρατοῦσε πρὸ πολὺ
ἀπὸ μᾶς.

Ἦπιαμε μὲ λαίμαργα στόματα:
εἶχε γεύση χολῆς,
ὅμως ἄφριζε σὰν κρασί —
Τοῦ βλέμματός σου, τὴν ἀκτίνα ἀκολούθησα
καὶ μᾶς τραύλιζε ἡ γλώσσα γλυκά...
(Ἔτσι τραυλίζει, ἔτσι τραυλίζει ἀκόμα πάντα).

Γαλήνη! Τὸ ἀγκάθι βυθᾷ πρὸ βαθιὰ στὴν καρδιά σου:
εἶναι μὲ τὸ ρόδο δεμένο.

INGEBORG BACHMANN

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΦΥΓΗΣ

Στόμα, πού έχεις ξενυχτήσει στο στόμα μου,
μάτι, πού ξαγρυπνούσες στο μάτι μου,
χέρι —
κι' ὦ σείς πού με τραβήξατε, μάτια!
Στόμα, πού τὴν καταδίκη μου μίλησες,
χέρι πού με θανάτωσες!

ΑΠΟ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΕΝΟΣ ΝΗΣΙΟΥ

Εἶναι φωτιά κάτω ἀπ' τὴ γῆ
κι' εἶναι καθαρή ἡ φωτιά.

Εἶναι φωτιά κάτω ἀπ' τὴ γῆ
καὶ ρευστὴ πέτρα.

Εἶναι ἓνα ρέμα κάτω ἀπ' τὴ γῆ
πού βαθιὰ μας κυλᾷ.

Εἶναι ἓνα ρέμα κάτω ἀπ' τὴ γῆ
πού καφαλίζει τὰ κόκκαλα.

Ἔρχεται μιὰ μεγάλη φωτιά,
ἔρχεται ἓνα ρέμα πάνω ἀπ' τὴ γῆ.

Θὰ εἶμαστε μάρτυρες.

* * *

Ὅταν ἓνας φεύγει, πρέπει στὴ θάλασσα νὰ πετάξει
τὸ καπέλλο μὲ τὰ κοχύλια πού μάζεψε τὸ καλοκαίρι
καὶ μ' ἀνεμιστὰ μαλλιά νὰ φύγει·
τὸ τραπέζι, πού γιὰ τὴν ἀγάπη ετοίμαζε,
νὰ ρίξει πρέπει στὴ θάλασσα,
τὸ ὑπόλοιπο τοῦ κρασιοῦ
πού ἔμεινε στοῦ ποτήρι, πρέπει νὰ χύσει στὴ θάλασσα,
στὰ ψάρια πρέπει τὸ ψωμί του νὰ δώσει
καὶ μιὰ σταγόνα αἷμα νὰ σμίξει στὴ θάλασσα,
πρέπει καλὰ τὸ μαχαίρι του στὰ κύματα νὰ πετάξει
καὶ τὸ παπούτσι του νὰ βουλιάξει,
καρδιά, ἄγκυρα καὶ σταυρό,
καὶ μ' ἀνεμιστὰ μαλλιά νὰ φύγει!
Μετὰ θὰ ξανάρθει.
Πότε;
Μὴ ρωτᾷς.

Μετάφραση ἀπὸ τὰ γερμανικά
ΟΛΓΑΣ ΒΟΣΗ

ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ

Π ρ ό σ ω π α :

ΓΙΑΤΡΟΣ
ΓΙΩΡΚΑΤΖΗΣ
ΑΓΝΩΣΤΟΣ
ΚΟΤΜΕΝΗΣ
ΝΟΣΟΚΟΜΑ
ΦΩΝΗ ΑΝΔΡΙΚΗ
ΛΕΥΤΕΡΗΣ

Γ ι α τ. : 'Αντιλαμβάνομαι τή θέση σας. Δυστυχώς δέν μπορώ νά γίνω συν-
ενοχός σας γιά τήν καταστροφή τής ζωής.

Λ ε υ τ. : Μά θά είναι καταστροφή γιά μιá αθώα, άνυπεράσπιστη ύπαρξη,
γιατρέ μου. Φτωχό κορίτσι είναι. 'Απροστάτευτο. Μé πολú σκοτεινό πιά μέλλον.

Γ ι α τ. : Είναι ζήτημα άρχης, κύριε...

Λ ε υ τ. : 'Ακριβώς, ζήτημα άρχης.

Γ ι α τ. : Κύριε Λευτέ η. 'Εσείς έχετε όλη τήν διάθεση νά βοηθήσετε μιá
παροστρατημένη, νά μη γίνη μάνα με παράνομο παιδί.

Λ ε υ τ. : 'Ακριβώς, ένα νόθο.

Γ ι α τ. : Καλή σας προαίρεση. 'Αλλά γιατί εγώ νά γίνω έν όνόματι τής
καλής σας προαίρεσεως ή τής διαθέσεώς σας γιά φιλανθρωπία... φιλανθρωπία είπετε
πώς είναι, έ;

Λ ε υ τ. : Ναι, φιλανθρωπία.

Γ ι α τ. : Γιατί νά γίνω, λοιπόν, έν όνόματι τής φιλανθρωπίας φονιάς;

Λ ε υ τ. : Φονιάς!... Πολύ τσουχτερή λέξη, γιατρέ μου.

Γ ι α τ. : (Καθαρά) Φονιάς, κύριε. Μάλιστα. Μé τó νά κρύψω τή πράξη
μου πίσω από τó δικαίωμα πού μου δίνει ή επιστήμη, θαρρείς πώς ξεγράφεται τó έγ-
κλημα; "Όταν ή ιατρική μου συνείδηση δέ μου επιβάλλει τήν έκτρωση, τότε έγκλη-
ματώ!

Λ ε υ τ. : Μά ή φιλανθρωπία, γιατρέ μου, ή φιλανθρωπία...!

Γ ι α τ. : Δέν έχει δικαίωμα μήτε ή φιλανθρωπία, μήτε ή εύσπλαχνία μήτε
τίποτε άλλο νά με διατάξουν νά κάμω έκτρωση. Μονάχα ó ιατρικός λόγος, κι αυτός
ύπό έπιφύλαξιν.

Λ ε υ τ. : Δηλαδή, ποιός ιατρικός λόγος, άν επιτρέπετε...

Γ ι α τ. : 'Ιατρικός λόγος είναι νά σώσης μιá ζωή.

Λ ε υ τ. : 'Ακριβώς μιá ζωή σώζεις, μιá κοπελίτσα.

Γ ι α τ. : 'Εδώ σκοτώνω μιá ζωή, τó παιδί, γιά νά προφυλάξω από τήν κα-
κολογία μιá παροστρατημένη. Και ποιός μου έδωσε τó δικαίωμα νά διαπράξω φόνο;

Λ ε υ τ. : Καλά, καλά, γιατρέ μου. Μé συγχωρείτε. Τó θάρρος... μ' έσπρωξε.

Γ ι α τ. : (έντονα) Θάπτελε νά τó καλοσκεφτής προτού προτείνεις. Πη-
γαίνετε, κύριε.

Λ ε υ τ. : ('Όρθιος). Τó πολυσκέφτηκα, γιατρέ. Προτίμησα νά άμαρ-
τήσω — άν τó θεωρείτε άμάτημα — παρά ν' άφήσω τήν κοπέλλα αύτή ξερμαίο στήν
κακολογία τής κοινωνίας.

Γ ι α τ. : Κακολογία; 'Ας πρόσεχε. Δέν πληρώνει ó άλλος μ' έγκλημα
τό παραστράτημα τού άλλου. Πηγαίνετε, κύριε.

Λ ε υ τ. : Χίλιες φορές συγγνώμη (ύποχωρεί λίγο). Και! μεταξύ μας,
νά παρακαλώ, γιατρέ.

Γ ι α τ. : (Σηκώνεται) Κείνος πού άρονήθηκε νά έγκληματίση, παρόλες τίς
δουλευασιτικές προσφορές, έχει τή στοιχειώδη αξιοπρέπεια νά κρατήση ένα μυστικό. Πη-
γαίνετε. (Τού δείχνει με τó δάχτυλο τήν πόρτα).

Λ ε υ τ. : Χαίρετε. (Φεύγει).

Ν ο σ ο κ. : (Παρουσιάζεται στήν πόρτα μόλις βγή ó Λευτέρης) 'Ο κύριος
Κουμένης με τόν κύριον Γιωρκάτζη.

Γ ι α τ. : Τί; Νά περάσουν παρακαλώ.

Ν ο σ α κ.: 'Ορίστε, παρακαλώ.

Κ ο υ μ.: (Μπαίνοντας) Πολύ καλημέρα σας, γιατρέ μου.

Γ ι ω ρ κ.: (Μπαίνοντας) Καλημέρα σας. 'Ησυχία σήμερα.

Γ ι α τ.: (Προσαπαντώνοντας τους) Καλημέρα σας. Ροδοκόκκινους σās βλέπω.

Κ ο υ μ.: Κτύπα ξύλο, γιατρέ. Για κουβέντα είμαστε, Θεός ξορίσει την αργώσταια.

Γ ι α τ.: Καθήστε τότε. Τελείωσα από την πρωινή εργασία. (Κάθονται) Λοιπόν; Τί γίνεται;

Κ ο υ μ.: Δυσκολίες. Δέν πάμε καλά, γιατρέ μου.

Γ ι α τ.: Μά είπαμε πώς επαναστατήσαμε για πολιτική εκμετάλλευση. Νομίζεις τὸ θάρρος και τὸ δίκαιο ρχόνουν στην θάλασσα τις αὐτοκρατορίες; Μόνο ἢ μὰ αὐτοκρατορία ρίχνει τὴν ἄλλην. 'Ε;

Κ ο υ μ.: Δέν ἔχω αὐταπάτες, γιατρέ. 'Αλλά ἡ πολιτικὴ δέν κατώρωσε νά χειριστῆ τὸ ζήτημα.

Γ ι ω ρ κ.: Χρειάζεται ἀκόμα μακροχρόνιος ἀγώνας γὰ νά κινηθῆ ἡ προσοχὴ τοῦ διεθνoῦς κοινoῦ.

Κ ο υ μ.: Καὶ νά βρεθῆ καὶ ἡ βοηθητικὴ εὐκαιρία.

Γ ι α τ.: Μὴν ἀπελπίζεστε. 'Εχω καλές προαισθήσεις.

Κ ο υ μ.: 'Όλοι μας τίς ἔχουμε. 'Αλλοιῶς θά μαζεῦομασε σπιτάκι μας, νά σώσουμε ὅ,α μπορούμε.

Γ ι α τ.: Τότε γιατί μουρμουῶς;

Κ ο υ μ.: Γιὰ νά μὲ ρωτήσης ἀκριβῶς τοῦτο ποῦ ρωτᾷς.

Γ ι ω ρ κ.: Στὸ ψητό, κύριε Κουμενῆ. 'Αργοποροῦμε.

Κ α θ μ.: Λοιπόν, γιατρέ, θέλουμε τὴν συνδρομὴ σου.

Γ ι α τ.: Εὐχαριστῶς. Δέν τὴν ἀρνήθηκα ποτέ. Προχτὲς ἔβγαλα δυὸ σφαίρες ἀπὸ ἀνάτρη. 'Εστειλα καὶ φαρμακευτικὲς προμήθειες μὲ δικὸ σου ἄνθρωπο, κύριε Γιωρακάτση.

Κ ο υ μ.: Σοῦ τ' ἀναγνωρίζουμε ὅλα αὐτὰ.

Γ ι α τ.: Μά δέν θέλω νά μοῦ τ' ἀναγνωρίσετε. Κάνω τὸ καθῆκον μου ὡς γιατρός χωρὶς νά συγχροῦεται αὐτὸ μὲ τὰ ἰδεολογικά μου πιστεύω.

Κ ο υ μ.: 'Αρχισες τίς δυσκολίες, γιατρέ.

Γ ι ω ρ κ.: Σταράτες κουβέντες, κύριε Κουμενῆ. 'Αργοποροῦμε.

Γ ι α τ.: Τσιγάρο; ('Ενῶ πάη νά προσφέρῃ)

Φ ω ν ῆ: (ἀπ' ἔξω) 'Εχταχτο παράρτημα.

Κ ο υ μ.: (σηκῶνεται) Μιὰ ἐφημερίδα.

Γ ι α τ.: 'Ήσυχασε. Θά τὸ πάρῃ ἡ νοσοκόμα. 'Εχει ἐντολὴ νά μοῦ παίγνη ὅτι παράρτημα βγαίνει. Δέν καπνίζετε; Καλύτερα. Πρῶτα ἡ ὑγεία.

Φ ω ν ῆ: (ἀπ' ἔξω) Παράρτημα...

Κ ο υ μ.: Θέλουμε πενήντα λίρες. Εἶναι ἓνα ὄπλο εὐκαιρίας. Τῶχει ξετρυπῶσει ὁ Γιωρακάτσης.

Γ ι ω ρ κ.: Κούκλα εἶναι. 'Αχρησιμοποίητο. Καὶ διακόσιες σφαίρες μαζί.

Γ ι α τ.: Δηλαδή νά σās δώσω πενήντα λίρες γὰ ν' ἀγοράσετε ὄπλο, ποῦ θά θερίση τὸν ἐχθρό; 'Ανθρώπους δηλαδή;

Κ ο υ μ.: 'Αμὲ τί καλό! 'Αγῶνας γίνεται ἐδῶ. 'Η θά λευτερώσουμε τὸν τόπο μας ἢ θά πάμε φοῦντο ὅλοι μας. Τί θά κάνης τὰ λεφτά;

Γ ι α τ.: Μά δέν εἶναι γὰ τὰ λεφτά. Τρεῖς, τέσσερες μέρες τὰ κερδίζω. Εἶναι τὸ ὄπλο... ὑπάρχει θάνατος στὴ μέση...

Κ ο υ μ.: 'Ε, καί; Θέλεις ἀγῶνα δίχως αἷμα;

Γ ι α τ.: Δέν λέω αὐτό... 'Αλλά... εἶμαι γιατρός... Κι' ἔχω πέρα γὰ πέρα τὴν ἱατρικὴ μου συνείδηση. Σοῦ τῶπα κι' ἄλλες φορὲς. 'Ο γιατρός εἶναι γὰ νά δινῇ καὶ νά σώζῃ ζωή. 'Όχι γὰ νά ξεκάνῃ ἀνθρώπους.

Κ ο υ μ.: Μετάφραση τῆς δειλίας, σὲ ὠραία λόγια.

Γ ι α τ.: Μὲ συμπαθεῖς, φίλε μου. Δέν εἶναι δειλία. Εἶναι εὐσυνειδησία. 'Εχω πολλές τύψεις σ' αὐτὸ τὸ στήθος τὸν τελευταῖο καιρὸ.

Κ ο υ μ.: Γίνε προδότης τότε. 'Αν ἔχης τύψεις νά τίς ξεχάσης. 'Α! Τὸ παρὰκανες!

Γ ι α τ.: Κουμενῆ, σέβομαι τὴν παλιὰ μας φιλία καὶ τὴν συμμετοχὴ σου στὸν ἀγῶνα. 'Αλλοιῶς θά σοῦσπαζα τὰ μούτρα. Τὸ κακὸ δέν ξεγράφεται μ' ἓνα δεύτερο χειρότερο κακὸ. Τ' ἀκούς;

Κ ο υ μ.: 'Άσε τὴν σοφία. Δίνεις ἢ δέν δίνεις τὰ λεφτά; Τὴν ἄλλη φορὰ δέν

μέ δυσκόλεψες. Μὲ τὴν πρώτη κουβέντα μου τὰ μέτρησες.

Γι ω ρ κ.: Είναι γὰ ὄλους ὁ ἀγώνας. Θάχουμε καὶ τὰ μικροπαραστρατήματα μας.

Γι α τ.: Ἄσφαλῶς.

Γι ω ρ κ.: Τότε;

Κο υ μ.: Καὶ θέλει κάθε ἀγώνας θυσίες.

Γι α τ.: Καὶ τῆς συνειδήσεως;

Κο υ μ.: Ἐξαρτάται πῶς τὴν ἔννοεῖς.

Γι α τ.: Μιά εἶναι ἡ ἔννοια τῆς συνειδήσεως. Τὴν ἔχεις ἢ δὲν τὴν ἔχεις τὴν συνείδηση. Ἄν δώσης λεφτὰ νὰ ἀγοραστῇ ἓνα ὄπλο, τότε γιατί νὰ μὴν κάνω μιὰ ἔκτρωση νὰ σώσω ἀπὸ τὴν ἀτίμωση μιὰ κοπέλλα; Γιατὶ νὰ μὴν φαρμακώσω ἓνα γέρο ἀσθενικό; Πρέπει νὰ πάω νὰ κάνω τὸν γιατρό.

Γι ω ρ κ.: Τότε πρέπει νὰ πηγαῖνω ἐγώ. Θὰ πλησιάσω ἄλλο. Τὰ λεφτὰ πρέπει νὰ ἐξευρεθῶν σὲ (κοιτάζει τὸ ρολοῖ) εἴκοσι λεφτὰ. Γεῖα ὅσο.

Κο υ μ.: Θὰ σὲ συναντήσω. Γιωρκάτζη, ἀπόψε. Ἐκεῖ ὅπου πάντα.

Γι ω ρ κ.: Ἄν ἔρθουν δεξιά τὰ πράγματα. Γεῖα χαρά. (Φεύγει).

Κο υ μ.: Ξέρε τὴ δουλειά του ὁ Γιωρκάτζης. Αὐτοὶ οἱ ἄπλοικοὶ ἄνθρωποι κερδίζουν τοὺς ἀγῶνες. Ἐχουν πολλὴν ἀγνότητα.

Γι α τ.: Κι' ὁ νοῦς, ὁ διευθύνων νοῦς.

Κο υ μ.: Ἄν ἔχη ὁ νοῦς αὐτὸς λίγη φαντασία νεανική. Γιατὶ, γιατί μου, ἡ φαντασία κινεῖ τὸ μυαλό γιὰ τὰ μεγάλα ἔργα. Καὶ τὸ ξεσήκωμα γιὰ τὸ δίκιο τοῦ λαοῦ...

Γι α τ.: Γιὰ τὴν λευτεριά νὰ λές.

Κο υ μ.: Ἡ λευτεριά εἶναι τὸ πῶ μεγάλο δίκιο. Λοιπὸν τὸ ξεσήκωμα θέλει φαντασία.

Νοσοκόμα: Τὸ παράρημα, κύριε γιατρό.

Γι α τ.: Εὐχαριστῶ. (Παίρνει τὴν ἐφημερίδα) Χμ! Δυὸ στὴν Ἄμμόχωστο. Νεαροί.

Κο υ μ.: Δῶσε το ἐδῶ. (Ἀρπάζει τὴν ἐφημερίδα καὶ διαβάσει) Μὲ πιστόλι. Ὁ εἰδικὸς λείει πῶς τὸ πιστόλι ἔχει παρελθόν. Χμ. (Κοιτάζει τὸ γιατρό).

Γι α τ.: Τί μὲ κοιτᾷς;

Κο υ μ.: Γούστο ἔχει. Γελῶ μὲ τὴν εἰρωνία τῆς τύχης.

Γι α τ.: Τί ἔννοεῖς;

Κο υ μ.: Ἄν εἶναι τὸ πιστόλι πού ἀγοράσαμε μὲ τὰ δικὰ σου λεφτὰ;

Γι α τ.: Πρὸς Θεοῦ, μὴ μὲ τυρανᾷς!

Κο υ μ.: Δὲν σὲ τυρανῶ. Κάνω μιὰν ὑπόθεση. Ἦταν ἓνα μικρὸ γερμανικὸ πιστόλι μὲ σουτάρ. Τὸ στείλαμε στὸν τομέα τοῦ Βαρσοῖου.

Γι α τ.: Εἶμαι... εἶμαι ἓνας ἐγκληματίας...

Κο υ μ.: Ἐ, ὄχι κι' ἔτσι. Τὸ παράκανες μὲ τοὺς μελοδραματισμοὺς σου. Κι' ἐδῶ πού τὰ λέμε μάταια προσπαθῶ νὰ σὲ παρακολουθήσω στὴν σκέψη. Κι' ἀντιλαμβάνομαι καὶ κάποια ἀσυνέπεια. Ἐσὺ δὲν ἔβαλες τὴν ἔνεση καὶ ἔριξε τὸ παιδί ἡ ὑπηρετριά μου;

Γι α τ.: Ἐκεῖνο ἦταν ἓνα μεγάλο μου μυστικὸ. Ἐπιτυχία χωρὶς κρίμα. Ἐπὶ φερα, δὲν λέω, μὰ δὲν εἶχα κρίμα. Ἡ συνειδήσή μου ἦταν λευκή.

Κο υ μ.: Ἐ, τώρα τὰ μέτρησες ὀλότελα. Ρίχνεις τὸ παιδί, σκοτώνεις μὰ ζωῆ, ὅπως παραδέχεσαι, κι' ὅμως δὲν ἔχεις κρίμα.

Γι α τ.: Ἡ ἔνεση ἦταν σκέττο νερό.

Κο υ μ.: Τί; Ἦταν ἀπάτη;

Γι α τ.: Ὁχι ἀπάτη. Προσπάθεια νὰ σώσω τὸ παιδί, τὴ μάνα καὶ τὴν συνειδήσή μου. Ἐβαλα ἔνεση νερό. Θὰ οἶζωνε τὸ παιδί ὅσπου νὰ τὸ καλοσκεφτῆς. Καὶ ἔ' ἀναγκάζομαι νὰ παντρεύης τὸ δύστυχο τὸ κορίτσι.

Κο υ μ.: Μὲ κείνον πού τῆς ἔφτιαξε τὸ παιδί; Μὰ ἦταν ἀνεπιός μου.

Γι α τ.: Ἀσφαλῶς! Πῶς ἦταν ἀνεπιός σου, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παρανομή; Ὁραῖο κι' αὐτό.

Κο υ μ.: Κι' ὅμως τὸ παιδί ἔπεσε!

Γι α τ.: Σύμπλοισ. Παιδεύτηκα διαβάζοντας μὲς τὰ βιβλία μὴ τυχὸν ὑπάρχουν περιπτώσεις ἀποβολῆς ἀπὸ ψυχολογικὰ αἷτια. Δὲν βρῆκα ὅμοιο μὲ τὴν περίπτωσηή μου. Καὶ ἠσύχασα. Δὲν ἐγκλημάτισα. Ἐξάλλου δὲν εἶχα μήτε τὴν πρόθεση νὰ ἐγκλημάτισω. Πάσχιζα νὰ σώσω ζωές, ὅπως σοῦ εἶπα.

Κο υ μ.: Καὶ τὸ πιστόλι τὸ γερμανικὸ πού πλήρωσες;

Γι α τ.: Ἐξαιτίας σου. Ἦταν μιά παγίδα σου. Ἄν τῶξερα δὲν θά σοῦδινα μήτε δεκάρα. Θά τὰ ξόδευες εἶπες γιά ξυλεία νά στηθῆ τὸ κρησφύγετο. Ἔ;

Κο υ μ.: Οὐφ, φταίω ἐγὼ πού κάθησα καὶ σοῦ τὰ εἶπα. Σοῦ τὸ ξήγησα, θρέ ἀδερφέ. Τὰ λεφτά σου προορίζονταν γιά τὴν ξυλεία. Βοήχαμε ὁμως σὺ μεταξὺ ἓνα ὄπλο εὐκαιρίας. Τ' ἀγοράσαμε. Στὸ μεταξὺ μᾶς δώσανε ξυλεία. Αὐτὸ εἶναι ὄλο: Ἄπλο πράμα.

Γι α τ.: Ἐγὼ ξέρω τὴν ἀγωνία μου, ἐγὼ ξέρω τὸ μαρτύριό μου. Ὅχι, γιατί μὲ γέλασες. Ἐπίθεση δική σου. Μὰ ἐνοιωθα συνέννοχός σου, γιατί ἤξερα.

Γι ω ρ κ.: (Μπλαίνοντας λαχανιασμένος) Ἐδῶ! πούσαι, γιατρέ! Γρήγορα.

Κο υ μ. — Γι α τ.: Τί συμβαίνει;

Γι ω ρ κ.: Κρύψε το. (Δίνει στὰ χέρια τοῦ γιατροῦ ἓνα πιστόλι)

Γι α τ.: Ἐνα πιστόλι;

Γι ω ρ κ.: Γρήγορα. Ἦρθε ἐδῶ ὁ υπεύθυνος τοῦ Βαρωσιοῦ. Μπλοκάρανε τὴν περιοχὴ γιά ἔρευνα. Κι' ἦτανε μὲς τὸ μπλόκο. Ἄπο χέρι σὲ χέρι ἦρθε τὸ πιστόλι του στὰ χέρια μου. Πρέπει νὰ τὸ κρύψουμε. Ἦ γειτονιά γέμισε στρατό. Νὰ τὸ δώσουμε σὲ κοπέλλα ἀποκλείεται. Ἦρθανε Ἐγγλέζες ἀστυνομικοὶ γιά ἔρευνα τῶν γυναϊκῶν. Ἐδῶ στὸ ἱατρεῖο σου δὲν θά μπουνε. Ἦ συνήθως ψάχνουν ἀπάνω, ἀπάνω γιά τὸν τύπο.

Γι α τ.: Γιατί οἱ γιατροὶ δὲν διατηροῦν φονικά ὄπλα. Ἄδύνατο! (βάζει τὸ πιστόλι στὸ γραφεῖο)

Κο υ μ.: Τί; νὰ χάσουμε ἓνα πιστόλι;

Γι ω ρ κ.: Τρελλός εἶσαι, γιατρέ;

Γι α τ.: Δὲν φυλάω ἓνα ὄπλο, γιά νὰ ξεμπροδεύση αὐριο μιά δυὸ ζωές.

Γι ω ρ κ. Μὰ τὸ παράκανες. Ἔτσι μοῦρχεται νὰ σοῦ φυτέψω δυὸ σφαίρες στὸ κεφάλι.

Γι α τ.: Μπά;

Κο υ μ.: (Νεύει στὸ Γιωρκάτζη. Γλυκὰ) Μὰ κρύβοντάς το, γιατρέ, σάξεις, ἓνα, δυὸ, τρεῖς ἀνθρώπους, ἀπὸ τὴν κρεμάλα. Καὶ μάλιστα πατριώτες. Ὁ Γιωρκάτζης εἶναι ὑποχρεωμένος ἢ νὰ δώση μάχη — πάει νὰ πῆ πολλές ζωές στὸ Χάρο, ἢ νὰ παραδοθῆ μὲ τὸ πιστόλι, πάει νὰ πῆ σίγουρη κρεμάλα.

Γι α τ.: Νὰ τὸ πετάξῃ.

Κο υ μ.: Ὁραία λογική. Κι' ὅπου τὸ βροῦνε νὰ πιάσουν ἀθώους ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς κρεμάσουν; Πάντως θάχης τὸ κρίμα τους. Κι' οἱ τρεῖς μας ἐδῶ, καὶ σοῦ μαζί, γιατρέ μου.

Γι α τ.: (σκέφτεται λίγο) Τότε θά τὸ κρύψω. Μά...

Κο υ μ.: (Κοιτάζοντας τὸ πιστόλι) Πωπῶ! Μὰ αὐτὸ εἶναι παρθένο. (τὸ παίρνει) Ἀχρησιμοποίητο. Ὁ ἀριθμὸς (μουμουρᾷ). Τὸ πιστόλι σου. Μά, νά. Τοῦτο τὸ πιστόλι ἀγόρασα μὲ τὰ λεφτά σου.

Γι α τ.: Ξαναπές το!

Κο υ μ.: Μὲ τὰ λεφτά σου ἀγόρασα τοῦτο τὸ πιστόλι. Ναί. (Βγάζει ἀπὸ τὸ σακκάκι του ἓνα σημειωματάριο) Κοίταξε τοὺς ἀριθμοὺς.

Γι α τ.: (Κοιτάζει) Ναί. Ὁ ἴδιος ἀριθμὸς.

Γι ω ρ κ.: Ἐδῶσε λεφτά γιά πιστόλι; Καὶ μᾶς κάνει τὸ δύσκολο;

Γι α τ.: (Τὸ ἀρπάζει μὲ ταραχὴ) Θά τὸ κρύψω, θά τὸ κρύψω, θά τὸ κρύψω γιά πάντα. Στὸ σκοτάδι. Νὰ μὴν τὸ δῆ ἄνθρωπος. Θεέ μου, Θεέ μου!

Κο υ μ.: Τί σκέφτεσαι;

Γι α τ.: Πῆρα τὸ ἀθέλητό μου ἐγκλημα πίσω. Ἔτσι θά ἤσυχάση ἡ συνείδησή μου. Δὲ σκοτώθηκα ἀπὸ τ' ὄπλο μου κανένas. Μῆτε ἐχθρός, μῆτε φίλος. Μῆτε τυχαία, μῆτε σκόπιμα.

Κο υ μ.: Γι' ἄκου δῶ. Δόσε τὸ πιστόλι... Πολὺ αἰσθηματικά τὰ λές...

Γι α τ.: Θά τὸ κρύψω. Θά τὸ κρύψω (Ἀκούονται βαρεὰ θήματα ἀπ' ἔξω)... καὶ θά τὸ σκεφτῶ.

Γι ω ρ κ.: Σιγά. Μᾶς μπλοκάρανε.

Κο υ μ.: Ψυχραϊμία ντέ, Ἀγωνιστής εἶσαι. Γιατρέ. Ξύπνα ντέ. Κρύψε το κάπου κι' ἔλα νὰ δοῦμε πῶς θά τὸν μπαλώσουμε τοῦτο τὸ Γιωρκάτζη.

Γι α τ.: (Ξαφιάζεται) Ἀμέσως. Ποῦ; Ποῦ; Ἄ! (ἀνοίγει ἓνα μικρὸ βραστήρα γιά σύριγγες) Βοῆχα.

Κο υ μ.: Ἄσε τίς παλαβομάρες...

Γι α τ.: (ἀρπάζει τὸ βραστήρα, χύνει τὸ νερό, βάζει τὸ πιστόλι καὶ κλείει). Κι' ἄς ἀγγίξουν νὰ ἔρενήσουν. Καὶ τοῦ λόγου σου. (κοιτάζει τὸν Γιωρκάτζη) Βγάλε

τό σακκάκι σου γρήγορα. Καὶ νῶσα ἔτοιμος. Μόλις ἀνοίξει ἡ πόρτα νὰ σηκώσης τὸ μανίκι. Θὰ σοῦ περάσω μιὰ ἔνεση στὸ χέρι.

Γιωργ.: Τί;

Γιατ.: Σκέτο νερό. Καίει λιγάκι, μὰ δὲ βαριέσαι. Καρδιά ἀγωνιστῆ ἔχεις.

Κοῦμ.: Γεννά τὸ μυαλό σου, γιατρέ. Τῶξερα πὼς ἂν δὲ γινόσουν γιατροῦς θὰ μᾶς ἔκανες...

Γιατ.: Γιὰ σαμποτέρ. "Ε; (φεύγουν τὰ βήματα) Μμ! Γλύτωσες τὴν ἔνεση. Κι' ἐτοιμαζόμουν κι' ὄλας...

Κοῦμ.: Φύγανε;

Γιατ.: Πάντως δὲ θᾶχη ἔρευνα. Κατεβήκανε τὴ σκάλα.

Γιωργ.: Καὶ πὼς θὰ τὸ σκάσω;

Γιατ.: Πὼς νὰ μὴ σκάσω ἐγὼ νὰ λές. "Αν σταματήση τὸ μπλόκο ὄραϊα. Φεύγετε. "Αν ὄχι;

Κοῦμ.: Θὰ τὸ στρώσουμε ἐδῶ.

Γιατ.: Ὁραϊα. Κι' ἡ νοσοκόμα;

Κοῦμ.: ("Εντονα) Δηλαδή, τί ἔννοεῖς;

Γιατ.: (ἀφήνει τὴ σύριγγα) Δὲν ἔννοῶ αὐτό. Παρατραβᾶ τὸ μυαλό σου.

Γιωργ.: Νὰ φορέσω τὸ σακκάκι;

Γιατ.: Δουλειὰ δική σου.

Κοῦμ.: Τότε, τί ἀνακατεύεις τὴ νοσοκόμα;

Γιατ.: Γιατί ἐγὼ θὰ βγῶ νὰ πάω σπύι μου... "Ε. "Αν τύχη κ' ἔρθουν γιὰ ἔρευνα οἱ Ἑγγλέοι, τότε... σᾶς μαζεῦουν μαζὶ μὲ τὴ νοσοκόμα πού φιλοξενοῦσε τὸν κύριο. (δείχνει τὸν Γιωρκάτζη) Κατάλαβες;

Νοσοκ.: (Μπαίνοντας) Σᾶς ζητᾶνε ἐπείγοντως, γιατρέ.

Γιατ.: Μιὰ στιγμὴ. Ποῦ στὸ διάβολο θὰ πάτε τώρα; "Α! Ἐδῶ. Ἄπ' ἐκεῖ, Γιωρκάτζη. Ἐσύ, Κοιμενῆ; "Αντε πήγαινε γιὰ παρτέα. (Τοῦς βάζει σὲ διπλανὸ δωμάτιο) Στὸ ἔργαστήριό μου. Νὰ μπῆ, ἀδερφή. (Κάθεται στὸ γραφεῖο του).

Νοσοκ.: ("Ανοίγει τὴν πόρτα) Περάστε, κύριοι...

"Αγνωστοί: Εὐχαριστῶ. (περνᾶ μέσα). Καλημέρα σας, γιατρέ.

Γιατ.: Καλημέρα. Ὅριστε, παρακαλῶ. Καθῆστε. Περιεργο.

"Αγνωστοί: (Νευρικά) (Κάθεται). Γιατί περιεργο;

Γιατ.: Λύθηκε τὸ μπλόκο στὴ γειτονιά;

"Αγνωστοί: Καὶ ναὶ καὶ ὄχι.

Γιατ.: Δὲν καταλαβαίνω.

"Αγνωστοί: Εἶναι παραπληθητικό. Μὲ θυμᾶστε, γιατρέ;

Γιατ.: Τὴ φυσιογνωμία, ναί. Ἄλλᾶ... γιὰ ποῖο παράπονο εἶχετε ἔρθει; Ζέρετε...

"Αγνωστοί: Καταλαβαίνω. Πόσα πρόσωπα, πόσες περιπτώσεις νὰ θυμηθῆ ἓνα μυαλό.

Γιατ.: Ἄκριβῶς αὐτό.

"Αγνωστοί: Κι' ὅμως θάπρεπε νὰ μὲ θυμᾶστε. Εἶμαι ἐκεῖνος... Κι' εἶχετε τότε μιὰ ἀνησυχία. "Άλλο πρᾶμα...

Γιατ.: Δὲ σᾶς καταλαβαίνω! Ἐξηγηθῆτε, παρακαλῶ, σαφῶς.

"Αγνωστοί: Οἱ δύο σφαῖρες;

Γιατ.: Οἱ δύο σφαῖρες! Τώρα εἶναι πὸς δὲ σᾶς καταλαβαίνω καθόλου.

"Αγνωστοί: Μ' ἔφερε κάποιος πὸς σὲ γνώριζε! Κι' ὕστερα νά. Ἐδῶ ἀπὸ τὸν ὄμο μου τίς βγάλετε. Μισὴ ἴντσα ἦτανε φυτεμένες στὸ κρέας μου.

Γιατ.: Σᾶς βεβαιῶνω, κύριοι, πὼς μὲ κάμνετε νὰ τὰ χάνω. Δὲν ἔχω ἰδέα γιὰ τὴν ἱστορία πὸς λέτε.

"Αγνωστοί: Μὰ κοροϊδευόμαστε, γιατρέ μου;

Γιατ.: Σᾶς διαβεβαιῶνω.

"Αγνωστοί: "Ε, τότε κοιτάχτε (βγάζει στὸ μεταξὺ τὸ σακκάκι του). Φαίνεται πὸς σᾶς συμβαίνουν ταχτικά οἱ ἴδιες περιπτώσεις καὶ δὲ μπορεῖτε νὰ θυμηθῆτε. Μὲ τὸ δίμο σας. Ἐξάλλου εἶναι κ' ἡ συγκίνηση, ὁ φόβος. Δὲ σᾶς ἀδικῶ. Βλέπετε; Μικρὸ τῶχει; Ὅριστε.

Γιατ.: (Πὸς ἐξέταζε στὸ μεταξὺ) "Α! Ὁ νεαρός πὸς ἔφερε ὁ Γιωρκάτζης.

"Αγνωστοί: Δόξα σοὶ ὁ Θεός. Τοῦτο τ' ὄνομα ἦθελα. Γιωρκάτζης. Μὰ ἔτσι λεγόταν. (Ἀρχίζει νὰ φορῆ τὸ σακκάκι του).

Γιατ.: Γιατί φωτᾶς τ' ὄνομά του;

"Αγνωστοί: Ἐγὼ; Δὲ ρώτησα. Ἐσεῖς μοῦ τὸ εἶπετε.

Γι α τ.: Γιατί μου τὸ γυρέψετε;

Ἄ γ ν ω σ τ.: Ἐγώ; Οὔτε κ' αὐτό. Κατὰ βάθος τοῦτο τ' ὄνομα ζητοῦσα. Κι' εἶπα, ὁ μόνος πὸν μπορεῖ νὰ τὸ ξέρῃ εἰσαστε σεις. Ἄλλο τώρα πὸν δὲν προφτασα νὰ σὰς ρωτήσω ἢ νὰ σὰς τὸ ἀρπάξω πλαγίως. Τόπτε μονάχος σας. Ἡ τύχη ὑπὲρ μου. (Κάθεται στὸ μεταξύ).

Γι α τ.: Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό;

Ἄ γ ν ω σ τ.: Γιὰ σὰς καμιά. Γιὰ μένα εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκδίκησης.

Γι α τ.: Γιὰ στάσου, φίλτατέ μου. Μπορῶ ν' ἀκούσω τὴν ἱστορία; Ἴσως κά-
που νὰ ὑπάρχῃ κάποια παρεξήγηση. Ἡ μορεῖ ν' ἀλλάξουν τὰ πράγματα.

Ἄ γ ν ω σ τ.: Τίποτε δὲ γίνεται, γιαιρέ μου. Ἀπλοῦστατα, ἀνήκουμε σὲ διά-
φορα στρατόπεδα.

Γι α τ.: (Μὲ ἐκπληξῆ) Εἶσα;

Ἄ γ ν ω σ τ.: Προδότης; Αὐτὸ θέλετε νὰ ρωτήσετε; Βαρεῖα ἡ λέξη, γιαιρέ
μου, καὶ μορεῖ νάχῃ συνέπειες. Ἄλλὰ σὰς ὑπόσχομαι πὸς δὲ θὰ μολογήσω τίποτε
γιὰ σὰς. Πρῶτα ἀπ' ὅλα μὲ εἶχετε τότε σώσει, βγάξοντάς μου τὶς σφαῖρες. Τὸ ἐχτί-
μησα αὐτό. Δεύτερον, τώρα μὲ βοηθήσετε νὰ μάθω τ' ὄνομα αὐτουνοῦ τοῦ Γιωρκά-
τζη, πὸν εἶναι ὁ ὑπεύθυνος τῆς Λευκωσίας. Τοῦτος ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μὲ καθαρίσουν.

Γι α τ.: Στάσου, φίλτατέ μου. Θὰ μορεῖ νὰ ἀναλάβω νὰ ξανακοιταχτῆ ἢ
ὑπόθεσή σου. Δὲ νομίζω σωστὸ ἕνας γιὰ μιὰ δυσαρέσκεια νὰ γίνεται...

Ἄ γ ν ω σ τ.: Προδότης;

Γι α τ.: Ὅχι αὐτό. Νὰ περνᾷ στὸ ἀντίθετο στρατόπεδο, θάθελα νὰ πῶ.

Ἄ γ ν ω σ τ.: Δὲ μορεῖτε νὰ τὸ νοιώσετε αὐτό, γιαιρέ. Ἀρχισε ὁ κατήφορος.
Τὴν ὑπόθεσή τὴν χάσαμε. Ὅ,τι μορεῖ μὲ νὰ περισώσουμε. Ἄλλος τὸ διάβολο του...

Γι α τ.: (ἐπιτημητικά) Κι' ἄλλο νὰ κάμῃ τὴ μάχη του, νὰ κερδίση...

Ἄ γ ν ω σ τ.: Κι' αὐτό. Γιατί ὄχι; Ποῦ βρίσκετε τὸ κακό;

Γι α τ.: Ἐγώ; Ἐγὼ δικαιολογῶ ὅλους. Ἡ κοινὴ συνείδηση τί λέει; Ἡ ἱστο-
ρία τί λέει; Αὐτὰ εἶναι φοβερὰ κριτήρια. Κι' ὄχι ἡ γνώμη ἐνὸς ἐπαρχιώτη γιαιτροῦ.

Ἄ γ ν ω σ τ.: Ἀκουσε, γιαιτρέ. Πέρασα στὸ ἀντίθετο στρατόπεδο μὲ βάση
ἰδεολογική. Βέβαια στὴν ἀρχὴ μὲ τυραννήσανε ὅταν μὲ πιάσανε. Κάπῃ μου ξέφυγε.
Καὶ ὅστερα ἦρθε ὁ κατήφορος. Καὶ μιὰ μέρα ἦρθε ἡ διαταγὴ νὰ καθαριστῶ. Τότε...

Γι α τ.: (ποῦ πῆγε στὸ μεταξύ κοντὸ στὸ τραπέζι που ὁ βραστήρας) Τότε....
(παίρνει τὸ πιστόλι) Θὰ πρέπῃ νὰ σ' ἐχτελέσω, νὰ σώσω... (Πυροβολεῖ, ὁ ἄγνωστος
πέφτει). Θεέ μου. Εἶμαι.... (Κάθεται κ' ἀφήνει τὸ πιστόλι νὰ πέσῃ).

Γι ω ρ κ.: (ποῦ μπῆκε) Τὶ ἔκανες, γιαιρέ; Ἄ! Ὁ προδότης εἶναι στὸ χαλί.

Κο υ μ.: Τύχη τὴν εἶχε ὁ γιαιτρος. Καθάρισε μεγάλο ψάρι. Εὐτυχῶς πὸν εἶ-
ναι ὁ προδότης γιαιτὶ θὰ τρελλαινόταν ὁ γιαιτρος μὲ κεινὴ τὴν συνείδησή του. Κοίταξέ
τον! Παλάδωσε!

Γι α τ.: Εἶμαι ἕνας ἐγκληματίας. Ἄλλά...

Κο υ μ.: Ὅχι ν' ἀρχίσης μὲ τὴν συνείδηση. Ἄσε τὴν πιά. Κοίταξε πὸς θὰ
κανονίσουμε τὸ πρᾶμα, ὁ φόνος γίνεται μὲς τὸ ἱατρεῖο σου.

Γι α τ.: Γιὰ τὴν πατρίδα.

Κο υ μ.: Ἄσε τα αὐτὰ. Νὰ ποῦμε ἔγινε ἀπόπειρα. Ὁραία. Ἄλλὰ μορεῖς
νὰ δοκιστής ψεύτικα, νὰ φτιάξῃς μιὰν ἱστορία φανταστική; Ὅχι, θὰ προδοθῆς μὲ τὸ
πρῶτο. Τὶ διάβολο νὰ κάνουμε τώρα; Ἐδῶ σὲ θέλω. Τὶ πολεμᾷς ἐκεῖ, Γιωρκάτζη;

Γι ω ρ κ.: Τὸ πιστόλι.

Κο υ μ.: Θὰ τὸ ἐξαφανίσουμε.

Γι ω ρ κ.: Δὲν εἶναι μὲ τοῦτο τὸ πιστόλι πὸν πυροβολήθηκε ὁ...ἐκείνος...ὁ νεκρός.

Γι α τ.: Τί εἶπες;

Κο υ μ.: Ἄμὲ! Ποῖος πυροβόλησε;

Γι ω ρ κ.: (Τὸ δείχνει) Εἶναι ἀχρησιμοποίητο. (Τὸ ἀνοίγει) Δὲν ἔχει μήτε
σφαῖρα.

Γι α τ.: Ἐ, καλὰ ποιὸς τῶκανε;

Κο υ μ.: Τὸ μυαλό σου, ὅπως πάντα.

Γι ω ρ κ.: Μυστήριο!

Νο σο κ.: (Μπλαινοντας) Μείνετε ἥσυχος, κύριε γιαιτρέ. Τὸν ξέκανα ἐγὼ ἀπὸ
τὸ διπλὰν δαμάτιο. Τάξερα ὅλα. Τάκουσα ὅλα. Ἐγὼ εἶχα διαταγὴ νὰ τὸν καθαρίσω.

Γι α τ.: Ἐσεῖς; Μιὰ γυναίκα τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος; Σὲ ἀπολύω. Ἄ,
ὄχι. Μιὰ στιγμὴ. Μ' ἔσωσες, ἔ;

Κο υ μ.: Δὲν σ' ἔσωσε, γιαιτρέ. Ἄσε τὶς παλαβομάρες. Ἄν τὸ πιστόλι τοῦτο
τὸ δικό σου, εἶχε σφαῖρα, θὰ καθάριζες τὸ κάθαμα. Δὲν εἶχε. Τύχη τὴν εἶχες. Κι'

ίσως βάλει λίγο νερό ή συνείδησή του.

Γ ι α τ.: Καί... ύστερα. Τί θα γίνει ύστερα;

Γ ι ω ρ κ.: "Όλοι φευγιά. Κι' εσύ, γιατρέ, θα μείνης έδω. Σε λίγο θα τηλεφωνήσης στην άστυνομία. Καί θα πής άζέροια την άλήθεια. 'Η νοσοκόμα θα φύγη μαζί μας.

Γ ι α τ.: Νά μολογήσω την βοηθό μου; Νά γίνο προδότης;

Κ ο υ μ.: Πρέπει νά πής την άλήθεια.

Ν ο σ ο κ.: Νομίζω πώς πρέπει νά την πής.

Γ ι α τ.: (Πλησιάζει τή νοσοκόμα) Είσαι ένας άγγελος.

Ν ο σ ο κ.: Εύχαριστώ, γιατρέ μου. 'Ο χαρακτηρισμός σου είναι ή δικαίωσή μου. (Σκύβει τó κεφάλι της).

Γ ι α τ.: Κι' όταν τελειώσει ή επανάσταση και δούμε λευτεριά, θα σέ... Πώς νά τó πώ;

Ν ο σ ο κ.: "Αν ζήσω. Εύχαριστώ.

Γ ι α τ.: Λοιπόν, τί κάθεστε. Δρόμο. Πώ, πώ, τó τηλέφωνο... Λευτεριά, λείει... Λευτεριά...

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΑΓΑΠΗ

(Κορινθ. Α', ΙΓ.)

Κι' αν ψάλλω τά τραγούδια τών 'Αγγέλων,
κι' ή αγάπη δέν φωλιάζει στην καρδιά μου, «ουδέν είμι».

Κι' αν προφητεύω τά μελλούμενα νά γίνουν,
του κόσμου όλη τή γνώση κι' αν κατέχω,
κι' ή αγάπη δέν φωλιάζει στην καρδιά μου, «ουδέν είμι».

Κι' αν άπειρη ή πίστη με φλογίζει,
και τά βουνά στο κάλεσμά μου άκούν,
κι' ή αγάπη δέν φωλιάζει στην καρδιά μου, «ουδέν είμι».

Κι' αν δώσω στους φτωχούς τó κάθε πού μ' ανήκει,
κι' αν φλόγες τó κορμί μου κάνουνε σταχτό,
κι' ή αγάπη δέν φωλιάζει στην καρδιά μου, «ουδέν είμι».

Μακρόθυμ' ή αγάπη δέν ζηλεύει,
ποτέ δέν θέλει «τά έαυτῆς»,
δέν σέπτεται κακά μες τó μυαλό της,

δέν χαιρείται στού άδικου τή νίκη,
μαζί με όλους χαιρεί στην άλήθεια,
μαζί της έχει έλπίδα πίστη ύπομονή.

Κι' αν σταματήσουν προφητείες νά ισχύουν,
κι' ή γνώση έχει φύγ' από τή γῆ,
«ουδέποτε εκπίπτει ή αγάπη».

'Ολίγα τώρα ξέρουμε,
μά σαν έλθη πιά τó τέλειο, τó «έκ μέρους δέν θα ζῆ».

Σάν ήμωνα μικρό παιδί,
σάν τέτοιο «εφρόνουν και έάλουν»,
Σάν όμως άντρας με τó χρόνο έχω γενῆ,
«Τά του νηπίου» έχουνε πιά καταργηθῆ.

Τώρα έτούτα μόνο μένουν:

ή Πίστη, ή 'Αγάπη κι' ή 'Ελπίδα,
κι' από τά τρία πιά ύπέροχη κι' άνώτερη,
είν' ή 'Αγάπη.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΕΠΙΔΗΜΙΕΣ ΣΤΟ «ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΛΥΣΗΣ»

Στὸ περιοδικὸ «Κυπριακοὶ Καιροὶ» (ἢ «Καιροὶ τῆς Κύπρου» ὅπως ὀνομάζονταν τότε) εἶχαμε δημοσιεύει μιά σειρά ἀρθρῶν πάνω στὶς ἐπιδημίες, πὺν στοὺς περασμένους αἰῶνες εἶχανε πραγματικὰ σαρώσει τὸν πληθυσμὸ τῶν νησιῶν μας. Κυρίως τὶς πληροφορίες τὶς πήραμε ἀπὸ τὰ Χρονικὰ τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας καὶ ἀπὸ μερικὰ προξενικὰ ἔγγραφα, πὺν εἶχε δημοσιεύει στὰ «Κυπριακὰ Χρονικὰ» ὁ μ. Ν. Κυριαζῆς σὲ μετάφραση.

Τελευταίως ὁ κ. Ἐνθμος Πανάρετος, πὺν ἔχει ιδιαίτερα ἀσχοληθῆ με τὴ γεωργικὴ λαογραφία, μοῦ ἔδειξε ἕνα χειρόγραφο, τὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης» (ἀφοῦ ἀπὸ Λυσιαῶτες γράφτηκε), πὺν ἀρχίζει ἀπὸ τὰ 1800 καὶ τελειώνει στὰ 1913. Στὶς πίσω σελίδες τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ ὑπάρχουν διάφορα θερηκευτικὰ τραγοῦδια (ὡς τὸ τοῦ Λαζάρου καὶ ἄλλα). (Λεπτομερῆ περιγραφή θὰ δώση ὁ κ. Ἐνθ. Πανάρετος ὅταν θὰ δημοσιευθῆ ὄλο τὸ χειρόγραφο).

Στὸ χειρόγραφο αὐτὸ βρῆκα καὶ ἱατρικῆς φύσεως πληροφορίες. Ὁ κ. ἘΑ. Πανάρετος εἶχεν τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ παραχωρήση τὸ δικαίωμα νὰ δημοσιέψω τὰ παρακάτω ἱατρικῆς φύσεως κομμάτια τοῦ «Χρονικοῦ τῆς Λύσης» καὶ νὰ τὰ σχολιάσω. Γι' αὐτὴ τὴν εὐγενῆ χειρονομία του τὸν εὐχαριστῶ.

Τὰ σχετικὰ κομμάτια εἶναι τὰ ἑξῆς:

«.....»

1813

Χρόνος καλός. Ἦλθεν τὸ θανατικὸν καὶ ἔκαμεν μεγάλην φθοράν. (Σεπτεμβρίου 8 ἦλθεν ἡ Ἁγία Εἰκόνα τοῦ Κύκκου εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Λακατάμιας καὶ ἔμεινε χρόνος τρεῖς...)

1814

Χρόνος πολλὰ εὐτυχισμένος. Μόνον τὸ θανατικὸν κατὰ τόπους, ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἐγλέπετον.

1815

Πάλιν ὁ χρόνος καλὸς καὶ ὀλίγον θανατικόν.

(1816

...Ἡ Ἁγία εἰκόνα ἐπήγεε εἰς τὸ Μοναστήριν...)

1831

.... καὶ ἔγινεν ἡ χολέρα εἰς τὸ Μισίριν καὶ εἰς τὴν Φραντζίαν καὶ ἀπέθαναν πολλοί.

1832

Χρόνος καλός. Μέσα στὸν Μάϊον ὀλίγον θανατικὸν εἰς τὴν Σκάλαν καὶ μερικὰ χωριά.

1833

.... Μέσα στὸν Μάϊον ὀλίγον θανατικόν....

1835

Χρόνος καλός. Ἐγινεν τὸ θανατικόν... Ἦλθεν καὶ ἡ Ἁγία Εἰκόνα τοῦ Κύκκου εἰς τὸν Ἀρχάγγελον μέρες 50.

(1853

... καὶ ἀρχινήσαν νὰ πολεμοῦσιν εἰς τὴν Σεβασταῦπολιν καὶ ἔγινεν μέγας πόλεμος καὶ πολλὴ φθορὰ εἰς τὸν κόσμον καὶ πείνα πολλὴ καὶ χολέρα καὶ πολὺς θάνατος).

1855

... Θάνατοι ἀπὸ τὴν εὐλογιὰν πολλοί...

1858

.... Θάνατοι πολλοί.

1865

Χρόνος καλός. Βροχὲς πολλὲς. Ἦλθεν ἡ χολέρα καὶ ἀπέθαναν πολλοί.

1866

.... Θάνατοι ἀπὸ τὸ ρουσοῦδιν....

1879

.... Θάνατος εἰς τὰ μικρὰ παιδιὰ.

1897
 Θάνατος εἰς τὰ μικρὰ παιδιὰ. Ἦλθεν καὶ ἡ εὐλογία εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἀπέθαναν ὀλίγοι....
»

Σχολιάζοντας τὸ πολύτιμο αὐτὸ χρονικὸ βλέπουμε πῶς στὰ μέρη τῆς Δύσης ἦρθε ἡ πανώλης στὰ 1813—15. Ἡ ἐπιδημία αὐτὴ τῆς πανώλους σύμφωνα μὲ προξενικὰ ἔγγραφα (δημοσίευση Ν. Κυριαζῆ) ἦρθε στὴν Κύπρο στὰ 1812—13 ἀπὸ δύο τόπους: τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Αἴγυπτο. Στὴν ἐπιδημία αὐτὴ πέθαναν στὴ Λευκωσία 4 χιλιάδες κόσμος (ἀπὸ τίς εἴκοσι χιλιάδες πληθυσμό). Θὰ πέρασε ὀλίτελα ἡ ἐπιδημία στὰ 1816 γιὰ νὰ μεταφέρουν πίσω τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας στὸ Μοναστήρι.

Στὰ 1831—35 ἡ Κύπρος εἶχε προσβληθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιδημία χολέρας, πού σύμφωνα μὲ τὰ προξενικὰ ἔγγραφα μᾶς ἦρθε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Τὸ Χρονικὸ ἀναφέρει πῶς ἡ χολέρα ἔγινε στὸ «Μισοῖν...» Ἡ ἐπιδημία αὐτὴ ἀνήκει στὴν δευτέρη πανδημία χολέρας (1826—1837). Ἀναφέρεται καὶ στὰ 1853 ἡ χολέρα (εἶναι ἡ τρίτη πανδημία χολέρας) στὸ Χρονικὸ μὰ δὲν φαίνεται ἂν ἀφορᾷ τὸ σημεῖο αὐτὸ τὴν Κύπρο.

Στὰ 1855 (καὶ ἴσως 1858) καὶ στὰ 1897 ἀναφέρονται δύο ἐπιδημίες εὐλογιάς, ὅπως καὶ μιὰ ἄλλη ἐπιδημία χολέρας στὰ 1865 (ἀκριβῶς τῆ χρονιά αὐτὴ ἄρχισε ἡ τέταρτη πανδημία χολέρας 1865—75).

Ἐχωριστὰ ὅμως ἐνδιαφέρονταν μιὰ ἐπιδημία ἰλαρῶς στὰ 1866 καὶ δύο στὰ χρόνια 1879 καὶ 1897 πού ἀφοροῦν θανάτους πολλοὺς ἀπὸ ἐπιδημία πού ἰδιαιτέρως ἔχει προσβάλλει τὰ παιδιὰ, καὶ πού ὀλοφάνερα πρόκειται γιὰ ἐπιδημία δ ι φ θ ε ρ ι τ ι δ ο ς. Οἱ δύο αὐτὲς ἐπιδημίες διφθερίτιδος μᾶς θυμίζουν παρόμοια δήλωση στὸ «Χρονικὸ» τοῦ Λεόντιου Μαχαιρᾶ: «Καὶ εἰς τοὺς αὐτῆς ἦλθεν ἄλλον θανατικὸν τῶν παιδίων καὶ ἐξηλείπτην τὸ νηῖν».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο ΑΜΠΕΛΟΥΡΚΟΣ ΣΤ' ΑΜΠΕΛΙΝ ΤΟΥ

Ἄμπελιν μου παραδείσος πάντα κοντά μου ἦσον
 τζιαὶ γιῶ σὲν τὸν πρωτόπλαστον, μέσα τοῦ παραδείσου.
 Τζιαὶ γύριζα τζιαὶ θώρουσε, τζι' ἔπεφτα στὸν νοσιόν σου
 ποῦτουν γεμάτος μυρωδικῶν, τζι' οὐσίαν τὸ φαῖν του
 τζιαὶ πάντα θύμιμον φίνει τοῦ πλασμάτου στὴν ζωὴν του
 Ἐλάλουν πκοῖς ἔν νά βρεθῆ νά πῆ τὴν ποκοτῆν σου
 ἄμα σὲ δὴ τὸν Ἄουστον πὸν πάνω οἱ καρποί σου;
 Πρὸ πάντων χάραμαν τοῦ φοῦ, πού ροδοκοτσινίζει
 τζι' ὁ νῆλιος τὲς ἀκτίνες του στὰ φύλλα σου σκορπίζει;
 Ἐγιῶ στέκω ὀλόχαρος δίπλα σου τζιαὶ θωρῶ σε.
 Ὁ Κροῖσος μὲ τοὺς θησαυροὺς νάσθη ἔν τζιαὶ διῶ σε.
 Τζιαὶ τσὰ τὰ καταδείλινα π' ἀνεμοτζυμματίζει
 τζι' οἱ τρυφερὲς οἱ μοῦττες σου στὰ στήθη πού μοῦ ντζιζέει
 φαίνεσται μ' ἀγκαλιάζεις με γιὰ εὐκαρίστησίν σου
 πὸν δὲν σοῦ φίννω σιέρισην τζιαὶ μᾶν γρονιασ τῆν γῆ σου
 Τζιαὶ δύμαν νῆλιου πὸν νά πκῶ τ' ἀθάνατον ποτόν σου
 πὸν βκαίννει καθαχρονικὸν πὸν τὸν γρουσὸν καρπὸν σου
 νοιώθω μᾶν εὐκαρίστησιν σάν εἶμαι μανχός μου
 τζι' ὁ κόσμος οὔλος πὸν θωρῶ φαίνεται μου δικός μου.
 Τζι' ἡ μιὰ σταξοῦα τοῦ παπᾶ στὰ σιελῆ πού μοῦ βάλλει
 κερτζῶ τὴν παράεισον τζιαὶ στὴν ζωὴν τὴν ἄλλην.

ΧΑΜΠΗΣ ΜΗΝΑ

(Λύση)

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΙΠΕΡΤΗ

Ἡ ειλικρινῆς καὶ διάχυτη σὲ κάθε μεριά τοῦ Νησιοῦ ἀγάπη γιὰ τὸ Λιπέρτη καὶ τὰ Κυπριώτικα του τραγούδια, τιμᾶ κείνους ποὺ τὸν θυμοῦνται μὲ σεβασμό. Χωρὶς ἀμφιβολία τοῦτος ζεῖ στὴ θύμησιν καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ κάθε σχεδὸν Κυπριώτη. Κι' οἱ παρακάτω γραμμὲς πηγάζουν ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀγάπην αὐτὴ πρὸς τὸ Λιπέρτη, ποὺ ἂν κοιμᾶται τὸν ἀξύπνητον, ἀπὸ δῶ κι' εἴκοσι τρία χρόνια, κοιμᾶται ὅμως μὲ τὴν ἰκανοποίηση καὶ βεβαιότητα πὸς δὲ ξεχάστηκε καὶ δὲ θὰ ξεχαστεῖ. Γιατ' εἶναι τὸ τραγούδι τῆς Κυπριακῆς ψυχῆς στὴν Κυπριώτικη τοπιολαλιά. Μὲ τὰ ὄνειρα καὶ πόθους τῆς. Μὲ τὶς συνήθειες, τὶς πίκρες καὶ χαρὲς τῆς ἀγροτιᾶς. Κι' ὅπως ἡ ψυχὴ δὲν πεθαίνει, ἔτσι κι' ὁ ειλικρινῆς τῆς τραγουδιστῆς.

* * *

Στὸν ἐκτενῆ πρόλογο ποὺ εἶχα γράψει στὸν τρίτο τόμο τῶν Κυπριώτικων του τραγουδιῶν (σελ. 7—33), ἀναφέρω στὴ σελ. 9 πὸς ὁ Λιπέρτης, ἀφοῦ πῆγε στὴν Αἴγυπτο, μετέβη κατόπι γιὰ σπουδὲς στὴν Ἰταλία. Δίνω λοιπὸν τώρα μερικὲς σχετικὲς πληροφορίαι. Κρατῶ ἕνα πιστοποιητικὸ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νεάπολης ἡμερομ. 18 τοῦ Δεκέβρου 1899, κι' ἕνα βιβλιαράκι ἐγγραφῆς (Libretto d' Iserizione) τοῦ ἰδίου Πανεπιστημίου, τὰ ὁποῖα μοῦ εἶχε δώσει ὁ Λιπέρτης γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσω ὅποτεδήποτε θελήσω. Τὸ πρῶτο λοιπὸν δηλοῖ πὸς ὁ Λιπέρτης εἶχεν ἐγγραφῆ γιὰ τὸ πανεπιστημιακὸ ἔτος 1899—1900, καὶ τὸ παραθέτω ὡς ἔχει, ἐπικυρωμένον ἀπὸ τὸν τότε πρόξενον τῆς Ἑλλάδας στὴ Νεάπολη.

R. Universita di Napoli

Il sottoscritto Direttore della Secretaria certifica che sig. Liberti Demetrio di Theofani da Larnaca di Cipro è studente iscritto al primo corso della faculta di Lettere e Filosofia per l' anno scolastico 1899—900.

Napoli 18 Dicembre 1899.

Il segretario del ramo
(ὑπογρ.)
Properziom

P. Il Direttore della Secretaria
N. PISANI

Ἀριθμ. 258. Ἐπικυροῦται τὸ γνήσιον τῆς ἀνωθι φερομένης ὑπογραφῆς τοῦ ἀντὶ τοῦ Πρωτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Νεαπόλεως ὑπογεγραμμένου κυρίου Pisani διευθύνοντος τὸ Γραμματεῖον τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐν Νεαπόλει τῇ 8 Δεκεμβρίου 1899
Ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος
Τυπάλδος.

Στὸ βιβλιαράκι ἐγγραφῆς ἀναφέρεται: L' iscritto ha pagato latassa d' immatricolazione in L. 40, καί, πλὴν ἄλλων, σημειώνονται τὰ ὀνόματα τῶν καθηγητῶν στὰ διάφορα μαθήματα τοῦ Πανεπιστημίου.

Ὁ Λιπέρτης ἦταν ἤδη 34 χρόνων ὅταν πῆγε στὴν Ἰταλία γιὰ σπου-

δές. Ἐπῆρχαν πολλές ἀντιξοότητες, ὥστε νὰ μὴ μπορέσει νὰ πάει ἐνωρίτερον ἐκεῖ. Ἄλλως τε τὴ δίψα τῆς μάθησης γιὰ γλῶσσες κλπ. τὴν ἱκανοποίησε πρὶν ἄλλοῦ ὡς ἓνα βαθμὸν. Ἐῖ κ' ἂν ἦταν ἤδη μεγάλος. Καθὼς λέει καὶ μιὰ Ἀγγλικὴ παροιμία «δὲν εἶναι ποτὲ κανεὶς πάρα πολὺ μεγάλος γιὰ νὰ μάθῃ». Καὶ γέροντες ἀκόμα βλέπει κανεὶς νὰ φοιτοῦν σὲ Πανεπιστήμια, ἀκολουθώντας θαρρεῖς τὴ συμβουλὴ τοῦ Αἰσχύλου «καλὸν δὲ καὶ γέροντα μανθάνειν σοφά». Ὁ Λιπέρτης πάντα ἀγαποῦσε τὴ μελέτη. Μήπως ὁ ξεχωριστὸς βιολοντσελίστας Πάπλο Καζάλς δὲ μελετοῦσε πέντε ὥρες τὴν ἡμέρα σὲ περασμένα τὰ 80 του χρόνια. Κι' ὅσο περισσότερα μανθάνει κανεὶς, τόσο βρῖσκει πὼς ὅσα ξέρει εἶναι πράγματι λίγα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν κι' ὁ Λιπέρτης φρόντιζε νὰ μανθάνει διαρκῶς, παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια στὴ δύσκολη του ζωὴ. Ὅταν τοῦ εἶπα κάποτε ὅτι λέγεται πὼς ἡ Ἀξιοθέα κι' ἄλλες φίλες της, διψώντας γιὰ μάθησι φορέσαν ἀνδρικά γιὰ νὰ παρακολουθήσουν, στὴν Ἀκαδημία, τὴ Σχολὴ τοῦ Πλάτωνα, ποῦ ἦταν τοῦτο ἀπαγορευμένο σὲ γυναῖκες, μοῦπε μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ του τὸ χιουῦμορ: «Ἄ ἔτσι, τότε λοιπὸν, ἀγαπητέ μου, ὁ φίλος μας θὰ ἔκανε τὸν μὴ εἰδότα, γιὰτὶ θάταν ἴσως φίλοι μὲν οἱ ἀπαγορευτικοὶ κανονισμοί, φίλτερες ὅμως ἡ Ἀξιοθέα κι' οἱ φίλες της».

* * *

Τόσο τὸ βιβλιαράκι τοῦ Πανεπιστημίου, ὅσο καὶ τὸ πιστοποιητικὸ ἐγγραφῆς, γιὰ τὰ ὁποῖα μίλησα πρὶν πάνω, μοῦ τὰ εἶχε δώσει ὁ Λιπέρτης σὲ μιὰν ἐπίσκεψή του ποῦ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ κάνει στὸ θρεινὸ χωριουδάκι τῆς ἐπαρχίας Πάφου, στὸ ὁποῖον ἦμουνα ἐπὶ ἓνα χρόνον ἐντοπισμένος μετὰ τὰ Ὀκτωβριανά. Μετὰ τὸν τερματισμὸ τοῦ ἐντοπισμοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδό μου στὴ Λευκωσία, ὁ Λιπέρτης πολὺ ἀργότερα, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1935, μοῦ δώρησε καὶ παράδωσε τὰ δέκα διάφορα δῶρα ποῦ τοῦ εἶχαν δοθῆ στὶς γιορτὲς τῆς ἑβδομηκονταετηρίδας του καὶ τὰ ὁποῖα, περιγραφόμενα στὴν παρακάτω ἐπιστολήν του, δώρησα καὶ παράδωσα τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1949 στὴ Βιβλιοθήκην Φανερωμένης, τῆς ἐπιτροπείας τῆς ὁποίας διατέλεσα μέλος ἐπὶ δεκαπενταετίαν καὶ ἄνω. Στὴν ὑπὸ τοῦ γραμματέα τῆς Βιβλιοθήκης ἀπόδειξιν παραλαβῆς ἡμερ. 11/2/949, ποῦ μοῦ εἶχε δοθῆ, περιγράφονται τὰ ρηθέντα δέκα δῶρα, ὡς ἀκριβῶς ἀναφέρονται στὴν παρακάτω πρὸς ἐμὲ ἐπιστολήν τοῦ μ. Λιπέρτη, στὴν ὁποίαν μοῦ δηλώνει ὅτι «τὰ ἀνωτέρω δύνασθε νὰ δωρήσητε εἴτε ἐφ' ὅσον ζῶ, εἴτε μετὰ θάνατόν μου ὁποτεδήποτε θελήσητε εἰς οἰονδήποτε ἴδρυμα τὸ ὁποῖον ἤθελες θεωρήσει καλόν».

Ἡ σχετικὴ ἐπιστολή του ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἐν Λευκωσίᾳ τῇ 10 Ἰουλίου 1935

Φίλτατέ μου κ. Γεώργιε Α. Μαρζίδη

Ἐν τὰ ὕθῃ,

Σοῦ δωροῦμαι, σοῦ παραδίδω καὶ σοῦ μεταβιβάζω τὴν ἀπόλυτον κυριότητα τῶν κάτωθι ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα μοῦ ἐδωρήθησαν κατὰ τοὺς εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Κύπρου ἑορτασμοὺς τῆς ἑβδομηκονταετηρίδος μου, καὶ τὰ ὁποῖα δύνασθε νὰ χρησιμοποιήσητε ὡς ἀπόλυτος κύριος.

1. Μία πλάκα μαύρη ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι ἀργυρᾶ ἡ Κύπρος καὶ ἦτις μοῦ παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀποέλ.

2. Ἐν μετάλλιον δοθέν μοι ὑπὸ τῆς Πνευματικῆς Ἀδελφότητος.
3. 1 εἰκὼν τῶν Ἀποστόλων Βαρνάβα καὶ Παύλου δοθεῖσα μοι ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Πάφου, Τοποτηρητοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Θρόνου.
4. Ἐν χάλκιον μετάλλιον παριστῶν τὸν Κινύραν, δοθέν μοι ὑπὸ τοῦ Γυμν. Συλλογοῦ Κινύρα Πάφου.
5. Ἐν μελανοδοχείον ἀργυροῦν δῶρον τῆς πόλεως Κυρηνείας.
6. 1 στέφανον ἀργυροῦν χωρίου Θέρμιας.
7. 1 μικρὸν Εὐαγγέλιον.
8. Μετάλλιον χρυσοῦν παριστῶν τὸν Ζήνωνα τὸν Κιτιέα, δῶρον ἐκ μέρους τῆς πόλεως Λάρνακος.
9. 1 εἰκὼν παριστῶσα τὸν Ἅγιον Λάζαρον δοθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Λάρνακος.
10. 1 κύπελλον ἀργυροῦν δοθέν ὑπὸ Λυκείου Ἑλληνίδων Βαρωσίων.
Τὰ ἀνωτέρω δύνασθε νὰ δωρήσητε εἴτε ἐφ' ὅσον ζῶ, εἴτε μετὰ θάνατον μου ὁποτέποτε θελήσητε εἰς οἰονοήποτε Ἱδρυμα τὸ ὁποῖον ἤητελες θεωρήσει καλόν.

Οὐδεὶς ἀπολύτως, εἴτε κληρονόμος μου εἴτε ἐκτελεστής τῆς Διαθήκης μου, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σᾶς ζητήσῃ τὰ ἀνωτέρω, οὔτε δικαιοῦται νὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὴν καθ' οἰονοήποτε τρόπον χρησιμοποίησιν τούτων καὶ διάθεσιν των ὑφ' ἡμῶν, καθότι εἶσθε ἀπόλυτος κύριος τούτων δυνάμενος νὰ κάμῃ οἰανδήποτε χρῆσιν αὐτῶν.

Διατελῶ μὲ ἐξαιρετικὴν ἀγάπην καὶ ἐκτίμησιν,
Δ. Θ. ΛΙΠΕΡΤΗΣ.

* * *

Οἱ γιορτῆς τῶν ἑβδομητάρχων τοῦ διαλεχτικοῦ ποιητῆ, στίς ὁποῖες τοῦ εἶχαν δοθῆ τ' ἀνωτέρω ἀναφερόμενα 10 ἀντικείμενα, εἶχαν γίνεαι στίς πόλεις τῆς Κύπρου σὲ διάφορες ἡμερομηνίες. Στὴν Πάφο τὴν 31.3.935. Στὴν Κερύνεια τὴν 21.4.35, στὴν Ἀμμόχωστο τὴν 26.5.35, στὴ Λάρνακα τὴν 23.6.35. Στὴ Λευκωσία, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἀποέλ, ἐγίνε παγκύπρια γιορτὴ τὴν 14.4.935 στὸ Μαγικὸ Παλάτι, μὲ ὁμιλητὲς ἀπὸ ὅλες γενικὰ τίς πόλεις τῆς Νήσου μίλησαν ἐκ μέρους τῆς Λεμεσοῦ ὁ κ. Γιάγκος Ἡλιάδης, τῆς Ἀμμοχώστου ὁ κ. Μῆτσος Μαραγκός, τῆς Κερύνιας ὁ κ. Σάββας Χρίστis, τῆς Πάφου ὁ μ. Λοΐζος Φιλίππου, τῆς Λάρνακος ὁ μ. Κλεῶδ. Μεσολογγίτης. Ἐκ μέρους τῆς Λευκωσίας μίλησε ὁ ὑποφαινόμενος. Ἐπίσης προσφώνησεν ὁ γραμμ. τοῦ Ἀποέλ κ. Ν. Στυλιανᾶκης, τὸν πανηγυρικὸν εἶπεν ὁ κ. Γ. Καραγιαννᾶκης, ἐκ μέρους δὲ τῶν κυριῶν μίλησε ἡ μ. Περσεφὼν Παπαδοπούλου, πρόεδρος τότε τῆς Πνευματ. Ἀδελφότητος, πρόσφερε δὲ ἀναμνηστικὴ πλάκα ὁ μ. Γ. Πούλιας ἐκ μέρους τοῦ Ἀποέλ.

Κεῖνες οἱ γιορτῆς τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Κύπρου (καθὼς κ' οἱ ἄλλες στὴν Αἴγυπτο, καὶ στὴν Ἀθῆνα, στὸν «Παρνασσό», τὸν συγκίνησαν καὶ τὸν συγκλόνησαν βαθιά, καθὼς δὲ μοῦλεγε κ' ὁ ἴδιος, αἰσθανόταν πὼς κατὰ κάποιον τρόπο εἶχαν ἐπηρεάσει τὴν ὑγεία του ἀνωχῶς. Συνέχισε ὅμως τὰ Κυπριώτικα του τραγούδια. Κατὰ τὴ γιορτὴ τῶν ἑβδομητάρχων στὴ Λευκωσία, ἔλεγε κοντὰ στ' ἄλλα, καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἡ σημερινὴ γιορτὴ δὲν εἶναι

τὸ τέρμα μιᾶς σταδιοδρομίας, ἀλλὰ μονάχα ἓνας σταθμὸς στὸ συνεχιζόμενο ἔργο τοῦ διαλεχτικοῦ ποιητῆ. Εἶναι οἰονεὶ ἡ στέψη αὐτοῦ, ἐνθυμίζοντας κι' ἔχοντας κάτι ἀπὸ τὴν πρὶν ὀγδόνα χρόνια στέψη τοῦ λυρικοῦ Ἐμμανουὴλ Κιντάνα στὴν Ἰσπανία, ἢ κάτι ἀπὸ τὴ στέψη τοῦ Πετρούραχα στὸ Καπιτώλιο τῆς Ρώμης πρὸ 600 ἐτῶν». Καὶ τόνιζα πὼς «ἐπιθυμοῦμε νὰ πιστεύουμε πὼς, μετὰ τὸν τελευταῖο τρίτο τοῦ τόμου, δὲ θὰ σπᾶσει τὴν ποιητικὴν του γραφίδα καὶ δὲ θὰ τὴ ρίψει μακρῶς, καθὼς, στὴ Σουηδία, μετὰ τὸν τελευταῖο βλαστὸ μιᾶς οικογενείας, ἔρριπταν τὸ κλειδί τοῦ μασσωλείου στὸ πέλαγος μακρῶς... Κρούει μὴ καρδιὰ γεμάτη νειάτα, πού, ὡς τέτοια, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ξυπνᾷ πάντως ἐκάστοτε στὶς προσκλήσεις τῆς γύρω κυπριακῆς ζωῆς, καθὼς ὁ ὁμηρικὸς Ἀχιλλεὺς, κάτω ἀπὸ τὸ γυναικεῖο τοῦ ἔνδυμα, ἔκρυβε ψυχὴ μαχητῆ, πού ξύπνησε σ' ἄκουσμα τῆς πολεμικῆς μουσικῆς». Καὶ πραγματικὰ οἱ παγκλίποιες κείνες γιορτὲς δὲ συμβόλιζαν τὸ τέρμα τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς. Κι' ἐλάχιστες λοιπὸν μέρες πρὶν πεθάνει, τέλειωσε τὸν Ἰούλιο τοῦ 937 ἢ ἐκτύπωση τοῦ 4ου τόμου τῶν Κυπριώτικων τραγουδιῶν. Ἦμουν παρὼν ὅταν τοῦ παραδόθηκε ἓνα ἀντίτυπο τοῦ τόμου αὐτοῦ. Ὁ Λιπέρτης, σὰν ἦταν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι τῆς ἀρρώστειας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν κατώρθωσε νὰ σηκωθῆ, ἀνασηκώθηκε γιὰ λίγο καὶ φίλησε συγκινημένος τ' ἀντίτυπο, μὲ δάκρυα στὰ μάτια.

Δὲν πραγματοποιήθηκε δυστυχῶς ἡ εὐχὴ ποῦχα διατυπώσει στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας μου κατὰ τὴ γιορτὴ τῆς ἐβδομηκονταετηρίδας του στὴ Λευκωσία. ὅπως δηλαδὴ «ἡ θλίβεσὶ καὶ μοιραία μέρα βραδύνει νὰ ρθεῖ, μένοντας ὅσο μπορεῖ πρὸ μακρονή». Πέθανε μετὰ 27 μῆνες ἀκριβῶς, στὶς 15 Ἰουλίου 937, καθὼς δὲν ἐπέζησε πολὺ τῆς γιορτῆς τῶν 90 χρόνων του ὁ ποιητὴς Ἄρδντ. Κι' ἂν δὲν πραγματοποιήθηκε ἡ εὐχὴ κείνη, ἐπαληθεύει ὁμοῦς ἡ κατὰ τὴν ἴδια τότε σιγμὴ, κατὰ τὴν ὁμιλία μου, διατυπωθεῖσα πεποίθησή μου πὼς ὁ Λιπέρτης, «θὰ ζήσει στὰ Κυπριώτικα τραγούδια του, πού θὰ περνᾷ κάτω ἀπὸ τὰ εὐλαβικὰ τόξα τῆς ἀγνῆς ἀγάπης καὶ χαρᾶς τῶν ἐκάστοτε Κυπριακῶν γενεῶν, πολὺ πρὸ πέρα τῆς ἡμέρας πού ὁ ποιητὴς θὰ στρέψει νοσταλγικὸ καὶ γεμάτο θωπεία τὸ βλέμμα σ' ὅλα γιὰ τελευταία φορὰ, πολὺ πρὸ πέρα δηλαδὴ τῆς ἡμέρας τοῦ αἰωνίου ἀποχαιρισμοῦ, τῆς προωρισμένης γιὰ τὴν ἀποδημία τὴ χωρὶς γυρισμό». (Λογοτεχν. «Πάφος» 1936). Κι' ἡ ἐπιβίωσή του αὐτῆ, καθὼς ἔλεγα στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας μου κατὰ τὴν κηδεῖα τοῦ ποιητῆ, τῆς δημοσιευμένης στὴ «Λογοτεχνικὴ Πάφος» (Σεπτέμβριος τοῦ 1937), «θᾶναι ἡ μεγαλύτερη του εὐτυχία, ἡ εὐγενέστερη του ἠθικὴ ἱκανοποίηση καὶ ἡ ὠραϊότερη του ἀνταμοιβή. Αὐτὰ θὰ τοῦ κάνουν τὸν αἰώνιο κι' ἀξύπνητον ὕπνο μακάριο πραγματικά. Καὶ θὰ τοῦ κάνει κοῦφο τὸ πάτριον χῶμα πού θὰ καλύπτει τὸ σεμνὸ του τὸ σκήνωμα, πού ὑπῆρξε τὸ γήϊνο περίβλημα τῆς πλατῆς, τῆς ἀγνῆς καὶ ποιητικῆς του ψυχῆς, πού πέταξεν εὐτυχισμένη στὰ Ἥλύσια μακρῶς».

Καὶ πραγματικὰ ὁ Λιπέρτης — πού εἶχε μέσα του μὴν ἀπέθανε καλῶς, ἀλτροῦισμό καὶ στοργὴ γιὰ τὸν ἀδικούμενο καὶ τὸν φτωχὸ — κοιμᾶται τώρα γαλήνιος, ἤσυχος κι' ἱκανοποιημένος πὼς δὲν ἀδικήθηκε, δὲ ξεχάσθηκε καὶ δὲ θὰ ξεχαστεῖ ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες του, στοὺς ὁποίους ἔδωσε τὰν ἴδιο τους ἑαυτοὺς μὲ τὴ γλώσσα τὴ δική τους ἀκριβῶς.

Ζῆ καὶ θὰ ζήσει στὴν ἐνγένεση μνήμη κι' ἀγάπη τῶσων καὶ τῶσων πού νοιώθουν τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση καὶ χαρὰ πού σκορπίζει τὸ μῦθος

τῆς λιπερτικῆς εὐφορίας, πού προβάλλει μέ τὰ λυρικά, διδακτικά καί πατριωτικά του τραγούδια, πού ἦταν χάσμα νά τόν ἀκούει μάλιστα κανεῖς τόν ἴδιο νά τ' ἀπαγγέλλει. Καί μέ τήν ἀπαγγελία τους, εἶχε συγκινήσει καί τοὺς Ἀθηναίους στὸν «Παρνασσό», καθὼς διαβεβαίωσε κ' ὁ Πέτρος Χάρης τῆς «Ν. Ἐστίας» σ' ἓνα σημείωμά του σχετικῶς.

Θά ζήσει στὴν εὐλαβικὴ ἀφοσίωση τῆς ἀγροτιᾶς πρὸ παντός, πού τοῦ εἶχε μ' ἀποχεριὰ κ' ἀφειδώλευτα δώσει τὴ γύρη τῆς ἐμπνευσης γιὰ τόσα στὴ Κυπριακὴ ντοπιολαλιὰ ἠθογραφικὰ τραγούδια, πού ἔχουν ἀντίσει στὸ λιπερτικὸ λειμῶνα μέ τὸ λίπασμα τῆς ἀγροτικῆς θυμοσοφίας, καί τῶν προτερημάτων, ἐλαττωμάτων, θλίψης, πόνου καί χαρᾶς τοῦ χωρικοῦ, ἀρωματισμένο ἀπὸ τὸν ποιητὴ μέ τὴν τέχνη τοῦ δικοῦ του λυρισμοῦ, καί λικισμένο μέσα στὴ δρόσο στῆς αἰσθηματικῆς του ἀτμόσφαιρας. Τοῦ χάρισε νῆ ἀγροτιὰ τὴν ἐμπνευση, καθὼς τὴ χάριζε τὸ ὑδρόμελι τῆς Γερμανικῆς μυθολογίας ἢ τὸ γάργαρο νερὸ τῆς Ἀγαπίπης πηγῆς. Θά ζήσει στὴν εὐγενικὴ ἀγάπη τῶν συμπατριωτῶν του πρὸς τὴ γνώμῃ του ποίηση, τὴ γεμάτη ἀπὸ στοργὴ μέ τις χαριτωμένες τῆς ὑποθήκες, παραινέσεις καί διδασχές. Καί μέσα στοὺς καιροὺς συχνὰ ἀπόδιδε καοποδὲς ἢ τέτοια διδακτικὴ ποίηση ἀπὸ τῆς ἐπονῆς τοῦ Θεόγνιδος καί Φωκυλίδη μέχρι τοῦ Τέιχνεο, τοῦ Σούχενβιρτ καί λοιπῶν.

Καί θά ζήσει στὸν θερμὸ καί γόνιμον ἐνθουσιασμό, πού δίνουν τὰ πατριωτικὰ τραγούδια, πού περιέχονται κυρίως στὸ δεύτερο του τόμο, μέ τὰ ὁποῖα θ' ἀναταράξει τὸν ψυχικὸ καί συναισθηματικὸ κόσμον τῶν ἀτόμων καί μαζῶν σὰ συγκινοῦσε ὁ Ἀθηναῖος Τυρταῖος τοὺς Σπαρτιᾶτες, ὁ Καλλίνος τοὺς συμπατριώτες του Ἐφεσίους, ἢ σὰν ἐνθουσίαζε τοὺς Γερμανοὺς μέ τὰ κατὰ τὸ 1813 καί 1815 θούριά του ὁ Ἄρδντ, ἢ τοὺς Γάλλους ὁ Ντερουλέντ.

Τίμισε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μὰ καί τιμήθηκε σ' ἱκανὸ βαθμὸ κ' ἐξ αἰτίας αὐτῆς. Καί μ' αὐτὴν ἔδωκε τὴ δική του στὰ κυπριακὰ γράμματα προσφορὰ καί συμβολή, πού τιμᾷ τὸ δικό του νησί. Κι' ὁ λαός, πού βροῖσκει στὴ διαλεκτικὴ ποίηση τοῦ Λιπέοτη τὸν ἴδιο του ἑαυτό, νοιώθει μ' εὐγνωμοσύνη πὼς ἡ λιπερτικὴ ἀμβροσία τοῦ δίνει ἓνα εἶδος ἀθανασίας, θαρρεῖς, σωηταγκαλιασμένης μέ κελίην τοῦ ποιητῆ, σὰν τὴ μυθολογικὴ σ' ἓνα σῶμα ἔνωση τοῦ γυιοῦ τοῦ Ἐριῆ μὲ τὴ Ναϊάδα στὴ Σαλιακίδα πηγῇ. Καί τιμᾷ λοιπὸν ὁ λαὸς τὸν τεχνίτη σὰν ἥρωα στὸ δικό του τοιμέα, στὸν τοιμέα τῆς διαλεκτικῆς ποίησης δηλαδή. Τιμώντας δὲ τοῦτον, τιμᾷ κ' ἑαυτόν.

Μέσα στῶν αἰῶνων τὴν πάροδο, εἶναι πάντα οἱ πνευματικοὶ κωϊοὺς ἀνθρώποι μᾶς χώρας πού δίνουν μέ τὸ ἔργο τους τὸ μέτρο τῆς ἀξίας τῆς δικῆς τους πατρίδας. Μὲ τὴν αὐτάγγελτῃ ξεχωριστῇ ποιότητά κ' ὁμοσιὰ τῆς χυμώδικῆς τους ἐργασίας, πού παίρνει μεγαλύτερη ἀγγλή κ' ἐπιβολή, ὅταν πρὸς τὴν ἰδεολογία καί διδασχὴ τους ἀρμονίζεται ἡ δική τους ζωὴ, καλλόνοντας ἔτσι καί τῆς χώρας τους τὴ ζωὴ. Εἶναι οἱ πνευματικοὶ τῆς ἀνθρώποι πού τῆς δίνουν τὸ φωτισμὸ καί τῆς χαρίζουν τὴν αὐτοπεποίθηση, κ' εἶναι αὐτοὶ πού τεχνουργοῦν καί πλάθουν τὴν ἄνοδο καί προκοπὴ, προκαλόντας ἔτσι, μέ τὴ συγγραφικὴ τους παραγωγή, τὴν πρὸς τὴν χώραν αὐτὴν ἐκτίμηση καί σεβασμὸ τῶν ἄλλων λαῶν. Κι' εἶναι αὐτοὶ πού γαλουχοῦν ἀφειδώλευτα μέ τὴν πνευματικὴ τους ἐργασία τὴν τέτοιαν ἐκτίμηση καί σεβασμὸ, καθὼς γαλουχοῦσε τοὺς γίγαντες ἢ ἀγελᾶδα τῆς Γερμανικῆς μυθολογίας, ἢ τοὺς ἀνθρώπους ἢ Ἐφεσία Ἀρτέμιδα μέ τοὺς ἑκατό τῆς μαστοὺς.

Temyson (1809 - 1892).

Ο Δ Υ Σ Σ Ε Α Σ

Λίγο είναι τ' ὄφελος γιά ἕνα βασιλιά,
 σάν κι' ἐμέ, νά κάθεται ἔτσι χωρίς δουλιά,
 κοντά στήν ἥσυχη αὐτὴ φωτιά,
 ἀνάμεσα στὰ σκυθρωπά, τ' ἄγωνα ἐτοῦτα βράχια,
 ἔχοντας δίπλα του γυναίκα πού εἶναι πιὰ γοιά.
 Διαφεντεύω μὲ νόμους ἀνωφέλετους ἕνα ἀτίθασο λαό,
 πού τίποτ' ἄλλο δὲν κάνει παρὰ νά μαζεύει πλοῦτια,
 νά τρώγει καὶ νά κοιμάται καὶ νά μὴ μὲ λογαριάζει.
 Τὰ ταξίδια μὲ τραβάνε· δὲ μπορῶ νά τὰ χορτάσω·
 θά πιῶ αὐτὸ πού μὲ κερνᾷ ἡ ζωὴ μέχρι τὰ κατακάθια.
 Κάθε φορὰ πού ἐχάρηκα πολὺ, ὑπόφερα καὶ πολὺ·
 καὶ μ' ἐκείνους πού μ' ἀγάπησαν μὰ καὶ μοναχός μου·
 καὶ στὴ στεριά σάν ἤμουνα μὰ καὶ στὴ θάλασσα ἀκόμα,
 ὄντας, καταγνιασμένη, οἱ ὀμβροφόρες Ἰάδες
 τὴ δέσαν ἀνελέητα μὲ ἄνεμους καὶ μπόρες.
 Τ' ὄνομά μου γίνηκε θροῦλος σὲ ὄλονε τὸν κόσμῳ·
 γιατί; γυρνώντας ὀλοῦθε μ' ἀχόρταγη καρδιά,
 πολλὰ ἔχω ἰδεῖ κ' ἔχω πολλὰ γνωρίσει:
 βουνὰ καὶ κάμπους κι' οὐρανούς καὶ πολιτείες καὶ ἀνθρώπους —
 ποιά εἶν' τὰ ἦθη τους, ποιοὺς βασιλιάδες ἔχουν,
 καὶ μὲ τί νόμους κυβερνῶνται.
 Κι' ὄλοι ὅσους ἀπάντησα ἴσο τους μὲ δεχτήκανε
 κι' ὅς ἴσο τους τὴν πρόεπουσα τιμὴ μοῦ δώσανε ὄλοι·
 Γεύτηκα μὲ τοὺς συντρόφους μου τῆς μάχης τὴ χαρὰ
 στῆς Τροίας τῆς ἀνεμόδακτης τοὺς ξακουστούς τοὺς κάμπους.
 Εἴμ' ἕνα μέρος τους ἀχώριστο τῶν ὄσων ἔχω γνωρίσει·
 Ὅμως, ἡ ἐμπειρία ὄλη εἶναι σάν μιὰ ἀνίδα
 πού ἀπὸ μέσα της προβάλλει σάν ὄραμα λαμπρὸ
 ὁ ἀταξίδευτος, ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος κόσμος,
 πού, κάθε φορὰ πού ξεκινῶ καὶ μάχουμαι γιά νά τὸν φτάσω,
 τὰ πλοισιά του σιγοσβήνουν κι' ὄλο καὶ πάντα φεύγει.
 Πόσο εἶναι πληκτικὸ τὴ δράση σου νά παύεις,
 νὰ βάζεις ἕνα τέλος, νὰ σκουριάζεις ἀπὸ ἀπραξία,
 νὰ νιώθεις πὼς εἶσ' ἀχρηστος, τὴ λάμψη σου νὰ χάνεις!
 Γιατί, ζωὴ δὲν εἶναι μονάχα ν' ἀναπνέεις.
 Ἄν ἦταν δυνατὸ νάχα πολλές ζωές, οὔτε κι' αὐτὲς δὲ θά μ' ἀρκοῦσαν.
 Κι' ἀπ' τὴ δική μου τὴ ζωὴ λίγη μοῦ ἔχει μείνει.
 Ὅμως, κάθε ὄρα πού περσεύει ἀπ' τὴ σιγὴ ἐκεῖνη τὴν αἰώνια
 εἶν' ἕνα κάποιο κέρδος, κάποιο νέο μᾶς φέρει πράγμα·
 καὶ θάταν ἄπρεπο καὶ γιά μιὰ μέρ' ἀκόμα
 νὰ συνεχίσει ν' ἀδρανεῖ τὰ γέροντά μου αὐτὸ πνεῦμα
 πού λαχταρᾷ καὶ καίγεται τὴ γνώση ν' ἀκλουθήσει,
 σάν ἐν' ἀστέρι πού τραβᾷ πιστὰ κατὰ τὴ δύση,
 πὸ πέρα κι' ἀπ' τὸ ἀπώτατο ὄριο τῆς ἀνθρωπίνης σκέψης.
 Τοῦτος εἶν' ὁ γυῖός μου, ὁ ἀκριβός μου ὁ Τηλέμαχος.
 Σ' αὐτὸν ἀφήνω τὸ βασίλειο μου καὶ τοῦτο τὸ νησί.
 Καμάρι μου τὸν ἔχω, τὸν ἀγαπῶ πολὺ·
 κι' αὐτὸς πασκίζει ὄσο μπορεῖ
 τὸ ἔργο του τὸ δύσκολο σὲ πέρας νά τὸ φέρει.
 Μὲ σύνεση κι' ὑπομονὴ θέλει νά μαλακώσῃ
 τὸν κακοτράχαλο αὐτὸ λαὸ καὶ νά τὸν ὑποτάξῃ
 μὲ μέθοδο καὶ μαστοριά σ' ὄ,τι καλὸ κι' ὀφέλιμο.
 Τὴν κάκητα δὲν τὴν ξέρει, κι' ἔταξε γιά σκοπὸ του
 τὸ χρέος του νά κάνει χωρίς νά παραλείψῃ
 νά δεῖξῃ ἀγάπη καὶ στοργὴ στοὺς γέροντας τοὺς γονιούς του

καὶ νὰ προσφέρει εὐλαβικὰ λατρεία, ὡς ὀφείλει,
στοὺς ἐφέστιους θεοὺς μου ὅταν ἐγὼ θὰ ἔχω φύγει.
Αὐτὸς θὰ κάνει τὴ δουλειά του ὅπως κ' ἐγὼ τήνε δική μου.

Νὰ τὸ λιμάνι ἐκεῖ κάτω,
νὰ καὶ τὸ καρὰβι μὲ φουσκωμένο τὸ πανί.
Στὸ βάθος μακρυνά, θαμποφέγγουνε τὰ μαῦρα πέλαγα·
Ναῦτες μου, σεῖς κ' ἐγὼ δουλέψαμε μαζὶ
καὶ μοχθήσαμε μαζὶ, κ' εἴχαμε
τὴν ἴδια καρδιά καὶ σκέψη·
καὶ πάντα μ' ἕνα χωρατὸ δεχόμεστε
τοῦ ἡλίου τὴ χαρὰ καὶ τῆς ἀντάρας τὴ φοβέρα·
κ' ἀντιπαλάξαμε, ἐλεύθερες ψυχές ἐμεῖς,
μ' ἄντρες ὅσων κ' ἐμᾶς μ' ἐλεύθερες ψυχές.

Σεῖς κ' ἐγὼ εἴμαστε τώρα γερασμένοι·
μὰ καὶ τὰ δόλια γειρατεῖα μποροῦν νὰ ζήσουν τιμημένα
καὶ νὰ ἀγωνιστοῦν ἀκόμη μπῶρουν.
Μονάχα ὁ θάνατος σὲ ὅλα βάζει τέλος.
Ἄς γίνεῖ κάτι τὸ λοιπὸν πρὶν ἔρθεῖ τὸ τέλος·
καιρὸς ἀκόμα γιὰ κάποια πράξη
τρανή πὸν νὰ ταιριάζει σ' ἄντρες ὡς εἴμαστ' ἐμεῖς,
πὸν ἄφοβα τὰ βάλουμε καὶ μὲ θεοὺς ἀκόμα.

Τὸ φῶτα ἀρχίζουνε νὰ τρεμολάμπουν ἀπ' τὰ βράχια·
ἡ μέρα ἢ μεγάλη σιγοσβήνει·
ἀργά, ἀργά καὶ τὸ φεγγάρι ἀναβαίνει·
γύρω, τὸ πέλαγος βογγάει μὲ πολλὰς φωνές.
Ἐλάτε, φίλοι μου, δὲν εἶναι καὶ πολὺ ἀργά
μέσ' στοὺς ἀνέμους νὰ ριχτοῦμε
καινούργιο κόσμον ἀναζητώντας.
Σπρῶξτε τὸ καρὰβι, πᾶρτε θέση στὸ σκαριμό,
καὶ μὲ κουπί γερὸ κτυπάτε τ' ἀφρισμένο κύμα.

Γιατὶ σκοπὸς μου εἶναι ν' ἀρμενίσω
πέρα κ' ἀπ' τὴ δύση κ' ἀπ' ἐκεῖ πὸν λούζονται τ' ἀστέρια,
ὡς νὰ μὲ βρεῖ ὁ θάνατος.

Μπορεῖ οἱ θύελλες νὰ μᾶς καταποντίσουν·
μπορεῖ ὅμως νὰ φτάσουμε στὰ Μακάρια Νησιά,
καὶ ν' ἀπαντήσουμε ἐκεῖ τὸ Μέγα Ἀχιλλέα
πὸν κάποτε εἴχαμε γνωρίσει.

Ἄν καὶ πολλὰ μᾶς φύγανε, πολλὰ μᾶς ἔχουν μείνει·
καί, ἂν καὶ πιά δὲν εἴμαστε ἡ δύναμη ἐκείνη
πὸν τρᾶνταζε καὶ οὐρανὸ καὶ γῆ σὲ μέρες περασμένες,
εἴμαστε ὅμως ὅλοι μας δοκιμασμένες καρδιές ἡρώων,
ἀδυνατισμένοι ἀπ' τὸ χρόνον καὶ τὴ μοῖρα,
μὰ δυνατοὶ σὲ θέληση γιὰ νὰ ἀγωνιστοῦμε,
ν' ἀναζητήσουμε, νὰ βροῦμε,
καὶ νὰ μὴ νικηθοῦμε.

Μετ.: Δ. Μ. ΣΚΕΤΤΟΣ

ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΛΑΤΡΕΜΕΝΟΥ ΜΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΝΙΚΟΛΑ

Τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἑλληνα τὴ φλόγα
χιλιάδες μίλια πέρα ἀπ' τὴν πατρίδα μου τραγουδῆσα.
Τοῦ ἡλίου τοῦ Ἀφρικάνικου ψήνει τὰ κόκκαλά μου ἡ φλόγα τώρα.
Θεέ μου! νὰ ταν βολετὸ στὸ χωριουδάκι μου ν' ἀναπαυόμουν κάποιαν ὥρα.

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΤΟΜΟΥ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΕ ΕΞΗ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΕΜΠΝΕΥΣΜΕΝΑ ΑΠΟ ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΤΟΥ ΦΡΕΙΔ. ΣΟΠΕΝ

Γιὰ κείνο πού διαβάξει τὰ ποιήματα χωρὶς νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του διόλου τὴ μουσικὴ ἢ εἰκόνα πού δίνει ὁ ποιητὴς εἶναι τόσο ἀνάγλυφη, τόσο ζωντανὴ καὶ παραστατικὴ, πού δημιουργεῖ ἀμέσως στὴ φαντασίᾳ τοῦ ἀναγνώστη τὴν εἰκόνα, ὅπως τὴν συνέλαβε ὁ ἴδιος ὁ ποιητής. Ἄν ἀκούσῃ μετὰ τὴ μουσικὴ δύσκολα θὰ κατορθώσῃ νὰ ξεφυγῇ ἀπὸ τὴ σχηματισμένη πιά εἰκόνα τὴν ὅποια θὰ καταστήσῃ ἀκόμη πιὸ ἔντονη καὶ πιὸ ζωντανή ἢ θεσπέσια μελωδία τοῦ ἀθάνατου βάρδου τῆς Πολωνίας.

Γιὰ κείνον ὅμως πού ξέρει τὴ μουσικὴ, πού τὴν ξέρει καλὰ καὶ ἔχει σχηματισμένη πιά στὸ μυαλό του καὶ στὴν ψυχὴ του τὴν εἰκόνα πού τοῦ δίνει τὸ ἀκουσμα τοῦ κάθε κομματιού, δυὸ πράγματα μπορεῖ νὰ συμβοῦν: Νὰ συμφωνῇ μὲ τὸ ποίημα, νάχη δηλ. κ' αὐτὸς σχηματισμένη πιά τὴν ἴδια ἐντύπωση ἢ παρόμοια, ἢ νὰ μὴ συμφωνῇ, ἀλλὰ καὶ τότε δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλείσῃ σὰν λανθασμένη τὴν ἐντύπωση πού ἐδημιούργησε τὸ ποίημα ἀπλῶς καὶ μόνο ἐπειδὴ διαφέρει ἀπὸ τὴ δική του. Ὁ καθένας εἶναι φυσικὸ νὰ δέχεται τοὺς ἤχους μὲ τὸν δικό του ξεχωριστό τρόπο καὶ φυσικὸ εἶναι νὰ τοὺς αἰσθάνεται, νὰ τοὺς ἀναλύῃ καὶ νὰ τοὺς μεταφράξῃ σὲ πεζὸ λόγο ἢ σὲ ποίηση κατὰ τὸν δικό του τρόπο.

Στὸ Prelude ἀρ. 20 ὅπου εἶναι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διάχυτη ἢ τραγικὴ ἀτμόσφαιρα κάποιας κηδείας, ὁ ποιητὴς βλέπει τὸν ἥρωα νὰ περνᾷ σπάζοντας καὶ τὰ βράχια ἀκόμη. Προχωρεῖ - προχωρεῖ γιὰ νὰ φθάσῃ τέλος σὲ κάποιο σημεῖο ὅπου σταματᾷ καὶ ξεψυχᾷ. Αὐτὸ τὸ ἐξαισιοπαιτισμὸ τοῦ τέλους δίνει τὴν στερεὴν ἀνάσα τοῦ ἥρωα πού φύγει, χάνεται. Τὸ Prelude δίνει τὴν ἐντύπωση κηδείας σ' ὅποιον τὸ ἀκοῦει, καὶ μάλιστα κηδείας ἐνὸς ἥρωα πού στὸ τέλος πεθαίνει κ' ἡ μνήμη του.

Γιὰ τὴν Μαζούρκα ἔργον 68 ἀρ. 2 ὁμολογῶ πὼς ποτε δὲν σχηματίσα ἀκούοντας τὴν τὴν ἐντύπωση τοῦ κομμένου τριανταφύλλου. Στὴν φαντασίᾳ μου ἔβλεπα πάντα κοπέλλες ὁμορφες πολὺ ὁμορφες μὲ λυγροὴ κορμοστασίᾳ νὰ χορεύουν μὲ χαϊδευτικὴ

προκλητικότητα καὶ ἀνικανοποίητο ἐρωτισμὸ. Ὅσοτόσο τὸ κομμένο τριαντάφυλλο πού καρφώνεται στ' ἀγκάθι του καὶ πάλι κατεβαίνει χορεύοντας ὅπου τοῦ κόβεται ἡ πνοὴ καὶ σκορπίζει πέρα, εἶναι τὸ δημιούργημα τῆς ὄνειροφαντασίας τοῦ ποιητῆ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν ἐξαισία μουσικὴ αὐτῆς τῆς μαζούρκας. Γιατὶ ὄχι;

Συμφωνῶ ὅμως στὴ Μαζούρκα ἔργον 68 ἀρ. 3 μὲ τὸν ποιητὴ. Ἐκείνο τὸ ποίημα δίνει ἀκριβῆ, ἀκριβεστάτη, εἰκόνα τῆς μουσικῆς. Ὁ γοργὸς ρυθμὸς σοῦ δίνει συνεχῶς τὴν ἐντύπωση χορευτικοῦ ὄργασμου. Ἡ ζωὴ τί ἄλλο μπορεῖ νάνα παρὰ χορὸς, γλέντι καὶ χαρὰ;

Τὰ κρεμεζιά φουστάνια, οἱ ἄσπρες καρδελλίτσες
π' ἀνεμοδέρνονται σὰν ἀσημιὰ ζαμπάκια,
κουμπιὰ χρυσὰ σὰν παιδικὲς μυτίτσες
ἄστρα διαμάντια στὰ ποδάρια τὰ
γυθάκια.

Ἄλλο ἀπὸ λάμψι κ' ὁμορφιὰ τί νάχη
τάχα
ἢ γλυκαμένη αὐτὴ ζωὴ; Ἄνθους λειβάδια
δάση χλωρὰ, γιालοὺς φτερά μονάχα
τοῦ νοῦ καὶ τῶν ματιῶν καὶ τῆς καρδιάς
μας χάδια.

Πολὺ παράξενη ἢ ἱστορία τῆς ἀκτίδας στὸ Νανούρισμα. Ὅσο καὶ νὰ προσπαθῶ δὲν μπορῶ νὰ συνταιριάσω τὸ ποίημα μὲ τὴ μουσικὴ. Ἡ ἐντύπωση πού μοῦ δημιούργησε τὸ Νανούρισμα, ὅταν τὸ πρωτάκουσα καὶ πού ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ ἢ ἴδια, εἶναι μιᾶς φεγγαρόλουστης ἡσυχῆς νύχτας, ὅπου διασιωποῦν καὶ μόνο στ' ἥρεμα νερὰ τῆς λιμνοῦλας μιὰ μικρὴ βαρκούλα κουνιέται ἀνεπαίσθητα καὶ μέσα ἐνός νεὸς ἐρωτευμένους προσπαθεῖ νὰ ἀποκοιμηθῇ τὴν ἀγαστημένην του μὲ τὴν μουσικὴ τῶν φιλημάτων του καὶ τοὺς κτύπους τῆς καρδιάς του. Μάρτυρες τὰ δένδρα γύρω στὴ λιμνοῦλα, πού τὰ σιγολένε μεταξύ τους. Τὴν ἀκτίδα ἐγὼ τὴ βρῖσκω σὲ τοῦτο. Πρέπει νάχε βουτήξῃ σὲ φεγγαρακτίδα τὴν πέννα του ὁ Κύκνος τῆς Πολωνίας γιὰ νὰ γράψῃ τίς αἰθέριες αὐτὲς γραμμές.

Σίγουρα τὸ πιὸ πετυχημένο κ' ἀπὸ τὰ ἔξῃ αὐτὰ ποιήματα εἶναι τὸ Σκέρτσου ἀρ. 2. Τόσο πετυχημένο πού ὁ κάθε στί-

χος έχει τὴ δική του θέση στὴ μουσική. Χορὸς! Χορὸς μὲ τὸ γερὸ ποδάρι, χορὸς μὲ τὸ σπασμένο τὸ τακούι, χορὸς μὲ τὸ λαβωμένο τὸ ποδάρι. Ἀποθέωση τοῦ χοροῦ.

Κι' ἀπ' τὸ χορὸ φωτιά τ' ὠραῖο ποδάρι
παίρνει
πίσσα κι' ἀνάθει καὶ δαδί τις σπίθες ρίχνει
τὴν πυρκαγιά παντοῦ, θουὸν τὴ λάμψη
φέρει
τῆς γῆς τὰ εἶδη, τῆς καρδιάς τὰ εἶδη
δείχνει.

Κι' ἀπόσβυσε στὴν κούραση. Σὲ κάποιον
χέρι
(ἦταν βελοῦδο; δεῦτερη φωτιά; γιὰ
κρήνη;)
σὲ κάποιον χέρι πέφτει σὰν τὸ πεφταστέρι
κι' ἀποκοιμήθηκε ὅπως οἱ χιονᾶτοι κρίνοι.

Ἡ «Μπαλλάντα στὸν ἄερα τῆς μεγάλης Πολωνέζας» εἶναι ἀσφαλῶς ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴ μουσικὴ τοῦ μεγάλου ποιητῆ τοῦ πιάου. Εἶδε ὅμως τὸ φῶς — καὶ γι' αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι γραμμένη μὲ τόσο ἐνθουσιασμὸ — στὶς τρομερὲς ἐκείνες μέρες τῆς Κυπριακῆς Ἀντίστασης ὅπου ἡ φαντασία τοῦ ποιητῆ εἶχε ἔξω ἀπὸ τὴν πολεμικὴ ἀτμόσφαιρα, ποὺ δημιουργεῖ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἡ μουσικὴ, χειροπιαστὴ καὶ ὀλοζώντανη καὶ τὴν ἀντίσταση τῶν παλληκαριῶν τῆς Ε.Ο.Κ.Α.

Ἡ φαντασία ἐσμίξε μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ ἔδωκε ἐτούτῃ τῇ μπαλλάντα ποὺ τὴν χαρακτηρίζει ὅτι ἀκριβῶς χαρακτηρίζει καὶ τὴ μεγάλη Πολωνέζα. Ἀγωνιστικὴ διάθεση γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς πολυπόθητης λευτεριάς, ἀναβρασμὸς ψυχικὸς καὶ ἀγωνία τῆς καρδιάς ποὺ ἀναμένει δικαιοσύνη καὶ λευτεριά. Ὁραματισμὸς τῆς εἰρήνης μετὰ τὸ τέλος τοῦ

ἀγῶνα, μᾶς εἰρήνης τραγουδημένης ἀπὸ μυριάδες στόματα, τόσο ὁμορφα καὶ τόσο ἀπλᾶ, ὥστε νὰ σκορπίξῃ εἰρήνη συγκινήσεως καὶ ἀπόλυτη χαρὰ στὴ ψυχὴ. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ζήσῃ αὐτὸ τὸ χρυσὸ ὄραμα πρέπει πρῶτα νὰ γίνῃ ἡ ἐξέγερση, νὰ φουντώσῃ ὁ ἀγῶνας, νὰ ποτιστῇ ἡ διψασμένη γῆ μὲ τὸ αἷμα τῶν ἡρώων παιδιῶν τῆς γιὰ νὰ θρέψῃ κατόπιν τὸ δέντρο τῆς λευτεριάς.

Τὰ παραπάνω ποιήματα παρμένα ἀπὸ τὶς ποιητικὲς συλλογὲς τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη «Ἀποθεώσεις καὶ Χορικά», — στὶς Μουσικὲς σπουδὲς — «Οἱ ὠδὲς τῶν ταπεινῶν πλασμάτων» — στὴ σειρά τῶν Μουσικῶν Ἀνασυνθέσεων — καὶ στὸ «Πάθος γιὰ ἓνα λεύτερο οὐρανό», εἶναι ἓνας μικρὸς ἀριθμὸς ἀπὸ τὶς ὅλως ἐνδιαφέρουσες αὐτὲς μουσικὲς ἀνασυνθέσεις ὅπου διάφορα ἔργα τῶν Σιοῦμαν, Μουσόρσκι, Φωρῆ, Ντέ Φάλλα, Μπραμς, Γκιονῶ, Σμπιτόβεν, Μότσαρτ, Ντεπισσὺ, Σιμπέλιους, Σιούπερτ, Στράους, Καλομοίρη, Καζαζόγλου καὶ ἄλλων, μεταφέρονται σὲ στίχους, δίνοντας ἔτσι τὴν ἀντίδραση ποὺ τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα αὐτὰ ἐδημιούργησε στὴν μουσικο-εὐαίσθητη ψυχὴ τοῦ ποιητῆ.

Μάλιστα δικαίωμα ἀπόλυτα μὴ κρίση τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Μανώλη Καλομοίρη γραμμένην στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» τόμος 16, 1951, γιὰ τὶς «Ὠδὲς τῶν ταπεινῶν πλασμάτων» ὅπου τελειώνει τὸ σημεῖμά του μὲ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «Δὲν ξέρω μάλιστα ἂν δὲν μπορούσαν νὰ παρακινήσουν κανένα μουσικὸ νὰ τὶς ἀναμελοποιήσῃ ξαναπαίροντας ἀνάστροφα τὴν ἐμπνευση τοῦ ποιητῆ».

ΛΟΥΛΟΥ ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ

ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΑ ΜΝΗΜΑΤΑ

Ἡ Μουσικὴ ποὺ τόνιζε τοὺς μυστικούς σκοποὺς
τοῦ Λυτρωμοῦ δὲν σίγησεν ἀκόμα,
πλανᾶται γύρω μας κι' ἀκοῦμε τὶς αἰθέριες τῆς μολπὲς
ποὺ βγαίνουν ἀπ' τὰ μνήματά σας
κι' ἀναρριγοῦμε στ' ἀκουσμά τους.
Μαζὺ μὲ τῶν χελιδονιῶν τ' ἀσκλάβωτα πετάγματα
ποὺ ὅλο σπαθίζουε τὸν γαλανὸ οὐρανὸ
μὴ ἄνοιξη προμηνῶντας καρποφόρα
μὲ τοὺς λευκοὺς ἀνθούς τῆς μυγαδαλιᾶς
ποὺ πρῶτα στολίσαμε τὰ βάζα τῆς καρδιάς μας
ἀκαρτεροῦμε νὰ μαζέψουμε
τὸν ὄρμιο καρπὸ ποὺ ριζοβόλησε
στὴν γόνιμη τὴ μήτρα τῆς ζωῆς.

ΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΛΟΓΙΣΜΟΙ

Δέν μπορούσε νά μείνη άπαρατήρητη ή τεράστια σημασία πού έχουν οί άποφάσεις τής Τρίτης Παναφρικανικής Συνδιάσκεψης πού συνεκλήθη τελευταία στό Κάιρο. Μαζί μέ τόσες άλλες άποφάσεις τ' Άφρικανικά Κράτη πού δίπλα τους στέκουν όλα τ' Άραβοασιατικά μέ άσημαντες έξαιρέσεις άποφάσισαν μεταξú άλλων γιά τήν πλήρη άπελευθέρωση όλων τών Άφρικανικών χωρών πού βρίσκονται ακόμα κάτω από τόν άποικιακό ζυγό καί ψήφισαν γιά τήν καταπολέμηση τών τελευταίων ύπολειμμάτων του ήμπεριαλισμού γιά τήν πολιτική καί κοινωνική αναγέννηση, τήν ενότητα καί τήν άλληλεγγύη τών Άφρικανικών χωρών.

Ό άποικισμός σ' όλες του τίς μορφές δέχεται τά τελευταία πλήγματα στην Άφρική στην όποία συντελείται μιά κοσμογονία. Η Μαύρη Ήπειρος ξυπνάει άπ' τό λήθαργο πού τή βύθισε τόσα χρόνια ή καταδυνάστευση, ή σκλαβιά καί οί άλυσιδες. Οί Λαοί άνοίγουν τά μάτια τους κ' άτενίζουν τήν Δευτέρα καί τή Γνώση.

Λαοί, πού ένετόπισαν τίς αιτίες τής συμφορής τους καί άποφάσισαν ν' άπαγκιστρωθούν από τήν οικονομική, πολιτική καί πνευματική δεσποτεία ενός φθίνοντος κόσμου. Ήταν καιρός· ανάμεσα στό «λουλούδια» του πολιτισμού πού έρχόντουσαν από ένα κόσμο παρηκμασμένο ήταν καί πολλές έχιδνες. Άνάμεσα στίς ποικιλώνυμες όργανώσεις, τά φιλανθρωπικά ιδρύματα καί όργανισμούς καί τούς τόσους τυχοδιώχτες ήταν καί πολλές παγίδες καί άπάτες. Οί Λαοί τής Άφρικής θέλουν νά ζήσουν ελεύθεροι. Νά πιάσουν οί φόροι ύποτελείας στό Λονδίνο, τό Παρίσι, τίς Βρυξέλλες καί άλλες πρωτεύουσες. Αυτές οί πρωτεύουσες κ' άλλες πολλές μέ ό,τι αντιπροσωπεύουν, αυτές οί πόλεις μέ τά όραία βουλεβάρτα, τά πάρκα, τά λουλούδια, τά παλάτια, τά Μουσεία, αυτές οί πόλεις μέ τίς τόσες άνέσεις είναι κτισμένες κατά μέγα μέρος μέ τόν μόχθο, τόν

ιδρώτα καί τόν πόνο του έγγρωμου άνθρώπου.

Η προκοπή τών Λαών τής Άφρικής σ' όλους τούς τομείς κ' ή πνευματική τους καλλιέργεια πρέπει νάναί άποτέλεσμα τών δικών τους παρορμήσεων, τών δικών τους στοχασμών, τών δικών τους προσανατολισμών κ' όχι νά τους τά ύπαγορεύει ό εισβολέας. Νά πάρουν ό,τι καλό καί έξιο προσφέρει ή παγκόσμια Γνώση, ή διανόηση κ' ή τεχνική κ' όχι ό,τι τους προσφέρει ή σκοπιμότητα του Δυνάστη. Νά κτίσουν τόν δικό τους πολιτισμό βασισμένο στίς συνθήκες καί τίς πνευματικές καί υλικές τους ανάγκες. Ένα πολιτισμό προσανατολισμένο στην ιδέα μιάς παγκόσμιας κοινότητας κρατών πού ζούν ειρηνικά, πού συνεργάζονται, πού δέν ύποσκάπτει τό ξύνα τά θεμέλια του άλλου κ' όπου ό λευκός δέν έκμεταλλεύεται τόν έγχρωμο κ' ούτε τόν θεωρεί ύποζύγιο άλλú ίσο.

Αυτό τό άντρίκιο πνεύμα πού πλημμυρίζει τήν Άφρική καί τήν Άσία, αυτή ή συμπυκνωμένη δύναμη γιά τήν πρόοδο καί τό σπάσιμο κάθε άλυσιδας, αυτό τό πνεύμα πού κάνει τούς σκυφτούς νά όρθώνονται, τούς πονεμένους νά γεμίζουν έλπίδα καί στούς βασιανισμένους χύνει βάλσαμο, αυτό τό πνεύμα πού γίνεται δουλειά κ' άγώνας, δημιουργία καί θεμέλιωμα, πού γίνεται ακόμα μαστίγιο πού πέφτει άλύπητα στίς σάρκες του Δυνάστη, πού γίνεται δύελλα καί συγκλονίζει τούς Πύργους του ήμπεριαλισμού καί του άποικισμού, δέν μπορεί νά μη συγκλονίζει κ' έμάς στην Κύπρο...: Ένα Λαό πού τόσα χρόνια νούώσαμε τήν μπότα του Δυνάστη καί πού ακόμα δέν άποκαρυνθήκαμε άπ' τούς στοαγαλιστικούς έναγκαλισμούς του. Αυτή ή μικρή Γη μέ τήν μεγάλη καρδιά, ή ποτισμένη μέ τό αίμα τών παιδιών της πού ακόμα δέν στέγγωσε, καί από τόν ιδρώτα τών ανθρώπων της, αυτή ή Γη μέ τίς λαχτάρες καί τούς πόθους της γιά μιά καλύτερη αύριο δέν μπορεί νά μείνη άσυνκίνητη μπροστά στην έποποιά πού συντελείται δίπλα της.

Χαιροετίζουμε τούς Μούρους, τούς Μπρούζινους καί τούς Κίτρηνους άδελ-

φους μας τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου, μᾶς συγκινεῖ τ' ὄραμά τους, παραστέκουμε δόλοψυχα στὸν ἀγῶνα τους, μετέχουμε στὸς διαλογισμοὺς καὶ τοὺς πόθους τους. Τ' ὄραμα τῆς λευτεριάς, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς παγκόσμιας εἰρήνης δονεῖ καὶ τὴν δική μας ψυχὴ. Τοὺς στέλουμε τὴν ἀγάπη μας καὶ τοὺς ἀπλόνοουμε ἀδελφικὰ τὸ χέρι.

ΤΑΚΗΣ Γ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

ΜΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΗΝ ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΣΑ

Μὲ ἐξαιρετικὴ συγκίνηση ἀνέβηκα τὰ σκαλιά τοῦ σπιτοῦ ποὺ ἔζησε τὰ τελευταῖα του χρόνια ὁ μεγάλος μας ποιητὴς Κωστῆς Παλαμᾶς, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ συναντήσω τὴν Μυρτιώτισσα, κατόπιν ἀπὸ μιά τηλεφωνικὴ διευθέτηση τοῦ Πρακτορείου Πνευματικῆς Συνεργασίας ποὺ ἀκούραστα διευθύνει ὁ Μάριος Βαϊάνος.

—Ἡ διαμονὴ μου, αὐτοὺς τοὺς μῆνες, στὸ σπίτι ποὺ ἔζησε τὰ τελευταῖα του χρόνια ὁ μεγάλος μας Παλαμᾶς, μοῦ εἶπε ἡ διαλεχτὴ μας ποιήτρια, εἶναι μιά μεγάλη παρηγοριὰ γιὰ μένα. Δὲ θὰ σᾶς κρύψω ὅτι εἶμαι βαθειὰ θλιμμένη, ἀπαρηγόρητη θὰ ἔπρεπε νὰ πῶ, γιατί πλησιάζουν τὰ μνημόνια τοῦ ἀκριβοῦ μου παιδιοῦ. Μιά ἀπὸ τὶς ἐργασίες ποὺ σκοπεύω νὰ κάμω, θὰ εἶναι νὰ μαζέψω γι' αὐτὸν ὅτι ἔχει γραφτῆ καὶ νὰ τὰ ἐκδώσω σὲ ξεχωριστὸ τόμο.

Τῆς μιλῶ γιὰ τὴν ἐπίσκεψή τοῦ παιδιοῦ τῆς, τοῦ ἠθοποιοῦ Γιώργου Παπᾶ, στὴν Κύπρο, γιὰ μερικὰ δημοσιεύματα σχετικὰ μὲ τὴν παραμονὴ του ἀπὸ τὸν κ. Φοῖβο Βράχα καὶ ἄλλους, καὶ περιμένει γεμάτη συγκίνηση ν' ἀκούσῃ περισσότερα. Μετὰ μπαίνει μεταξὺ μας μιά σιωπὴ τὴν ὁποία γεμίζει μιά θανάσιμη λύπη. Γιὰ νὰ σπάσω τὴ σιωπὴ, τὴν ρωτῶ τί σκέφτεται νὰ γράψῃ.

—Πρῶτα ἓνα μεγάλο ποίημα γιὰ τὸν γιὸ μου, ὅπως τοῦ ταιριάζει. Κάτι σὰν μπαλλάντα. Ἦταν γιὰ μένα τὸ καλύτερο ἔργο τῆς ζωῆς μου. ἔβλεπε τὴν τέχνη μέσα στὸ αἷμα του. Μπορῶ νὰ πῶ ὅτι καὶ ἐγὼ πολὺ τὸν ἐβοήθησα μὲ τὴν ἐnthάρρυνση ποὺ τοῦ ἔδωσα. Τὸ σπίτι μας, διαπνεόταν πάντα ἀπὸ φιλοπόροδες ιδέες, καὶ ἦταν ἀνοιχτὸ στὴ μόρφωση καὶ τὴν τέχνη. Ἐκεῖ, στὸν τοῖχο, εἶναι μιά φωτογραφία δική του. Εἶναι πολὺ πετυχημένη. Τὴν εἶδα σ' ἓνα φωτογρα-

φειο, τὴν ἐξήγησα, καὶ μοῦ τὴν ἔδωσαν. Περιμένω νὰ γράψω κάτι, μέσα στὸ ὁποῖο νὰ βάλω ὅλο μου τὸν σπαραγμὸ πὸς ὅλο μου τὸν πόνο. Μὲ τὴν διαφορά πὸς δὲν μπορῶ ν' ἀρχίσω τώρα. Ἡ πέννα μένει φυλακισμένη στὰ χέρια μου, καὶ αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ ἀπακούσουνε στὴ θέλησή μου. Ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα εἶναι τόσο πρόσφατα ἀκόμα, τὰ αἰσθάνομαι τόσο ἔντονα, ποὺ πρέπει νὰ περάσῃ πολὺς καιρὸς γιὰ νὰ κατορθώσω νὰ δώσω κάτι. Μοῦ μιλά καὶ πάλι γιὰ τὸ παιδί τῆς, γιὰ τὴν τέχνη του, γιὰ τὴν ἀπόγνωση τῆς ἀπὸ τὸν ἀπροσδόκητο χαμό του.

—Τόσο ποὺ δὲν μπορῶ νὰ μένω σ' ἓνα σπίτι. Πρέπει νὰ μετακινούμαι διαρκῶς.

Μοῦ ξαναμιλά γιὰ τὴν παρηγοριὰ ποὺ γοιθῆει νὰ μένει αὐτὸν τὸν καιρὸ στὸ σπίτι ποὺ πέθανε ὁ Παλαμᾶς.

—Τὸν ἐχτιμούσαμε ὅλοι, λέει, ιδιαίτερα ἐγὼ τὸν ἀγαποῦσα πολὺ. Μ' ἐχτιμοῦσε καὶ αὐτός. Ἡ παρουσία τῆς προσωπικότητας καὶ τῆς τέχνης του, γεμίζει τὰ πὸς εὐτυχισμένα χρόνια τῆς ζωῆς μου.

Ἡ Μυρτιώτισσα εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους ἐκπροσώπους τῆς παλιᾶς ἐκείνης ἐποχῆς τῆς ποίησης, ποὺ μεσουρανοῦσε γύρω ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ Παλαμᾶ, γι' αὐτὸ ἡ γνώμη τῆς γύρω ἀπὸ τὰ σύγχρονα προβλήματα ἔχει βαρύνετα. Τὴ ρωτῶ τί σκέφτεται γιὰ τὴν μοντέρνα τέχνη καὶ τίς νεώτερες τάσεις στὴν ποίηση, μὲ τὴν ἀνάπτυξη ποὺ ἐπῆραν αὐτὲς στὰ μετακατοχικὰ χρόνια.

—Τὶς περισσότερες φορὲς οἱ ποιητικὲς συλλογὲς ποὺ μοῦ ἔρχονται, μοῦ εἶναι ἀκατανόητες. Εἶναι γεμάτες λέξεις, λέξεις, λέξεις, ὅπως λέει ὁ Σαίξπηρ. Κάποτε ὅμως ἔρχονται καὶ συλλογὲς ποὺ κάτι ὑπόσχονται. Ἐχῶ προσέξει μερικοὺς νέους ποιητὲς ποὺ συνεχῶς ἐξελίσσονται. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι βέβαιο πὸς κάτι θὰ δώσουνε στὸ μέλλον. Νομίζω πὸς τώρα εἶναι δύσκολο ἡ ἀξιολόγηση, ὁ χρόνος θὰ τοὺς τοποθετήσῃ. Γενικά, χωρὶς νὰ καταδικάζω τὴν ἀνανέωση τῆς τέχνης μὲ τὴν μοντέρνα τεχνολογία, δὲν εἶμαι καὶ πολὺ αἰσιδοξοῦ. Εἶναι βέβαιο πὸς τώρα λείπουν ποιητὲς τῆς ἀξίας ἐνὸς Παλαμᾶ καὶ ἐνὸς Σικελιανοῦ.

Μπροστὰ μας εἶναι μερικὲς συλλογὲς νέων ποιητῶν.

—Οἱ νέοι μας ποιητὲς, μοῦ στέλλουν τίς συλλογὲς τους, μὰ πόσες νὰ προλάβω! Φαίνεται ὅτι ἔχει παρεξηγηθῆ ἡ ἀξία τῆς τέχνης, μὲ τὸν ὄγκο τῆς παρα-

γωγής. Διαβάζω στα πεταχτά. Οί περισσότερες δὲν λέγουν τίποτε, μὰ ὑπάρχουν καὶ μερικὲς πού καίτι ὑπόσονται.

Καθὼς ἀντιλαμβάνομαι πὼς ἔχει περῶση ἡ ὥρα, τὴ ρωτῶ τί εὐχὴ ἔχει νὰ δόσῃ γιὰ τὴν Κύπρο.

—Νὰ βρῆ σύντομα τὸν ἑαυτὸ της, καὶ νὰ μείνῃ πιστὴ στὸ ἀθάνατο Ἑλληνικὸ πνεῦμα. Παρακολουθούσαμε κ' ἔμεις τὸν πόνο καὶ τοὺς ἀγῶνες της, κ' ὅς εἰμεθα κάπως μακριὰ γιὰ νὰ ὑποφέρουμε ὅπως ἐσεῖς. Περάσατε τόσα πολλά! Εἰμεθα ἰ ἔμεις ἀπ' αὐτοὺς πού ἔσκηναν στὸ ράδιο μὲ παραγμὸ στὴν καρδιά, γιὰ νὰ μάθουμε καίτι νεώτερο γύρω ἀπ' ἐκεῖνα τὰ παιδιά, τὸν Καραολὴ καὶ τὸν Δημητρίου, κ' ἀργότερα γιὰ ἄλλους τοὺς ἄλλους.

Ἡ παραμονὴ μου ἔχει κρατήσῃ ἀρκετὴν ὥρα. Ἀποχαιρετῶ τὴν ἐκλεχτὴ μας ποιήτρια Μυριτώπισα συγγραμμένος, κατεβαίνω τὶς σκάλες, καὶ σταματῶ στὴν πόρτα γιὰ νὰ ξανακιντῶ τὴν πλάκα πού μαρτυρᾷ ὅτι ἐδῶ ἔζησε τὰ τελευταῖα του χρόνια ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς νεώτερης Ἑλλάδος». Ἀποχαιρετῶντας καὶ τὸ σπίτι, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀποχαιρετῶ ἕναν παλιὸ κόσμο πού σβήνει.

ΔΩΡΟΣ ΧΡΙΣΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΟΝ ΚΑΡΑΒΑ

Μιὰ ομάδα φιλοτέχνων ἀπὸ τὴν κομπόλη τοῦ Καραβᾶ ἀνέλαβε μιὰ ἀξιοποιεῖται πρωτοβουλία: Τὴν ἴδρυση Μουσείου Λαϊκῆς Τέχνης στὸν Καραβᾶ καὶ τὴν προαγωγή τοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὴν τέχνη γενικά. Εἰδικότερα οἱ σκοποὶ τῆς ὁμάδας αὐτῆς εἶναι ἡ περισυλλογὴ καὶ διαφύλαξη ἔργων Λαϊκῆς Τέχνης, παλαιᾶς καὶ σύγχρονης, κειμηλίων, λαογραφικοῦ ὕλικου, διαλέξεις γιὰ καλλιτεχνικὰ ζητήματα, ἴδρυση μουσείου λαϊκῆς τέχνης, πινακοθήκης, βιβλιοθήκης κλπ.

Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ εἶχε μιὰ, ὡς ἀνεμένετο, ἐξαιρετικὴ ἀπήχηση στὴν κοινότητά τοῦ Καραβᾶ πού ἐξεδήλωσε προθυμία νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κίνηση αὐτὴ πού εἶναι καθαρὰ πολιτιστικὴ κ' ἀσχετὴ τελείως μὲ τὴν πολιτικὴ ἥδη πολλὰ πρόσωπα παρεχόμενα ἀντικείμενα Λαϊκῆς Τέχνης στὴν ὁμάδα. Κι' ὁ Καραβᾶς καθὼς κ' ἡ γύρω περιοχὴ εἶναι πλούσιος σὲ ἔργα λαϊκῆς Τέχνης, σὲ λαογραφικὰ ὕλικα κλπ. Ἦδη

συνεστήθη προσωρινὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ.κ. Τ. Φυλακτοῦ, Π. Καλαβᾶ, Κ. Χ' Στεφάνου καὶ Ἡρ. Χ' Δαμιανοῦ, πού ἀνέλαβε νὰ φέρῃ σὲ πέρας τὴν προκαταρκτικὴ ἐργασία. Ἡ εὐγενικὴ αὐτὴ προσπάθεια εἶναι ἕνα πρωτοποριακὸ τόλμημα πού ἀποτελεῖ παράδειγμα πρὸς μίμηση κ' ἀπὸ ἄλλες κοινότητες τοῦ νησιοῦ μας μικρότερες ἢ μεγαλύτερες. Λέμε τόλμημα γιὰτὶ ξεκινάει χωρὶς πόρους, μὲ κινήτρια δύναμη τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν μελῶν του. Μὲ τὴν λαμπρὴ αὐτὴ χειρονομία ἡ ὁμάδα τοῦ Καραβᾶ ἐπιθυμεῖ νὰ προωθήσῃ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν τέχνη, νὰ καλλιεργήσῃ τὸ πολιτιστικὸ αἰσθητήριο τῶν μελῶν της καὶ τῆς κοινότητος γενικά· καὶ δὲν ἔχει μόνο σκοπὸ της νὰ παρουσιάσῃ μιὰ βιβρίνα Λαϊκῆς Τέχνης ἀλλὰ καὶ τὴν ζωντανὴ κ' ἀέννητη προσπάθεια πρὸς τὶς ἀνωκατευθύνσεις μὲ διαλέξεις, ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, μὲ συνεργασία μὲ παρόμοιους ἄλλους ὁργανισμοὺς κλπ.

Ἡ πρωτοποριακὴ αὐτὴ προσπάθεια εἶναι ἕνα παρήγορο μήνυμα πού μᾶς ἔρχεται ἀπ' τὴν ἀγνὴ ὑπαίθρο τῆς Κύπρου μέσα στὴν ἀνεμοζάλη καὶ τὴν στειρότητα τῶν καιρῶν μας. Εἶναι μιὰ ἐλπιδοφόρα κίνηση πού πρέμει ὅλοι οἱ ἀρμόδιοι νὰ τὴν κοιτάξουν μὲ στοργὴ καὶ γιὰτὶ ἀποβλέπει σ' ἕνα ἀνώτερο σκοπὸ καὶ γιὰτὶ τονίζει τὴν πνευματικότητά τοῦ λαοῦ μας καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ πρὸς τὸ «ῶραῖο, τὸ μεγάλο καὶ τὸ ἀληθινό».

ΤΑΚΗΣ Γ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΡΕΝΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

Δὲν ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν κριτικὴ καὶ τὸ σημεῖωμα αὐτὸ γιὰ τὸ «Γρασαδόρο καὶ τὰ Χειρόγραφα τοῦ Max Tod» δὲν εἶναι κριτικὴ. Εἶναι οἱ ἐντυπώσεις ἑνὸς πού (καλὰ ἢ κακὰ) ἀσχολεῖται κ' ὁ ἴδιος μὲ τὸ διήγημα καὶ πού δὲ μπόρεσε νὰ κλείσῃ τὸ νέο βιβλίο τοῦ Ρένου Ἀποστολίδη χωρὶς νὰ πῆ καὶ στοὺς ἄλλους τί ἔνωωσε ἀπ' τὸ διάβασμά του.

Τί ἔνωωσε λοιπόν; Τράνταγμα ἔνοιωσα. Τὸ γράμμα καὶ στὸ Ρένο, τὸ ἐπαναλαμβάνω κ' ἐδῶ, πὼς ὁ «Γρασαδόρος καὶ τὰ Χειρόγραφα τοῦ Max Tod» εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὰ μεγάλῃ προσφορά στὴ σύγχρονη Ἑλληνικὴ πεζογραφία, εἶναι προπαντὸς μιὰ «καινούργια» προσφορά. Ἐχουμε κάνει κατάχρηση τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς φράσεως «ἀνοίγει καινούργιους δρόμους», τόσο πού ἔχει χάσει τὴ σημασία της. Γι' αὐτὸ καὶ φοβάμαι τῶρα πού τὴ χρησιμοποιῶ γιὰ τὸ «Γρασα-

δόσο» γιατί καμιά τετοιμμένη φράση δὲ θάθελα νὰ χρησιμοποιήσω γιὰ ἓνα βιβλίο πὸν ἀκριβῶς τίποτα τετριμμένο ἢ πελατημένο δὲν ἔχει.

Εἶναι, ἀλήθεια, μὰ ἀπ' τὶς πολὺ σπάνιες περιπτώσεις πὸν δικαιολογημένα μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς «ἀνοίγονται καινούργιοι δρόμοι» (ἀνασκάπτονται, καλῆτερα, καινούργιοι δρόμοι), δρόμοι πὸν ὅσο κ' ἂν τοὺς διαισθανόντουσαν οἱ πὸ πρωτοπόροι ἀπ' τοὺς πεζογράφους καὶ δὲν εἶχαν — ὅσο γνωρίζω — κατορθώσει ἀκόμα νὰ τοὺς ὑλοποιήσουν ἀκετά.

Τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ «Γρασαδόρου» εἶναι ἡ ἀρσενικότητά του. Ἀρσενικὴ σύλληψη, ἀρσενικὴ ἐχτέλεση, ἀρσενικὰ αἰσθήματα. Ἀρσενικὸ, ντόμπρο κ' ἐπαναστατικὸ. Ὅταν τὸ κλείσης θαρρεῖς πὼς δὲν ἦταν βιβλίο πὸν διάβασες μὰ πὼς ἦταν ἓνας ἐπαναστατικὸς σίφουνας πὸν πέρασε μπροστὰ ἀπ' τὰ μάτια σου, μέσ' ἀπ' τὴν καρδιά σου, μέσ' ἀπ' τὸ — δὲν ξέρω — ὑποσυνείδητό σου. Τὸ μυαλό ἴσως νὰ μὴν πῆρε χαμπάρι καὶ ν' ἀρχίσῃ νὰ ρωτᾷ τί συμβαίνει, ρωτᾷ μὰ καὶ διαισθάνεται πὼς κάτι μεγάλο (πρόλογος μεγάλου; Καλά, πρόλογος μεγάλου) εἶχε τραντάξει τὶς ψυχικὲς λειτουργίες τοῦ οργανισμοῦ πὸν ἐκπροσωπεῖ στίς ἐξωτερικὲς ἐπαφές.

Ἐγραφα ἀκόμα στὸ Ρένο πὼς μέσ' ἀπ' τὸ βιβλίο του δὲν περνοῦσε μονάχος ὁ ἴδιος μὰ κρατημένους χέρι - χέρι μὲ τὸν πατέρα του. Χέρι - χέρι; Δὲν ξεχωρίζεις ποὺς εἶναι ὁ γιὸς καὶ ποὺς εἶναι ὁ πατέρας, ὁ μεγάλος αὐτὸς γέρος πὸν δὲν ξέρω πὼς καὶ γιατί (ἂν οἱ πληροφορίες μου εἶναι σωστὲς) δὲν πῆρε ὡς τώρα λογοτεχνικὴ πέννα στὸ χέρι, λὲς καὶ περίμενε τὸ γιό του γιὰ νὰ διοχετευθῆ μέσω του καὶ μαζί του. Κι' ὁ Ρένος μὸς ἀπάντησε: «Ποιὸς ξέρει ἂν ὁ ἓνας εἶναι ἓνας, ποὺς ξέρει ἂν εἴμαστε ἓνας».

Τὸν τελευταῖο καιρὸ (τὰ τελευταῖα χρόνια) πολὺ λίγο διαβάζω κ' ἀκόμα λιγώτερο διαβάζω πεζά. Κι' ὅταν τὰ διαβάξω, τὰ διαβάξω μ' ἀνυπόφορες χρονικὲς διακοπές. Τὸ «Γρασαδόρο» τὸ διάβασα χωρὶς διακοπὴ κ' ἔπειτα ἀπὸ λίγες μέρες τὸν ξαναδιάβασα, πρώτη φορὰ ἀπ' τὸν καιρὸ πὸν (δεκαοχτὼ χρόνων φοιτητῆς) βυθιζόμουνα στὸ Ντοστογιέβσκυ στίς λακιάδες τοῦ λόφου τοῦ Στρέφν.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

ΤΑΞΕΙΔΙΩΤΙΚΑ

Ἡ ταξειδιωτικὴ ἐντύπωση, ὅπως δηλώνει καὶ τ' ὄνομα, εἶναι μιά γρήγορη στιγμὴ, ὅ,πὶ ἀρπάζῃ τὸ μάτι καὶ τὸ αἰστανθῆ ἢ καρδιά, χωρὶς λεπτοκοσμίσματα. Ἀσφαλῶς ἡ ἐντύπωση αὕτη, ἐκφρασμένη σὲ βιβλίο ἢ ἄρθρο ἢ διάλεξη, ἀποκτᾷ ἀξία καὶ βαρύτητα ἀνάλογως τῆς προπαρασκευῆς τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ικανότητός του νὰ βλέπῃ καὶ νὰ περιγράφῃ.

Πάντως οἱ ταξειδιωτικὲς ἐντυπώσεις, παρόλο τὸ δημοσιογραφικὸ ὑπόβαθρό τους, ὅταν συνοδεύονται ἀπὸ κατάλληλη φωτεινὴ προβολὴ (τανιές κλπ.) ἀποκοτῶν μιά δεύτερη ἀξία διπλά στὸν λόγο. Γιατὶ στὴν περίπτωσιν αὕτη βλέπεις μὰ καὶ μὲ τὰ σωματικὰ σου μάτια καὶ ὄχι μόνον μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς. Κι' ἔτσι μπορεῖς νὰ συμμετέχῃς στὸ ταξειδί μ' ἓνα πὸ δυνατό τόνο.

Ὅτι ὑπάρχει καὶ πρακτικὴ ὠφέλεια, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καθαρὰ αἰσθητικὴ, στὴν ταξειδιωτικὴ ἐντύπωση πὸν συνοδεύεται μὲ φωτεινὲς προβολές, εἶναι ἀπτονόητο καὶ ὅταν ἀκόμα δὲν ἔχει καμμιὰ τέτοια πρόθεσιν ὁ ὁμιλητῆς. Ἀλλὰ ἡ ταξειδιωτικὴ ἐντύπωση σὲ διάλεξιν μὲ προβολές ἀποκτᾷ μεγάλη μορφωτικὴ ἀξία γιὰ τοὺς μαθητές.

Ἐφέτος εἴχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ χαροῦμε τέτοιες ταξειδιωτικὲς ἐντυπώσεις μὲ ἀνάλογες προβολές ὡς ἡ τοῦ κ. Κλεάνθη Γεωργιάδη ἀπὸ τὰς ΗΠΑ, τῆς κας Βερμείρερ ἀπὸ τὴν Κολομβία καὶ ἄλλες.

Ἀπὸ τὸ νέο αὐτὸ εἶδος... διαλέξεων ἐλπίζουμε πολλά. Ὅθαινα μὰ ἀνανέωση στὸ γερασμένο εἶδος πνευματικῆς ἐπικοινωνίας, ὅπως εἶναι ἡ συνήθης ἀκαδημαϊκὴ διάλεξη.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΡΟΔΙΩΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ ΕΡΑΝΟΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Προηγούμενο ποσόν	£30,750
Μαρία Π. Ἰωάννου	3 —
Παν. Παναγιώτουλος	1 —

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΜΙΑ ΑΞΙΕΠΑΙΝΗ ΔΩΡΕΑ

Ἄγ. σύνταξις,

Ἐκτιμῶ τὴν προσπάθειαν τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου». Ἰδιαίτερος, διότι δὲν παγαμελεῖ τὰ ἐθνικὰ θέματα.

Εἶμαι ἐνθερμος ἀναγνώστης σας. Δὲν

ευρίσκω άλλον τρόπον νά συμβάλω εἰς τὴν προσπάθειάν σας. Νομίζω ὅμως ὅτι δύναμαι νά προσφέρω κάτι τὸ βοηθητικόν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον σὰς παραχωρῶ τὸν χάρτην ἐνὸς τεύχους σας. Οὕτω θὰ αἰσθάνωμαι ὅτι ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον ἔχω συμβάλει εἰς τὴν προσπάθειάν σας.

Μέ τες εὐχές μου.

Διατελῶ

ΑΝΔΡΕΑΣ Σ. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Λευκωσία 10 Ἀπριλίου 1961.

ΚΛΜΙΤΕΧΝΙΚΑ

ΟΙ ΚΛΑΣΣΙΚΟΙ ΚΑΙ Ο ΣΑΙΞΠΗΡ

(Με βάση τὰς ἐρεῦνας ξένων φιλολόγων)

«Ἡ μόρφωσις τοῦ Σαίξπηρ, ὁσονδήποτε μεγάλη καὶ ἂν ἦτο, ἀνήκει εἰς τὴν ἰδίαν παράδοσιν ὅπως ἔκεινη τοῦ Μιλτωνος: ἦτο κατ' οὐσίαν κλασσικὴ μόρφωσις».

Θ. Σ. ΕΛΙΟΤ (Οἱ Κλασσικαὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων).

Τὸ θέμα τῶν κλασσικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τοῦ μεγάλου δραματοῦργου τῆς Ἀγγλικῆς Ἀναγεννήσεως Σαίξπηρ ἐνδιαφέρει ὄχι μόνον τοὺς φιλολόγους, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄνθρωπον τῶν γραμμάτων ὁ ὁποῖος ἀντιμετωπίζει σοβαρῶς τὴν λογοτεχνίαν. Κάποια γνώσις, ἄλλωστε, τοῦλάχιστον ὠριμένου κλασσικῶν κειμένων, εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις ὄχι μόνον διὰ τὴν βαθύτεραν κατανόησιν τῆς μεγάλης Σαίξπηρικῆς δραματικῆς δημιουργίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὀρθότεραν ἐκτίμησιν καὶ ἀξιολογήσιν τῆς ἀπαραιτήτου δραματικῆς δεξιότητις τοῦ μεγάλου ξένου δραματοῦργου.

Φυσικὰ τὸ θέμα τῆς ἐπιδράσεως — ἀμέσου ἢ ἐμμέσου — τῶν κλασσικῶν, ἐπὶ τοῦ Σαίξπηρ δὲν εἶναι νέον. Εἶναι τοῦναντίον τόσο παλαιὸν ὅσον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ πρῶτος, ὅστις ἤγειρε τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ Ben Jonson, θεατρικὸς συγγραφεὺς σύγχρονος τοῦ Σαίξπηρ, βαθῶς γνώστης καὶ λάτρης τῶν κλασσικῶν καὶ ἐνθερμος ὑπέρμαχος τοῦ διδασκαλικοῦ χαρακτῆρος τῆς λογοτεχνίας. Οὗτος παρατηρεῖ εἰς ἕνα του ποιήμα γραμμένον τὸ 1623 καὶ ἀφιερωμένον εἰς τὸν Σαίξπηρ ὅτι οὗτος «ἐγνώριζεν ὀλίγα Λατινικὰ καὶ ὀλιγώτερα Ἑλληνικὰ, τὰ ὅποια φυσικὰ ἔμαθεν εἰς τὸ γυμνάσιον (grammarschool) τῆς γενε-

τείας του Στράτφροντ-ον-Ἑβρον, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἴχε φοιτήσει. Μετ' ἄλλα λόγια αἱ κλασσικαὶ γνώσεις τοῦ Σαίξπηρ ἦσαν, κατὰ τὸν Jonson, πενιχραί.

Ἐν τούτοις, ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρτίαν κλασσικὴν μόρφωσιν τοῦ Jonson, τὴν μεγάλην δίσαν τῶν Δυτικῶν κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν διὰ τὴν Κλασσικὴν ἀρχαιότητα, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ὑψηλότερον ἐπίπεδον διδασκαλίας τῶν κλασσικῶν (ἰδίως τῶν Λατίνων συγγραφέων)¹ εἰς τὰ γυμνάσια τῆς Ἀγγλίας, τότε δυνάμεθα μὲ κάποιαν βεβαιότητα νά συμπεράνωμεν ὅτι αἱ κλασσικαὶ γνώσεις τοῦ Σαίξπηρ ἦσαν σημαντικαί. Ἱστορικοὶ τινες μᾶς πληροφοροῦν ὅτι τὸ πρόγραμμα ἐνὸς καλοῦ γυμνασίου τῆς Ἀγγλίας τῆς Ἀναγεννήσεως περιελάμβανε τοὺς καλύτερους Λατίνους συγγραφεῖς — ἦτοι τὸν Κικέρωνα, τὸν Κάισαρα, τὸν Ὀβίδιον, τὸν Ὁράτιον καὶ μερικοὺς ἄλλους. Ὁσαύτως ἀπηρεῖτο ἀπὸ τοὺς μαθητὰς, ὅπως συγγράφουν Λατινικοὺς στίχους.

Τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ δὲν ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν ἰδίαν κλίμακα, ὅπως τὰ Λατινικὰ, ἂν καὶ σημαντικώτερα γυμνάσια τῆς Ἀγγλίας δὲν ἐδίστασαν νά συμπεριλάβουν τὸ μάθημα αὐτὸ εἰς τὸ πρόγραμμά των. Ὁ διάσημος μελετητῆς Ch. Collins ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ascham, ἐνὸς ἐκπροσώπου τῆς Ἀγγλικῆς Ἀναγεννήσεως, παρατηρεῖ ὅτι «εἰς τὸ Καίμπριτζ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1542, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφῶν, καθὼς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων, ἦσαν τόσο γνωστοὶ εἰς τοὺς φοιτητὰς ὅσον καὶ οἱ Λατίνοι συγγραφεῖς»².

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Jonson πάρα πολλοὶ κριτικοὶ καὶ ποιηταὶ ἔχουν σχολιάσει — χωρὶς ὅμως νά μελετήσουν ἐπισταμένως — τὸ χρέος τοῦ Σαίξπηρ πρὸς τοὺς κλασσικοὺς. Μερικοὶ μάλιστα ἐφθασαν εἰς τὰ ἄκρα διὰ τῆς κατηγορηματικῆς δηλώσεώς των ὅτι ὁ Σαίξπηρ ὄχι μόνον δὲν ἐγνώριζεν ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐχρειάζετο γνώσεις ἄλλας ἀπὸ ἐκείνας τὰς ὁποίας τοῦ παρεῖχεν τὸ ἄμεσον, τὸ ἔσοτόν περιβάλλον του. Οὕτω ὁ L. Digges εἰς ἕνα του ποιήμα πρὸς ἔγραψε τὸ 1640 λέγει κάπου ὅτι ὁ Σαίξπηρ δὲν ἐδανείσθη «οὔτε μίαν φράσιν ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνου, οὔτε ἐμμήθη τοὺς Λατινοὺς». Ὁ Dryden ὁσαύτως ἀποδίδει εἰς τὸν Σαίξπηρ «μάθησιν ἐκ φύσεως» καὶ γράφει κάπου εἰς τὸ ὄνομαστόν του ἔργον «Δοκίμιον ἐπὶ τῆς

Δραματικής Ποίησης». (Ὁ Σαίξπηρ) «δὲν ἐχρειαζέτο τὰς διόπτρας τῶν βιβλίων, διὰ τὴν διαβάσει τὴν Φύσιν ἐκοίταζε ἐντὸς του καὶ τὴν εὑρίσκειν ἐκεῖ». Καθ' ὅμοιον τρόπον ὁ Ροπε, σατυρικός ποιητὴς τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐκδότης τοῦ Σαίξπηρ, παρατηρεῖ εἰς τὸν Πρόλογον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος ἔργου τοῦ Σαίξπηρ ὅτι οὗτος «εἶναι ὁ μόνος συγγραφεὺς, ὅστις παρέχει θάσιν διὰ μίαν πολὺ παραξενον γνώμην ὅτι ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ ἄνθρωπος τοῦ κόσμου ἀκόμη δύναται νὰ γεννηθῆ ὅπως ὁ ποιητὴς».

Ὅμοιαστικῶς ὅμως ἡ μελέτη τῆς κλασικῆς μαθήσεως τοῦ Σαίξπηρ ἄρχισε νὰ μελετᾶται μὲ ἀντικειμενικότητα, κατανόησιν καὶ προσοχὴν μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας καὶ τοῦτο ὄχι ἀπὸ πολλοὺς, διότι, ὅπως πατρηεῖ ὁ G. Highet, «ὀλίγοι μελετηταὶ γνωρίζοντες ἀρετὰ περὶ τοῦ Σαίξπηρ καὶ τῆς ἐποχῆς του εἶχον τὴν κλασικὴν μόρφωσιν ἢ ὅποια θὰ τοὺς καθίστα ἱκανοὺς νὰ εὗρουν ὅλας τὰς ὁρθὰς σχέσεις»³.

Μεταξὺ τῶν ὀλίγων αὐτῶν ἱκανῶν μελετητῶν πρώτην θέσιν κατέει ἀναμφισθητῆτως ὁ Churton Collins, τοῦ ὁποῦ τοῦ ἔργου «Σαίξπηρκαὶ Μελέται» (1904) θὰ παραμείνῃ πάντοτε ὁ ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς δι' ὁποιοδήποτε ὅστις θὰ θελήσῃ νὰ πραγματευθῆ ἐν θέμα τῶν δύσκολον, πολύπλοκον καὶ ἀπαιτητικόν.

Ὁ Collins εἰς τὰ ἐν λόγῳ δοκίμιά του ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Σαίξπηρ «ἠδύνατο σχεδὸν μετὰ βεβαιότητος νὰ διαβάσῃ Λατινικὰ τὸσον καλά, ὅσον ἕνας καλλιεργημένος Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς μας διαβάσει Γαλλικὰ ὅτι ἐγνώριζεν καλῶς τοὺλάχιστον μερικὸς ἐκ τῶν Λατίνων κλασικῶν, ὅτι μέσῳ τῆς Λατινικῆς γλώσσης ἠδυνήθη νὰ γνωρίσῃ τοὺς Ἕλληνας κλασικοὺς καὶ ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶχεν εὐρυτάτην γνῶσιν τῶν Ἑλλήνων κλασικῶν εἰς Λατινικὴν μετάφρασιν».

Διὰ τὴν ὑποστήριξιν τοὺς ἰσχυρισμοὺς του ὁ κριτικὸς καταφεύγει εἰς τὴν συγκριτικὴν ἀντιπαραβολὴν ἀποσπασμάτων ἐκ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς λογοτεχνίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Σαίξπηρ ἀφ' ἑτέρου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Λατινικὴ ἐπίδρασις εἶναι ἡ μεγαλύτερα, ἀρχίζει ἀπὸ αὐτήν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει ὁ μελετητὴς διὰ τῆς τριαύτης συγκρίσεως εἶναι ἡ διαπίστωσις ὑπάρξεως ἀμέσων σχέσεων ἐνταῦξ Σαίξπηρ καὶ Λατινικῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον μεταφρασθῆ εἰς τὴν Ἀγγλι-

κὴν (καὶ ἐπομένως ἡ γνωριμία αὐτῶν τῶν κειμένων ὑπὸ τοῦ Σαίξπηρ ἦτο βεβαία) ἢ ἄλλων συγγραμμάτων ἅπια μεταφράσθησαν μὲν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν, ἐκ τῆς συγκρίσεως ὅμως καταφαίνεται ὅτι ὁ Σαίξπηρ ἀκολουθεῖ τὸ πρωτότυπον μᾶλλον ἢ τὴν μετάφρασιν, χωρὶς φυσικὰ νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ γνωριμία μὲ αὐτήν.

Παραθέτομεν παρακάτω μερικὰ ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ἀντιπαραβαλλομένων παραλλήλων ἀποσπασμάτων, τὰ ὁποῖα προβάλλονται ὡς ἀπόδειξις τῶν Λατινικῶν γνώσεων τοῦ Σαίξπηρ.

Οἱ κάτωθι στίχοι παρμένοι ἐκ τῶν «Ῥωδῶν» τοῦ Ὁρατίου, ἔργου τοῦ ὁποῦ δὲν ὑπῆρχεν Ἀγγλικὴ μετάφρασις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σαίξπηρ,

*“Prima nocte domum claude; neque
in vias
Sub cantu querulae despice tibiae”.*
συγκρίνονται μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια τοῦ Σιάηλοκ εἰς τὸν «Ἐμπορον τῆς Βενετίας».

*“Lock up my doors; and when you
hear the drum
And the vile squeaking of the wry
— neck'd fife,
Clamber not you up to the case-
ments then,
Nor thrust your head into the public
streets”.*

Ῥωδούτως ἡ ὁμοιότης τῶν κάτωθι ἀποσπασμάτων εἶναι πολὺν καταφανής. Ἄς σημειωθῆ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴν Ἀγγλικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου De Republica τοῦ Κικέρωνος ἐκ τοῦ ὁποῦ ἔχει παρθῆ τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα:

*“Sic ex summis, et mediis, et infimis
interjectis ordinibus, ut sonis, moderata ratione civitas, consensu dissimiliorum concinit; et quae harmonia a musicis dicitur in cantu, ea est in civitate concordia”.*

Τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα τοῦ Σαίξπηρ ἔχει ὡς ἑξῆς:

*“For Government, though high, and
low and lower,
Put into parts, doth keep in one
concent;
Congreeing in a full and natural
close,
Like Musike”.* (Henry V 2)

Ἄς ἴδωμεν τώρα τὰς σχέσεις τοῦ Σαίξπηρ μὲ τοὺς Ἕλληνας κλασικοὺς, μὲ τοὺς ὁποῖους θὰ ἤρχετο εἰς ἐπαφὴν

εις Λατινικήν μετάφρασιν καθ' ὅτι μόνον οἱ «Βίοι» τοῦ Πλουτάρχου εἶχον μεταφρασθῆ εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ὑπὸ τοῦ North καὶ πιθανώτατα ὁ Σαίξπηρ ἐγνώριζε καλῶς τὸ ἔργον αὐτό. Τὸ ὄλον ζήτημα στηρίζεται ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος, τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τραγικῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων συγγραφέων εἶχον μεταφρασθῆ εἰς τὰ Λατινικά καὶ ἐξεδόθησαν πολλάκις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 16ου αἰῶνος.

“Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Πλατωνικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Σαίξπηρ ὁ Collins παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀκόλουθα λόγια τοῦ Λορέντζου εἰς τὴν κομωδίαν «Ἐπορος τῆς Βενετίας» τοῦ Σαίξπηρ ἔχουν τὴν ἔμπνευσίν των ἀπὸ τὴν «Πολιτείαν» τοῦ Πλάτωνος (610—1) ἡ ὁποία δὲν ἦτο τότε μεταφρασμένη εἰς τὴν Ἀγγλικήν, ἀλλὰ εἰς τὴν Λατινικήν. Τὸ Σαίξπηρικὸν ἀπόσπασμα ἔχει ὡς ἀκολούθως:

“Such harmony is in immortal souls;
But, whilst this muddy vesture of
decay
Doth grossly close it in, we cannot
hear it”.

Ἐσάυτως ἔχω παρατηρήσει ὅτι εἰς τὸ ἴδιον ἔργον (597) ὁ Πλάτων κάμνει λόγον περὶ καθρέπτου ὡς μέσου διὰ τὸ νὰ ἀντιληφθῆ κανεὶς πόσον εὐκόλον εἶναι διὰ τὸν καλλιτέχνην νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸν φυσικὸν κόσμον πλάθων ἓνα κόσμον ψευδῆ κατὰ πολὺ ἀπέχοντα ἐκ τοῦ πραγματικοῦ, ἐκείνου τῶν ιδεῶν. Ὁ Σαίξπηρ βάλλει εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἄμλετ — τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐκπροσώπου τοῦ νέου ἀνθρώπου τῆς Ἀναγεννήσεως — τὰ ἐξῆς σημαντικὰ λόγια σχετικῶς μετὰ τὸν σκοπὸν τοῦ δρόματος, εἰς τὰ ὁποῖα συναντῶμεν τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα τοῦ καθρέπτου:

“For any thing so overdone is from
the purpose of playing, whose end,
both at the first and now, was and
is, to hold, as 'twere the mirror up
to nature”.

(Hamlet III)

(Γιατὶ κάθε τι ποὺ γίνεται ἔτσι ὑπερβολικὸ εἶναι ἔξω ἀπ' τὸν σκοπὸν τῆς δραματικῆς τέχνης, ποὺ προορισμὸς τῆς πάντοτε καὶ πρῶτα καὶ τώρα, ἦταν καὶ εἶναι, νὰ κρατᾷ σὰν νὰ εἰποῦμε τὸν καθρέπτην μπροστὰ στὴ φύσιν). (“Amlet III 2 Met. B. Ρῶτα). Εἶναι ἄραγε αὐτὸ μόνον μία ἀπλῆ σύμπτωσης; Ἴσως ὄχι.

Σχετικῶς μετὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλή-

νων τραγικῶν ὁ Collins ἀνιχνεύει πολυάριθμα παράλληλα ἀποσπάσματα. Παραθέτομεν παρακάτω μόνον δύο:

«τὰ γ' ἔργα μου
πεπονθῶτ' ἐστὶν μᾶλλον ἢ δεδρακότω». (Οἰδῖπους ἐπὶ Κολωνῶ).

“I am a man
More sinned against than sinning”
(Lear)

Ἐσάυτως:
«Τὶ δῆτ' ἂν ἀλογοῖς ἐν' ἐξειργασμένοις;
οὐ γὰρ γενοῖτ' ἂν τοῦθ' ὅπως οὐχ ὄδ'
ἔχειν». (Αἴαξ)

“Things without all remedy
Should be without regard. What 's
done is done”.
(Macbeth)

Ὁ δεύτερος σημαντικώτερος μελετητῆς ὁ ὁποῖος θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἶναι ὁ καθηγητῆς J. A. Thomson, τοῦ ὁποῦ αἱ ἀπόψεις ἐπὶ τῶν κλασσικῶν γνῶσεων τοῦ Σαίξπηρ ἔχουν ἐκτεθῆ εἰς τὸ ἔργον του “Shakespeare and the Classics” (1952). Συγκρινόμενος μετὰ τοὺς προηγουμένους μελετητὰς ὁ Thomson διακρίνεται κυρίως διὰ τὴν ἐφαρμογὴν αὐστηροῦ ἐλέγχου εἰς τὰς ἐρεῦνας του καὶ τὴν ἀπόδοσιν ὑπερβολικῆς σημασίας, καθὼς νομίζω, εἰς τὴν ἀπλὴν σύμπτωσιν. Δὲν εἶναι καθόλου παράξε-
νον τότε τὸ ὅτι «ὁ ἐρευνητῆς δὲν μπορεῖ παρά νὰ ἐκπλαγῆ ὅταν παρατηρήσῃ πόσον ὀλίγα (ἀποσπάσματα) θὰ ἀνθῆξουν εἰς αὐτὴν τὴν δοκιμασίαν». 4

Ἐν ὀλίγοις ὁ Thomson τείνει νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Jonson, τὴν ὁποῖαν ἔχομεν ἀναφέρει εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τὸν Dryden ὅτι ὁ Σαίξπηρ ἐλάχιστα ὀφείλει — ἂν ὄχι τίποτε — εἰς βιβλία οἰουδήποτε ἐίδους.

Γενικῶς τὰ τελικὰ συμπεράσματα τοῦ ἐν λόγω μελετητοῦ δύνανται νὰ συνοψισθοῦν εἰς τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ λόγια: «Μοῦ φαίνεται ὅτι ἕνας κριτῆς μὴ παρασυρόμενος ὑπὸ τῶν ἰδικῶν του ἀνακαλύψεων θὰ κατέληγεν βάσει τῶν μαρτυριῶν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σαίξπηρ δὲν ἦτο παρὰ ἕνας ψυχρὸς ἀναγνώστης τῶν κλασσικῶν καὶ ἐχρησιμοποίησε μεταφράσεις ὁσάκις ἤρχοντο εἰς χεῖρας του καὶ ὅτι τότε μόνον ἐστρέφετο πρὸς τὸ πρωτότυπον ὅταν ἐκνεῖτο τὸ ἐνδιαφέρον ἢ ἡ περιέργειά του». 5

Ἐν τούτοις ὅμως ὁ Thomson εἶναι ὁ πρῶτος ὅστις κάμνει μίαν πολὺ σημαντικὴν διαπίστωσιν σχετικῶς μετὰ τὴν ἐ-

πίδρασαν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ τραγικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ Σαίξπηρ. Οὐδεὶς φυσικὰ δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν κλασσικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ Σαίξπηρ θεωρουμένην ὡς παροχὴν εἰκότων καὶ ποικίλων ἰδεῶν.

Συμφάνως πρὸς τὸν Thomson ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ τραγωδία ἐπηρέασεν βαθέως τὴν τελικὴν διαμόρφωσιν τοῦ Σαίξπηρικοῦ τραγικοῦ πνεύματος ὄχι ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ ἐμμέσως διὰ τοῦ Πλούταρχου. «Ὁ Πλούταρχος» — λέγει ὁ ἴδιος μελετητὴς — «ἦτο ἡ μόνη ὁδὸς ἢ τὸ μέσον μεταδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ τραγικοῦ πνεύματος. Τοῦτο εἶρε τὴν ὑψίστην ἔκφρασίν του εἰς τοὺς μεγάλους Ἀττικοὺς ποιητὰς Αἰσχύλον, Σοφοκλῆν καὶ Εὐριπίδην... Διατρέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἡροδότου καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου... Κανεὶς δὲν δύναται νὰ διαβάσῃ τὸν Πλούταρχον χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ὅτι εἶχε ἐκ φύσεως δυνατόν δραματικὸν αἰσθημα. Βλέπει τὴν ζωὴν τοῦ Καίσαρος, τὴν ζωὴν τοῦ Ἀντωνίου ὡς τραγωδίαν ὅπως τὴν ἐννοοῦσαν οἱ Ἕλληνες». 6

Τοιοιτοτρόπως ὁ Σαίξπηρ μελετῶν τὸν Πλούταρχον ἠδυνήθη νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη κατ' ἔξοχον τραγωδία τοῦ Σαίξπηρ «Τούλιος Καίσαρ» εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸν Πλούταρχον καὶ αὐτὴ ἔχει ἀποτελέσει τὴν βάσιν διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς Σαίξπηρικοῦ τραγωδίας, αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτελεσματικὴ καὶ ὡς ἔχουσα μεγάλην σημασίαν.

Ἀσφαλῶς ἐξ ὧσων ἔχομεν ἀναφέρει εἶναι δύσκολον νὰ καταλήξῃ κανεὶς εἰς τελικὰ καὶ ἔγκυρα συμπέρασματα. Πιστεύω ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ δὲν ἔχει οὐδόλως ἐξαντληθῆ καὶ ὅτι ἄλλοι μελετηταὶ θὰ συνεχίσουν νὰ ἀφιερῶνουν τὰς πνευματικὰς τῶν δυνάμεις εἰς μίαν προσπάθειαν πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῶν κλασσικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τοῦ Σαίξπηρ. Εἶναι ὅμως κάπως δύσκολον νὰ παραδεχθῇ κανεὶς ὅτι ὁ Σαίξπηρ, ἔστω καὶ ἀπὸ ἀπλῆ περιέργειαν δὲν ἐδιάβασε τὸν λῆξιστον ἀδρομερῶς συγγενικὰ πρὸς τὸ ἴδιόν του ἔργον ἀρχαία Ἑλληνικὰ δράματα, δεδομένου ὅτι ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο (ἐφ' ὅσον ἐγνώριζε καλῶς τὴν Λατινικὴν καὶ ὑπέρχον βιβλιοθήκαι αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀφθονα ἀντίτυπα) καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἐποχὴ τοῦ χαρακτηρίζεται κατ' ἔξοχον διὰ τὸν ἄνευ προηγουμένου ἀκατάσχετον ὀργασμὸν διὰ τὴν γνωρι-

μίαν μετὰ τοὺς ἀρχαίους συγγραφείς. Ὁ Thomson, πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι ὁ Σαίξπηρ εἰς τὰ πρῶτα τῶν ποιήματά εἶχεν ἐκλέξει κλασσικὰ θέματα διότι οὗτος «ἐφιλοδόξει νὰ διακριθῇ καὶ διότι τὰ κλασσικὰ θέματα ἦσαν ἡ «μόδα» τῆς ἐποχῆς». 7

ἴσως εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀναφερθῇ ὅτι ἡ ἄποψις ὅτι ὁ Σαίξπηρ εἶναι ἓνας ἡμιμαθὴς εἶναι προῖόν τοῦ ὅτι οὗτος δὲν ἐφοίτησεν εἰς Πανεπιστήμιον ὅπως ἐπράξαν πολλοὶ ἄλλοι δραματικοὶ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς τὸ ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ χωριοῦ του, (τοῦτο δὲ δὲν εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν βέβαιον). Ὅπως δὲ ἔχομεν ἤδη ἀναφέρει ἡ διδασκαλία τῶν κλασσικῶν εἰς τὰ γυμνάσια τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν ἦτο πολὺ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Ἀσφαλῶς δὲ οἱ πλεόν φιλομαθεῖς καὶ δραστήριοι ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων αὐτῶν οἵτινες δὲν εἶχον τὴν εὐκαρίαν νὰ φοιτήσουν εἰς Πανεπιστήμιον θὰ συνεπλήρωνον τὴν μόρφωσίν των ἐκτὸς τοῦ σχολείου. Κατὰ παρόμοιον, νομίζω, συνέβη καὶ εἰς τὴν περίπτωσην τοῦ Σαίξπηρ.

Ἐξ ἄλλου δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμᾶ κανεὶς τὴν ἰκανότητα τοῦ Σαίξπηρ νὰ ἀφομοιώνῃ καὶ νὰ μεταπλάθῃ ὅ,τι παίρνει ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ τὸ προσφέρει ὡς κατὰ ἐντέλῳς ἰδικόν του. Τοῦτο μὲ ἀναγκάζει νὰ τρέφω μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς ἀπόψεις τοῦ Collins παρὰ εἰς τὰς τοῦ Thomson καθ' ὅτι καὶ ἄλλοι ὑπανηγίκοι, ὅταν οὔτοι εἶναι πολυάριθμοι, πρέπει νὰ μᾶς ὑποβάλλουν εἰς ὑποψίαν περὶ πραγματικῶν κλασσικῶν γνώσεων τοῦ ποιητοῦ καὶ ὄχι νὰ τοὺς ἀγνοοῦμεν καὶ νὰ ζητῶμεν πλεόν φαιερὰς ἀποδείξεις ὡς ἐὰν νὰ πρόκειται περὶ συνειδητῆς ἀπομνήσεως καὶ ἀντιγραφῆς τῶν κλασσικῶν συγγραφέων καὶ ὄχι περὶ γνησίας καὶ αὐθορμήτου ποιητικῆς δημιουργίας καθ' ἣν τὸ προῖόν φέρει τὴν προσωπικὴν σφραγίδα τοῦ δημιουργοῦ τοῦ.

Θὰ κλείσω τὴν μελέτην μου αὐτὴ με ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Ἔλιοτ ὅστις ἂν καὶ δὲν ἐμελέτησε τὸ θέμα αὐτὸ με τὸ ἴδιον βάθος ὅπως οἱ ἄλλοι μελετηταί, ἐν τούτοις ὅμως ἀντικρούει τὸ ζήτημα γενικώτερον καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος τὸ ὁποῖον φυσικὰ ἐδημιούργησεν ἡ δεσπόζουσα θέσις τῶν κλασσικῶν ἐπὶ τοῦ Σαίξπηρ. «Αἱ κλασσικαὶ γνώσεις τοῦ Σαίξπηρ», γράφει ὁ Ἔλιοτ, «φαίνεται νὰ ἔχουν προέλθει κυρίως ἀπὸ μεταφράσεις. Ἄλλ' ὅμως ἔζησεν εἰς ἓνα κόσμον,

εις τὸν ὅποιον οἱ ἄνθρωποι ἐξετίμων τὴν σοφίαν τῶν ἀρχαίων, ἐθαύμαζον καὶ ἀπῆλθον τὴν ποιήσιν τῶν ἤτο ὀλιγώτερον μορφωμένοι ἀπὸ πολλοὺς ἐκ τῶν συναδέλφων του, ἀλλὰ ἡ μόρφωσίς του ἤτο τοῦ ἰδίου εἴδους — καὶ εἶναι ἴσως μεγαλυτέρας σημασίας δι' ἕνα ἄνθρωπον τῶν γραμμάτων τὸ νὰ ἔχει συναδέλφους περισσότερον μορφωμένους ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι καλῶς μορφωμένος ὁ ἴδιος. Τὸ ὕψος τῶν ἀξιών εἶχεν ἤδη τότε καθιερωθῆ.

1. ἀποφοιτῶντες ἐκ τοῦ σχολείου (Γυμνασίου) οἱ μαθηταὶ ἐγνώριζον πολὺ περισσότερα Λατινικὰ ἀπὸ τοὺς περισσότερους φοιτητὰς τῶν νεωτέρων Πανεπιστημίων. Ἡ διδασκαλία Λατινικῶν δραμάτων ἤτο κοινὴ ἄσκησις διὰ τοὺς Ἑλισαβετιανούς μαθητάς.

R. Gittings: *The Living Shakespeare* σελ. 26.

2. Churton Collins: *Studies in Shakespeare* σελ. 13.

3. G. Highet: *The Classical Tradition* σελ. 201.

4. Thomson σελ. 31.

5. Thomson σελ. 154.

6. Thomson σελ. 244.

7. Thomson σελ. 155.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΟΥΛΑΣ

ΘΕΜΑΤΑ ΜΟΝΤΕΡΝΑΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

Ἡ ἀπονομή τριῶν διαδοχικῶν «Βραβείων Νόμπελ γιὰ τὴ Λογοτεχνία» σὲ ποιητὲς ἔχει ρίψει λίγο φῶς σὲ μιὰ καλὴ τέχνη πού θά μπορούσε νὰ φανῆ «πεπρασμένη» στὴν ἐποχὴ τῶν ηλεκτρονικῶν μηχανῶν καὶ τῶν ροκεττῶν τοῦ διαστήματος. Ἄνκαι κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πολέμου, στὴ Γαλλία, ἡ ποίηση βρῆκε ἕνα μᾶλλον μεγάλο κοινὸ πού παρακολουθοῦσε μὲ πάθος τὴν παραγωγὴ τῶν ποιητῶν πού ἦσαν τότε εἰνουόμενοι ὅπως οἱ Aragon, Eluard, Char καὶ Emmanuel, πρέπει νάχουμε ὑπ' ὄψην μας πὺς μὲ τὴν ἐπάνοδο στὴν κανονικὴ ζωὴ ἡ ποίηση δὲν ἐνδιάφερε παρὰ ἕνα περιωρισμένο κοινόν. Τούτῃ ἡ παραμέλησις τῆς σύγχρονης ποίησης ἀπὸ τὸ κοινόν δὲν ὀφείλεται σὲ διαζύγιον μεταξὺ τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ ἀναγνώστη ἀλλὰ

μᾶλλον σὲ μιὰ παρεξήγησι. Ὁ μέσος ἀναγνώστης προσκολλάται καὶ συμμετέχει στὴν μεταμόρφωσι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μοντέρνου κόσμου, ὅμως ἄνκαι καταλαβαίνει τὴν ἐξέλιξιν πού ἡ κοινωνία καὶ οἱ βασικὲς ἀξίες τῆς ὑφίστανται στὰ διάφορα στρώματα, ἐν τούτοις ἔχει συγχοιστῆ ἀπὸ ὄλους τοὺς τύπους τῆς ἀνακαίνισις στὸ ἐπίπεδο πού εἶναι πὸ σχετικόν (γνωστόν) — ἐκεῖνο τῆς γλώσσας καὶ τῆς ἔκφρασις συνασθῆματος. Περισσότερο παρὰ σ' ὁποιοδήποτε κλάδο καλλιτεχνικῆς δραστηριότητος, αὐτὸ τὸ φαινόμενον παρουσιάζει μιὰ ἰδιαίτερα χρῆσιμὴ ὄψιν στὴν ποίησι. Ζωγράφοι σάν τοὺς Braque, Villon, καὶ Manessier καὶ συγγραφεῖς σάν τοὺς Mauriac, Sartre καὶ Malraux εἶναι φημισμένοι σ' ὅλοκληρον τὸν κόσμον, ποιητῆς σάν τὸν Saint John Perse (πὺν τοῦ ἀπενεμήθη τὸ Βραβεῖον Νόμπελ γιὰ τὴ Λογοτεχνία τὸ 1960), Pierre-Jean Jouve, Pierre Reverdy καὶ Francis Ponge εἶναι γνωστοὶ μόνο σ' ἕνα μικρὸ μεμονωμένον κύκλον. Εἶναι ἡ μοντέρνα ποίησι τόσο δύσκολη γιὰ νὰ εἰσχωρήσῃ ἕνας μέσα;

Ἄνκαι οἱ τάσεις τῆς μοντέρνας ποίησης εἶναι πολλαπλῆς, ἀντιστοιχοῦν στὶς πνευματικῆς ἀπασχολήσεις πού ἕνας παρατηρεῖ σ' ἄλλους κλάδους ἀντικατάστασι τῶν αἰσθημάτων τοῦ πραγματικοῦ μὲ κείνον (τὸ αἶσθημα) τῆς φύσεως, ἔφρουνα γιὰ ἕνα οὐμανομὸ πού τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπον πάνω ἀπὸ τὶς ἀντιφάσεις του, ἐξερεύνησι τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς πού ἔχει τοποθετηθῆ πάνω στὸν κόσμο τῶν φαινομένων, μιὰ προσπάθεια νὰ προσδιορισθοῦν οἱ σχέσεις πού ἐνώνουν τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ σῆμα, διαβεβαίωσι ἡ ἀμφισβήτησι τῆς δύναμις τῆς ἀλήθειας, τόσα πολλαῖα στοιχεῖα εἰσάγονται στὴν ἔμπνευσι τέτοιων πηγῶν ὅπως οἱ Y. Bonnefoy, A. Bosquet, J. Dupin, A. du Bonchet, J. C. Renard, R. Sabatier καὶ H. Pichette, πού εἶναι μεταξὺ τῶν καλύτερων ἀντιπροσώπων τῆς νέας γενεᾶς τῶν ποιητῶν πού φανερώθησαν τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια. Οἱ ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις πού εἶναι ὁ καρπὸς αὐτῆς τῆς ἔφρουνας, συχνὰ πησιάζουν ἐκεῖνες πού κανονίζουν τὴν καθημερινὴ καὶ ὑπαρξιν, ὁ τρόπος πού οἱ ποιητῆς τὶς ἐκφράζουν ἀναμφισβήτητα πησιάζουν μιὰ προσωπικὴ αἰσθητικὴ, ἀλλὰ χρησιμοποιώντας «καθημερινές» λέξεις, μεταρρυθμίζουν τὸν κόσμο ὅπως οἱ βιολόγος, ὁ φυσικός, ὁ χημικός καὶ ὁ γεωλόγος μέσα στὰ ἐργαστήριά των προσθέτοντας τὴν παρουσία τῆς πείρας καὶ ἀφίνοντας τὸ σημεῖο μιᾶς σκέψης

που προσπαθεί να φορέσει το «παράλογο», όταν δεν οδηγεί σε τέτοια όρια του άληθινού και του άπίθανου όπως στο «Les Contes du demi-sommeil»¹ του Marcel Beahn που συσχετίζει το φανταστικό και το χιουμοριστικό με το δράμα των μη δυναμένων να ικανοποιηθούν επιθυμιών.

Ο σύγχρονος ποιητής δεν είναι ούτε όνειροπόλος ούτε μάγος. Παρατηρεί εκείνο που φαντάζεται, επεξεργάζεται λεπτομερειακά εκείνο που έπαληθεύει το πεδίο της πείρας του καλύπτει μεγάλες εκτάσεις του πραγματικού όπου το κάθε τι που το άπαρτίζει άνυψώνεται στο ίδιο επίπεδο — το άτομο όπως και το θράχο, το τριαντάφυλλο καθώς και τη θάλασσα. Το δικό του όραμα του κόσμου δε βρίσκεται μακριά από εκείνο του επιστήμονα: το ήλικό από λόγια πάνω στο οποίο δουλεύει και που τοποθετείται σε ύποστήριξη της όλης ύπαρξης μπορεί να συγκριθεί με τη ζωσα ουσία: συχνά είναι περίπλοκη, αλλά άποδίδει στη ζωή εκείνο που δανείζεται από τη ζωή για να καθορίσει τη δημιουργική δύναμη. Άναμφίβολα δεν θά ύπάρξει πιά παρεξήγηση μεταξύ του ποιητή και του κοινού όταν το τελευταίο προσεγγίσει τη μοντέρνα ποίηση με κείνη την δεσποζουσα διάθεση του πνεύματος που επιδεικνύει όταν παρακολουθη έκλαϊκειμένες επιστημονικές ταινίες, χωρίς προκαθορισμένες ιδέες, χωρίς να πιστεύη ότι ή ποιητική συμπεριφορά αντιτίεται άναγκαία με την αγάλλιση που νοιώθει ένας έφηβος μπροστά σ' ένα ήλιοδασίλεμα κ' ένα άνθισμένο λουλούδι. Άδτη είναι ή κατεύθυνση της ποιητικής κριτικής: μάς δείχνει πώς τα αίνίγματά της γεννιούνται από την ύψιστη άνάγκη της καρδιάς και της σκέψης.

Jean Claude IBERT

Μετ.: ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

1) Έκδόσεις Pierre Fanlac, Παρίσι.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Είρήνας Ίωαννίδου: Στην άγκαλιά της θάλασσας, Άθήνα, 1961.

Ένα μυθιστόρημα που νάχη άριο στοιχείο τη θάλασσα και τους άνθρωπους που ζουν κοντά της θέλει νάσαι το νέο βιβλίο της ή Είρήνας Ίωαννίδου, που, παρά το νεαρόν της ήλικίας της, έχει γράψει κί άλλα βιβλία ως τώρα. Τ' ά-

κρογιάλι κί οί ταπεινοί ψαράδες που περνούν όλη τη ζωή τους εκεί δίπλα έξασκούν ιδιαίτερη γοητεία στη συγγραφέα και το νέο μυθιστόρημα της έχει σκοπό να μεταδώσει αυτή τη γοητεία και στους άναγνώστες. Οί προθέσεις της δεν σταματούν ως εδώ. Θέλει να παρουσιάσει με το έργο της μερικούς τύπους που έχουν γεμίσει με τη ζωή τους τη συγκεκριμένη αυτή παραλία για την όποία γράφει ή δ. Είρήνας Ίωαννίδου.

Όλοι οί τύποι του «Στην άγκαλιά της θάλασσας» έχουν δυο κοινά χαρακτηριστικά. Είναι κολοί και δεν γίνονται ποτέ χαρακτηρισες, δεν παίρνουν σάρκα και όστά, άπομένουν φιογούρες ως το τέλος. Θά περιμένει κανείς να ολοκληρωθούν με το ξέσπασμα της κρίσης, την άυτοκτονία των δυο δίδυμων άδελφών που άπορρίπτονται από τη Μαρία, την πανέμορφη, άγνή, λογική αλλά κί ίκανή να νοιώσει τον πύ δυνατό έρωτα Μαρία. Όμως αυτό δε συμβαίνει. Άντιθέτως μερικές ένέργειες παρεμένουν άδικαιωτες κί άδικαιολόγητες. Ά.χ. ή στάση της μητέρας της Μαρίας μετά την άπόφαση της κόρης της να ζήσει μοναξιασμένη στο βουνό ή ή σκηνή που ό Νικόλας προσπαθεί να φιλήσει τη Μαρία, ενώ την άγαπά και δεν το λείει γιατί δεν πιστεύει ότι είναι δυνατός ό γάμος τους (έπειδή είναι νόθος! — Είναι δε ό Νικόλας καθηγητής της φιλολογίας κί ύποψήφιος συγγραφέας) κί όταν δεν τον άφήνει θυμώνει και δε μιλά.

Τό γράψιμο επίσης έχει πολλά μειονεκτήματα. Η συγγραφέας έχει την τάση να κηρύττει και μάλιστα για τα πύ κοινότυπα πράγματα. Σοφοί είναι οί άγράμματοι και πολιτισμένοι οί φτωχοί και ταπεινοί. Τί ώραία που είναι ή ζωή κοντά σ' αυτούς τους ταπεινούς, καλούς, γνήσιους ανθρώπους. Όλα αυτά πθανόν να είναι καλά, αλλά δεν άποδεικνύονται με το να λέγονται. Ό συγγραφέας πρέπει ν' αφήσει την διήγηση να οδηγεί στα όποια συμπεράσματα θέλει να φτάσει, άν έχει διάθεση να φτάσει σε συμπεράσματα. Τα πολλά επιφωνήματα, τα θαυμαστικά και οί συνεχείς «φιλοσοφικοί» διαλογισμοί του άφηγητού (και όπως είπα για τα πύ κοινότυπα πράγματα) βλάπτουν ουσιαστικά όποιοδήποτε λογοτέχνημα.

Άν τυχάει μιλήσαμε πολύ για τα μειονεκτήματα του νέου μυθιστορήματος της δ. Είρήνας Ίωαννίδου, το κάνουμε γιατί πιστεύουμε πως είναι φανερό και

στό βιβλίο αυτό τὸ ταλέντο τῆς νέας συγγραφέως. Ἄν νομίζαμε πὼς δὲν ὑπάρχει περίπτωση ἐξελίξεως δὲ θ' ἀναφέραμε τὰ ἐλαττώματα τοῦ βιβλίου. Ἐπειδὴ ὅμως ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ πρόσκτηση πείρας καὶ ἡ ὀριμότης γενικὰ δὲ βοηθήσουν ὥστε νάχομε πραγματικῶς καλὰ πεζογραφήματα ἀπὸ τῆς δ. Ἰωαννίδου γι' αὐτὸ καὶ θέλησα νὰ ἐπισημάνω τὰ κατὰ τὴ γνώμη μου λάθη τοῦ βιβλίου, ὥστε νὰ βοηθήσω ὅσο μοῦ εἶναι δυνατὸ τῇ γρηγορώτερῃ ἐπεξεργασίᾳ ἄξιου ἄμορφου ὑλικοῦ. Τὸ πυκνὸ ἔργο, ἡ λιτότης στὴν ἔκφραση, ἡ συγκρουσιὰ στὴν ἐκδήλωση αἰσθημάτων καὶ ἡ γνώση ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν διακρίνονται σ' ἄσπρο καὶ μαῦρο, ἀλλὰ ὅτι ὑπάρχουν ἀποχωρήσεις πολλές, εἶναι στοιχεία πού προϋποτίθενται γιὰ ἓνα καλὸ σύγγραμμα.

A. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Σ ακελλαρίου — Γιαννακούλου καὶ Ἀποστολίδη: Δυὸ κωμῳδίες — φάρσες «Τὰ Λιονταράκια» καὶ ὁ «δῶκτωρ Νικολός» στὸ «Νέο Θέατρο».

Τὸ εἶχα ξαναγράψει πὼς, παρόλο πὸν τὸ θεατρικὸ ἔργο κ' ἡ ἐρμηνεία του ἀποτελοῦν μιὰ ἀνώτερη, ἴσως τὴν ἀνώτατην βαθμίδα τῆς λογοτεχνικῆς ἔκφρασης, ὅπου μάλιστα δοροῦν τὸ ἄτομο κ' ἡ ὁμάδα, ὡστόσο οὐκ ἄνθρωπος, ἰδίως τῶν πόλεων μὲ τὴ συνεχή του ἀγωνία, ζητᾷ μιὰ ξόδεσμα ψυχαγωγία ἔτσι γιὰ ξεκούρασμα, γιὰ λησμονιὰ τῶν φοβερῶν προβλημάτων του. Μόνον μ' αὐτὴ τὴν ἀποψη δικαιολογεῖται ἡ κωμῳδία—φάρσα, κ' ὄχι γιὰ εἶναι εὐκόλο εἶδος στὴν ἐρμηνεία καὶ κατανόηση. Τὴν ἐμπορικότητα τοῦ εἶδους τὴ βλέπω σὲ μιὰ δευτέρου βαθμίδα.

Στὸν δικὸ μας ὅμως τόπο, ὅπου τὸ θεατρικὸ κοινὸν ἀνήκει περισσότερον σὲ λίγη μεσαία καὶ περισσότερον ἐργατικὴ τάξη, ἡ κωμῳδία — φάρσα ἔχει ἐμπορικότητα, ὄχι μόνον γιὰ τὴν ξεκουράζει, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ γίνεται ἀκοπώτερον κατανοητὴ κ' εὐχάριστη. Δὲ θέλω νὰ πῶ πὼς τὴν μεσαία μας τάξη καὶ τὴν ἐργατικὴ δὲν τὴν δέχονται προβλήματα. Ἀπεναντίας σήμερα τὴ δέχονται πάρα πολλὰ, μαζικὰ κ' ἀναπάντεχα, χωρὶς σταδιακὴ προπαρασκευή. Ἡ ἔλλειψη ὅμως μακρόχρονης θεατρικῆς παραδόσεως μᾶς στέρησε ἀπὸ τὴν ἰκανότητα τῆς εὐκολῆς διείσδυσης στὰ σοβαρὰ (=«βαρετὰ» ὅπως τὰ χαρακτηρίζουν ἐδῶ) ἔρ-

γα.

Τὰ θεατρά μας τελευταίως — ἰδίως τὸ «Νέο Θέατρο» — τολμήσανε νὰ παρουσιάσουν συνέχεια ἔργα μὲ ἀξιώσεις. Τὸ «Νέο Θέατρο» — πού τοῦ ἀξίζει ξεχωριστὸς ἔπαινος καὶ θάπρεπε οἱ ὑπεύθυνοι νὰ τὸ σημειώσουν αὐτὸ — ἔχει παίξει τέσσερα ἔργα μὲ ἀξιώσεις. Καὶ καλλιτεχνικῶς καὶ ἐμπορικῶς δικαιολογεῖται πὸν δίνει στὸ πέλπτου καὶ ἔξοχα τὰ τὴν κωμῳδίες — φάρσες τὰ «Λιονταράκια» καὶ ὁ «δῶκτωρ Νικολός».

Δὲν θεί δικαιολογῶνται τὸ «Νέο Θέατρο» ἂν παρεμελοῦσε τὸ εὐσυνείδητο παίξιμο καὶ τῶριχνε στὴν εὐκολία, ἀφοῦ τὰ ἔργα δὲν εἶχαν ἀξιώσεις ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γέλιο. Τὸ «Νέο Θέατρο» ὅμως δὲν παρεξέκλινε ἀπὸ τὴς ἀρχῆς του. Περιουήθηκε τὴς παραστάσεις τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ παρουσιάστηκε ἀσπροπρόσωπο. Ξεχώρισαν γιὰ τὴν δημοφιλία τύπων ὁ Βλαδίμηρος Κανακίδης, πὸν πέτυχε μιὰ πολὺ κωμικὴ ἔκφραση στὸ σύνολό τῆς, καὶ ὁ Μεταξᾶς, πὸν ἔπαιξε τόσο ἀπλά στὰ «Λιονταράκια» κ' ὁ Μορέας στὸ «δῶκτωρ Νικολός». Ἡ Κυρπούλα ὡς δοκτορέσσα πολὺ καλή.

K. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

«ΘΕΛΩ ΝΑ ΖΗΣΩ»
TOY ROBERT WISE

Φαίνεται ἴσως περίεργο, ὅμως τὰ τελευταία χρόνια ὁ Ἀμερικανικὸς κινηματογράφος ἀντιμετωπίζει μὲ περισσότερη ἐντιμότητα καὶ τόλμη ἀπὸ τὸν κινηματογράφον κάθε ἄλλης χώρας ἐπικίνδυνα θέματα, ἐπικίνδυνα γιὰ τὴν ἀναφέρονται σὲ προβλήματα τοῦ τόπου, πὸν δὲν περιποιῶν καθόλου τιμὴ στὴ χώρα. Τὸ πάθος τῶν ναρκωτικῶν, τὸ φυλετικὸ πρόβλημα, ἡ πολιτικὴ διαφθορά, ἡ ἐργατικὴ καταπίεση, ἡ ἀνεργία τῆς νεολαίας, ἀντιμετωπίστηκαν ἀπὸ τὸν Ἀμερικανικὸν κινηματογράφον κατὰ καιροὺς χωρὶς συμβιβασμοὺς καὶ ὑποχωρήσεις ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, χωρὶς παραπλίδες. Ομηθητε φιλμς ὡς τὰ «A hatful of rain», «The defiant ones», «All the King's men», «On the water front», «Rebel without a cause».

Μὲ τὸ «Θέλω νὰ ζήσω» ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα τῆς θανατικῆς ποινῆς, ἀπὸ τὰ πῶ βασικὰ κοινωνικὰ προβλήματα, πὸν πάντα προκαλεῖ διχογνωμίες, ἰδιαιτέρως τὰ τελευταία χρόνια. Σ' ὅλο τὸν κόσμον πολλοὶ φιλελεύθεροι διανοούμενοι ὑψώνουν τὴ φωνή τους κατὰ

τῆς ἐπιβολῆς θανατικῆς ποινῆς κι ἡ ὁμότης τῆς λειτουργίας τῆς ἐκτελέσεως καθὼς κι οἱ δικαστικὲς πλάνες ἢ ὁ φόβος τους συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς. Ἡ περιπτώσις τῆς Barbara Graham πού καταδικάστηκε σὲ θάνατο ἐνῶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐκφράστηκαν ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἐνοχὴ τῆς, ἔδωσε νέα ἐπιχειρήματα στοὺς πολεμίους τῆς θανατικῆς ποινῆς. Καὶ τὸ ἔργο ἀσφάλως θὰ προσθέσῃ κι ἄλλους σ' αὐτοὺς πού ἤδη ὑπάρχουν.

Οἱ συνηθισμένες παραχωρήσεις τῶν περισσοτέρων φιλμ τοῦ Χόλλυγουντ δὲν παρατηροῦνται στὸ «Θέλω νὰ ζήσω». Ὁ θεατὴς ἀναγκάζεται νὰ παρακολουθήσῃ ὡς τὸ τέλος μ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες τὸν τρόπο τῆς καταδίκης, τὴν καταδίκη καὶ τὴν ἐκτέλεση σ' ἓνα ἔργο πού ἔχει τὴν ἀθηναικότητα «ντοκιμανταίρ». Ὅλα συντείνουν στὴ δημιουργία αὐτῆς τῆς ἐντυπώσεως. Ἡ ἀσπρόμαυρη λαμπρὴ φωτογραφία, ἡ μουσικὴ γραμμένη ἀπὸ τὸν κορυφαῖο τῆς Τζάξ Duke Ellington, ἢ ἠθοποιία κι ἡ σκηνοθεσία.

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ταινίας ἔχει τὸν πυρετώδη ρυθμὸ τῆς ἀτακτῆς ζωῆς τῆς Barbara Graham, πού μεγάλωσε στὰ σωφρονιστήρια καὶ στὰ μῦα τῆς γειτονιάς τῆς, ἐνῶ στὸ δεύτερο, πού φτάνει ὡς τὸν τελευταῖο σπασμὸ τῆς διατηρεῖ τὸν ἀργό, τελετουργικὸ ρυθμὸ τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης, πού δὲ ξεπέρασε τὸ στάδιο τοῦ «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ». Ὁ σκηνοθέτης ἀρκεῖται νὰ παρακολουθῇ μὲ τὸ φακό του τὰ γεγονότα, δὲν ὑπογραμμίζει, δὲν καταφεύγει σὲ κλισέ, δὲν κάμνει κηρύγματα (σάν λ.χ. αὐτὸ πού ἔκαμε ὁ Orson Welles στὸ "Compulsion"). Πιστεῖται — καὶ ἔχει δίκαιο — πῶς ἡ καλὴ, σφιχτοδεμένη διήγηση σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις φέρνει πρὸ πολλὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὶς κρηναγαλέες ὑπογραμμίσεις. Ἡ ἄφωνη, ἀδύναμη πικρία κι ἀγανάκτηση τοῦ δημοσιογράφου Μοντγκόμερου στὸ τέλος τῆς ταινίας — αὐτὸ πού πρῶτα ἔριξε λάσπη στὸ πρόσωπο τῆς Barbara Graham κα μετὰ γονάτισε νὰ τὴν καθάρσῃ — εἶναι κι ἡ διάθεση τοῦ κάθε θεατῆ, πού τὰ νεῦρα του ἔχουν παραλύσει ἀπὸ τὴν ἀνελέητα ἀκριβῆ ἀφήγηση.

Οἱ ἠθοποιοὶ συνολικὰ μένουν πιστοὶ στὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου, ἐνῶ ἡ Σουζάν Χαϊνχουσοφ δίνει τὴν καλύτερη ἐρμηνεία τῆς στὸν κινηματογράφου φτάνοντας σὲ

καλὸ ἐπίπεδο ἀπὸ τὸ μέτριο πού μᾶς ἔχει συνηθίσει.

«H ΘΕΑ» ΤΟΥ JOHN GROMWELL

Ἡ «Θεά» εἶναι τὸ πρῶτο σενάριο πού ἔγραψε κατ' εὐθείαν γιὰ τὸν κινηματογράφου ὁ ἐξαιρετὸς νέος θεατρικὸς συγγραφέας Πάντυ Τσιαγιέφσκι, πού στὸ παρελθὸν μᾶς ἔχει δώσει ἔργα σάν τὸ «Μάρτυ» ἢ τὸ "Bachelor's party". Ρεαλιστῆς καὶ λεπτὸς ψυχολόγος πάντα ὁ Τσιαγιέφσκι ἀσχολεῖται μὲ θέματα ἐνδιαφέροντα καὶ καυτερά μὲ τὴν τὸλμη πού χρειάζεται σὲ κάθε περίπτωση. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἀνατέμνει τὴ ψυχὴ μᾶς μεγάλης στάθ, νευρωτικῆς, καὶ βρῖσκει εὐκαιρία νὰ σατυροῦν ἀμειλικτα τὸ Χόλλυγουντ. Ἄλλο παράδειγμα ἐντιμότητος τοῦ Ἀμερικανικοῦ κινηματογράφου.

Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἔργου — «Πορτραῖτο ἐνὸς παιδιοῦ» — εἶναι καὶ τὸ καλύτερο κινηματογραφικὰ. Ὁ διάλογος εἶναι ἐλάχιστος, ἢ εἰκόνα καὶ κίνηση, θεμελιώδη μέσα κινηματογραφικὰ, παραμένοντα νὰ κύρια μέσα προβολῆς καὶ ἀφηγήσεως. Ἡ σιωπηλὴ εἰκόνα διακόπεται στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸ μονόλογο τῆς μητέρας τοῦ κοριτσιοῦ, τῆς αὐριανῆς μεγάλης στάθ, πού ἀποκαλύπτει τὴν μοναξιά, τὴ σεξουαλικὴ στεριότητα καὶ τὴν ἡλιθιότητα τῆς γυναικας πού ὠδήγησε τὸν ἄντρα τῆς στὴν αὐτοκτονία, μὲ τὴ συνεχῆ ὑπόμνηση τῆς πὼς ἦταν «ἀποτυχία» — καὶ τῆς μητέρας πού δὲν ἤθελε ποτὲ νὰ παιδί τῆς καὶ τὸ φωνάζει ἐνῶ αὐτὸ ἀκούη πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα. Ἡ μοναξιά τυραννεῖ τὸ παιδί πού μεγαλώνει, κι ἡ σκηνὴ πού τὸ κοριτσάκι ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸ σχολεῖο δὲ βρῖσκει κανένα γιὰ ν' ἀναφέρει τὴν ἐπιτυχία του στὶς ἐξετάσεις καὶ δίνει γάλα στὸ γάτο τοῦ σπιτιοῦ, δοσμένη μὲ λιτότητα, χωρὶς περιττὰ λόγια καὶ μελοδραματισμούς, εἶναι ἀπὸ τὶς καλύτερες πού εἶδαμε. Θυμίζει σὲ πυκνότητα ἐκφράσεως τὸ τέλος τῆς «Ταβέρνας» τοῦ Ρενέ Κλεμάν μὲ τὴ μικρὴ πεντασμένη Νανά νὰ κοιτάξῃ μέσα ἀπὸ τὴ βιτρίνα τὰ γλυκὰ ἐνὸς ζαχαροπλαστεῖου.

Τὰ ἄλλα δύο μέρη, «Πορτραῖτο μᾶς γυναικας» κα «Πορτραῖτο μᾶς Θεᾶς», συνεχίζουν τὴν ἀποσπασματικὴ διήγηση χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸ ἢ ἀφήγηση νὰ κρατηθῇ στὸ ἴδιο ποιοτικὸ ἐπίπεδο. Τὰ ἐπεισόδια πού σοφὰ διαλέγονται σάν χαρακτηριστικὰ τῆς συνεχοῦς κοινωνικῆς ἐπιτυχίας καὶ ταυτόχρονα τῆς συνεχοῦς ψυχικῆς διαλύσεως τῆς ἡρωίδος δὲν συνθέτουν τὴν ἐνότητα ἐκείνη πού θὰ ἐπέ-

τρεπε νά μιλήσουμε γιά ένα άριστούργημα. Όμως κι έτσι συνθέτουν ένα φίλμ πού ξεχωρίζει άπ' όλα όσα είδαμε τελευταία, πού δέν έκαμε καμιά παραχώρηση ούτε στά γούστα ούτε στην ήσυχία πού έπιζητεί ό μέσος θεατής. Η μεγάλη θεά του Χόλλυγουντ, πού παρυσιάζεται νάχη πολλές ομοιότητες με τη Μαίριλυν Μονρόε, άθεράπευτα νευρωτική άφήνεται νά συνεχίση τó δρόμο της χωρίς έλπίδα μέσα άπό τή δαιδαλώδη ζωή τής μεγάλης έπιτυχίας στό Χόλλυγουντ, πού μοιράζεται άνάμεσα στά στούντιο, στις ύστερικές έκδηλώσεις τών θαυμαστών και στό ψυχιατρεία.

Τό έργο, δράμα τής μοναξιάς και πικρή σάτυρα του ύστερικού περιβάλλοντος μέσα στό όποιο ζούν οι μεγάλες στάρ, στηρίζεται κατά μέγα μέρος στό ρόλο τής νευρωτικής ήρωίδος. Ένα παραπάτημα ύποκριτικό θά ήταν μοιραίο. Όμως δέ γίνεται σέ κανένα σημείο κι ή Kim Stanley δίνει μαθήματα ήθοποιίας σ' όλες τις μεγάλες ήθοποιούς του Χόλλυγουντ με τή θαυμαστή της έρμηνεία. Δέν πήρε βέβαια «Όσκαρ», όπως ή Σουζάν Χάιγουορθ, όμως αυτό δέ σημαίνει πώς ή Χάιγουορθ δέν άπρεπε νά μαθητεύση κοντά της.

«ΕΓΩ ΚΑΙ Ο ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΣ» ΤΟΥ Ρ. GLENVILLE

Λίγα λόγια νομίζω ότι θάπρεπε νά λεχθούν γιά τήν γεμάτη άνθρωπιά αυτή ταινία, έν όχι γιά τίποτε άλλο, τουλάχιστον γιά τήν έκπληκτική μεταμόρφωση του Danny Kay. Ό μεγάλος αυτός κλόουν, πού μπορεί άφοβα νά σταθί δίπλα στον Σαρώλ, στό έργο αυτό έγκαταλείπει τόν κλόουν και παίζει τó ρόλο ένός Πολωνοεβραίου κνηγμένου άπό τούς Γερμανούς στον πόλεμο, σοφού άπό τήν γεμάτη πικρή εμπειρία ζωής του, άποφασισμένου νά ζήση και γι' αυτό έφευρετικοϋ, δειλού στον έρωτά του, ήρωϊκού στις κρίσιμες στιγμές. Η έρμηνεία του Danny Kay είναι τέλεια και θάπρεπε όλοι οι «μεγάλοι» στάρ τώρα ν' αναγκαστούν νά παρακολουθήσουν δυό και τρεις φορές τó έργο, ίσως και έγκαταλείψουν τά έξωτερικά μέσα στό όποια καταφεύγουν συνήθως και κατανοήσουν τί σημαίνει έσωτερική έρμηνεία με τά πιό λιτά μέσα.

Κοντά του ό Kurt Jurgens κάμνει ό,τι μπορεί γιά νά δώση ζωή στον στενοκέφαλο, ρωμαντικό και μογοκόμματο συγγραφέα, αλλά ή σύγκριση είναι

συντριπτική. Τό έργο διαποτισμένο με χιούμορ και άνθρωπιά είναι άπό τά πιό συμπαθητικά πού παρουσιάστηκαν τελευταία στους κινηματογράφους μας.

A. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Εί ρ ε ν α ς Ί ω α ν ν ί δ ο υ : Σ τήν άγκαλιά τής θάλασσας.

Ά θ α ν . Μ ε ρ ε μ έ τ η : Έπιστήμη και μόρφωσης, Μόρφου, 1961.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Σ τ α ύ ρ ο υ Κ α ρ α κ ά σ η : Μήνυμα άγάπης, άπό τήν Γαλιλαία, Άθήνα, 1960.

Α . Θ . Ν ι κ ο λ α ί δ η : Η πείρα και ή πύρα (1945—1960), Άθήνα, 1960.

Γ ι ά ν ν η Φ ά τ σ η : Έξολοθρεμός, Άθήνα, 1960.

Ά ν τ ι γ ό ν η ς Γ α λ α ν ά κ η — Β ο υ ρ λ έ κ η : Πορεία πρòς ένδον, Άθήνα, 1960.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Σ ε ρ ρ α ι κ ά Γ ρ ά μ μ α τ α (Σέρραι) τεύχη 38—39—40.

Έ π ι θ ε ώ ρ η σ η Τ έ χ ν η ς (Άθήνα) τεύχη 73—74.

Ν -έ α Π ο ρ ε ί α (Θεσσαλονίκη), τ. 71.
Η π ε ι ρ ω τ ι κ ή Έ σ τ ί α (Γιάννινα) τεύχη 103—104.

Η Ν έ α Τ ό ρ κ η (Ν. Τόρκη) άρ. 146, 147.

Ν έ α Έ π ο χ ή (Λευκωσία), άρ. 25, 26.

Κ υ π ρ ι α κ ο ι Κ α ι ρ ο ι (Λευκωσία), άρ. 11, 12, 13.

Ε ύ β ο ϊ κ ό ς Λ ό γ ο ς (Χαλκίδα), τ. 34.

Η χ ώ (Άθηναίνο), άρ. 1.

Μ α θ η τ ι κ α ι Ά κ τ ι ν ε ς (Λευκωσία), άρ. 9.

Poesia de Espana (Μαδρίτη), άρ. 3, 4.

Κ ρ υ σ τ ά λ λ η ς (Πειραιεύς), άρ. 93.

Il corriere letterario latino (Ρώμη), άρ. 32.

Κ ρ ι κ ο ς (Λονδίνο), άρ. 122.

Ά μ υ μ ώ ν η (Ναύπλιο), άρ. 12.

Χ ρ υ σ ά ν θ ε μ α (Τρίκωμο), άρ. 3.

Π ρ ο τ ό τ υ π η Φ ι λ ο λ ο γ ι κ ή Έ π ι θ ε ώ ρ η σ η (Πειραιεύς), άρ. 31—32.

Μ α ρ α θ ώ ν (Βραζιλία), άρ. 141—143.

Τὴν 1η Μαΐου 1959 ἀπελευ-
θερώθηκε ἡ Παιδεία μας.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Ὁ δρ Κ. Σπυριδάκις ἔδω-
σε στὴν Ἀθήνα τὴν 1 Μάρτ. στὴ Φιλο-
σοφικὴ Σχολὴ διάλεξη μὲ θέμα «Ἡ
πνευματικὴ δημιουργία τῶν ἀρχαίων Κυ-
πρίων» (πὺ θά δημοσιευθῇ στὴν Ἐπι-
στημονικὴ Ἐπετηοίδα τῆς Φιλοσοφικῆς
Σχολῆς) καὶ μιὰ ἄλλη στίς 3 Μάρτ.
στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία μὲ θέμα
«Ὁ Ἑλληνικὸς Χαρακτὴρ τῆς Ἀρχαίας
Κυπριακῆς Ἱστορίας» (πὺ θά δημοσι-
ευθῇ στὸ περιοδικὸ «Πλάτων», ὄργανο
τῶν Ἑλλήνων Φιλολόγων).

—Στίς 8 Μάρτ. ὁ κ. Ἀνδρ. Χρυσ-
τοφίδης μίλησε ὑπὸ τὴν αἰγίδα
τοῦ ΕΠΟΚ μὲ θέμα «Τὸ Σύγχρονο
Μυθιστόρημα».

—Ἀπὸ τίς 14 Μαρτίου ὡς 16 Ἀπρ.
διοργανώθηκε ἔκθεσις Ἑλλήνων ζω-
γράφων στὴν αἴθουσα τοῦ «Κυπριακοῦ
Μουσείου».

—Στίς 15 Μάρτ. ὁ κ. Μαρινος
Καλλιγᾶς μίλησε στὴν αἴθουσα
τοῦ «Κυπριακοῦ Μουσείου» μὲ θέμα
«Τὸ Ξεκίνημα τῆς Νεοελληνικῆς Ζωγρα-
φικῆς». Ἡ ἴδια διάλεξη δόθηκε καὶ στὴν
ἄρρηκτὴ Βιβλιοθηκὴ Ἀμμοχώστου.
Στίς 23 Μαρτ. ὁ ἴδιος ἔδωσε διάλεξη
ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ΕΠΟΚ μὲ θέμα «Ἡ
Ἀφηρημένη Τέχνη».

—Ὁ καθηγητὴς κ. Κουρμού-
λης ἔδωσε σειρά διαλέξεων στίς διά-
φορες πόλεις.

—Ὁ καθηγητὴς κ. Παπαμι-
χαῆ μίλησε σὲ διάφορες πόλεις πά-
νω σὲ ἀρχαιολογικὰ θέματα.

—Τὸ συγκρότημα «Δαϊκοῦ Μπαλλέ-
του Ρόδου» ἀπὸ τίς 14 ὡς τίς 18 Ἀπρ.
ἔδωσε παραστάσεις σὲ διάφορες πό-
λεις.

—Ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Ζακυθι-
νός μίλησε στίς 17 Ἀπρ. στὴν Παι-
δαγωγικὴν Ἀκαδημία μὲ θέμα: «Γενι-
κὲς Ἀρχές τοῦ Πολιτικοῦ Βίου τῶν
Νεωτέρων Ἑλλήνων».

—Στίς 13 Ἀπρ. ὁ κ. Σ. Ἀγαπη-
τίδης ἔδωσε διάλεξη ὑπὸ τὴν αἰγί-
δα τοῦ ΕΠΟΚ μὲ θέμα: «Σύγχρονα
Οικονομικὰ καὶ Κοινωνικὰ Προβλή-
ματα».

—Στίς 19 Μαρτ. ὁ κ. Φρ. Βρά-
χας μίλησε στὴν εἰδικὴ συγκέντρωση
τοῦ ΕΠΟΚ μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς Ἐθνι-
κῆς μας Ἐπετειῶν μὲ θέμα «Ὁ Ἀνθρω-
πισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη».

—Στίς 20 Ἀπρ. ὁ κ. Ε. Λαγᾶ-
κος μίλησε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ
ΕΠΟΚ μὲ θέμα «Ὁ Ποιητὴς Γ. Σε-
φῆρης».

—Ἀπὸ τίς 9 Ἀπρ. ὁ Θίασος
Ἀρώνη δίνει παραστάσεις στίς διά-
φορες πόλεις.

—Ὁ κ. Φρ. Βράχας μίλησε στίς
29 Μαρτ., 1 Ἀπρ. καὶ 3 Ἀπρ. στὴν
Ἀθήνα στὸν «Παρασσό», «Βασιλικὸν
Ἰδρυμα» καὶ «Μαράσλειον Ἀκαδημία»
μὲ τὰ ἑξῆς θέματα: «Προβλήματα καὶ
Κατευθύνσεις τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας
στὴν Κύπρον» καὶ «Ὁ Ἀνθρωπισμὸς τοῦ
Μακρυγιάννη».

—Ἀπὸ τίς 11—14 Ἀπρ. ἔγινε μὲ
πρωτοβουλία τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκα-
δημίας Κύπρου τὸ Ἀ' Πανελλήνιον
Συνέδριον Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν.

—Στοὺς ἑορτασμοὺς τῆς 1ης Ἀπρι-
λίου τοῦ Παγκύπριον Γυμνάσιον ἔπαιξε
τὴν «Προδοσία» τοῦ κ. Κ. Χρυσάνθη.

—Ὁ Καλλιτεχνικὸς Ὀμιλος τοῦ
ΑΠΟΠ Πελλαπαῖς ἔπαιξε στίς 19
Ἀπρ. τὸ «Κρησφύγετο» τοῦ κ. Κ.
Χρυσάνθη.

—Στίς 11 Ἀπρ. ἡ κ. Ἀγγελικὴ
Γ. Πιερρίδου μίλησε ἀπὸ τὸ ΡΙΚ
στὴν ὥρα τῶν Κυπριακῶν Σπουδῶν γὰρ
τίς «Φυτικὲς βαφικὲς οὐσίαι στὴν Κυ-
πριακὴ Λαϊκὴ Τέχνη». Στὴν ἴδια ὥρα
τοῦ ΡΙΚ καὶ σὲ συνέχειες ὁ κ. Ν. Κλη-
ρίδης μίλησε γὰρ τὸ «Διγενῆ στὴν
Κύπρον».

—Στίς 25 Ἀπρ. μίλησε ὁ δρ Κ.
Σπυριδάκις ἀπὸ τὸ ΡΙΚ μὲ θέ-
μα «Ὁ Ἑλληνικὸς χαρακτὴρ τῆς Ἀρ-
χαίας Ἱστορίας τῆς Κύπρου».

—Στίς 30 Ἀπρ. ὁ «Ἑλληνικὸς Πνευ-
ματικὸς Ὀμιλος Κύπρου» ἐν συνεργα-
σίᾳ μὲ τὸν «Ἐπιστημονικὸν καὶ Φιλολο-
γικὸν Ὀμιλον Ἀμμοχώστου» διοργάνω-
σε φιλολογικὸν μνημόσυνον τοῦ ποιητῆ
Ἀγγελου Σικελιανοῦ μὲ τὴν εὐκαιρία
τῶν δέκα χρόνων ἀπὸ τοῦ θανάτου του.

—Ὁ ζωγράφος κ. Βίκτωρ Ἰω-
αννίδης ἔχει ἐκθέσει ἔργα του στὴ
Λεμεσό.

—Στίς 10 Ἀπρ. ὁ κ. Εὐέλπι-
δης μίλησε στὴν Παιδαγωγικὴν Ἀκα-
δημία γὰρ ταξείδια στὴν Ἑλλάδα μὲ
σύγχρονον ἐπίδειξιν σχετικῶν ἐγχρώμων
εἰκόνων.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ίδρυτής: ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Κεντρικά Γραφεία:

Άκίνητα Τραπεζικής Κύπρου,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Τηλ. Διεύθυνσις διὰ Κεντρικόν
και όλα τὰ Ὑποκαταστήματα **GENSURANCE**

Ὑποκαταστήματα ἐν: **ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ — ΛΑΡΝΑΚΙ — ΛΕΜΕΣΩ**
ΠΑΦΩ — ΚΥΡΗΝΕΙΑ — ΜΟΡΦΟΥ

Τηλ. 4444

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

- ΖΩΗΣ
- ΠΥΡΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΗΣ
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΚΛΟΠΗΣ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ε Δ Ρ Α :

ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Ὑποκαταστήματα:

ΕΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ, ΛΑΡΝΑΚΙ, ΛΕΜΕΣΩ,
ΚΥΡΗΝΕΙΑ, ΠΑΦΩ, ΜΟΡΦΟΥ, ΛΕΥΚΑ.

και κατά την θερινήν περίοδον

ΕΝ ΠΡΟΔΡΟΜΩ και ΠΛΑΤΡΕΣ

— Πλήρες δίκτυον ανταποκριτών εις
όλας τὰς πόλεις του έξωτερικού.

— Άνταποκριτής ἐν Κύπρω των
μεγαλυτέρων ζένων Τραπεζών.

**ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ
ΤΡΑΠΕΖΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ.**

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ (ΛΟΝΔΙΝΟΝ) ΛΤΔ.

212, Shaftesbury Avenue, LONDON W. C. 2

Tel. No. COVENT Garden 1142.

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΑΙ ΕΝ ΚΥΠΡΩ

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

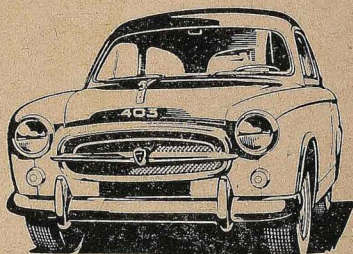
ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΕΡΜΙΑ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ **DOMINION**

ΠΕΖΩ

Τὸ γαλλικὸν αὐτοκίνητο διὰ τὸ ὁποῖον κανεῖς...
δὲν μπορεῖ νὰ πῆ τίποτε.

- ΥΠΕΡΟΧΟΝ
- ΚΟΜΨΟ
- ΔΥΝΑΜΙΚΟ
- ΑΝΑΠΑΥΤΙΚΟ
- ΤΑΧΥ
- ΣΤΑΘΕΡΟ
- ΕΓΓΥΗΜΕΝΟ

403 Σαλόνι
16 ἄλόγων — 33 μίλ. στὸ γαλόνι.

404 — 18 ἄλόγων 33 μίλ. στὸ γαλόνι.

4
404
3

Γενικὸς Ἀντιπρόσωπος
Λ. Π. ΛΟΥΚΑΪΔΗΣ
Τηλ. 2492, 10 Λεωφ. Στασίνου,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ.

Λ. Γ. ΣΥΚΑΣ
Τηλ. 2760 — ΛΕΜΕΣΟΣ

Λ. Π. ΛΟΥΚΑΪΔΗΣ
Τηλ. 4281 — ΒΑΡΩΣΙΑ